

T. 11.

4 Rachen

Mebel 27-47

DISPOSITIO
PANDECTARUM,
VII. TABVLIS
CVM SINGVLORVM TITVLORVM
EXPOSITIONIBVS

Ex ipsis textibus, verisque legalis Philosophiæ
fontibus subindicatis exhibita,

^{Ab}
HENRICO HAHNIO, J.C.
ET ANTECESSORE.

Usui cupidiæ L.L. juventutis in Aca-
demia Julia,

T 11 (6)

JENÆ,
Sumtibus Matthæi Birckneri, Bibliopolæ
Jenensis & Helmstadiensis.

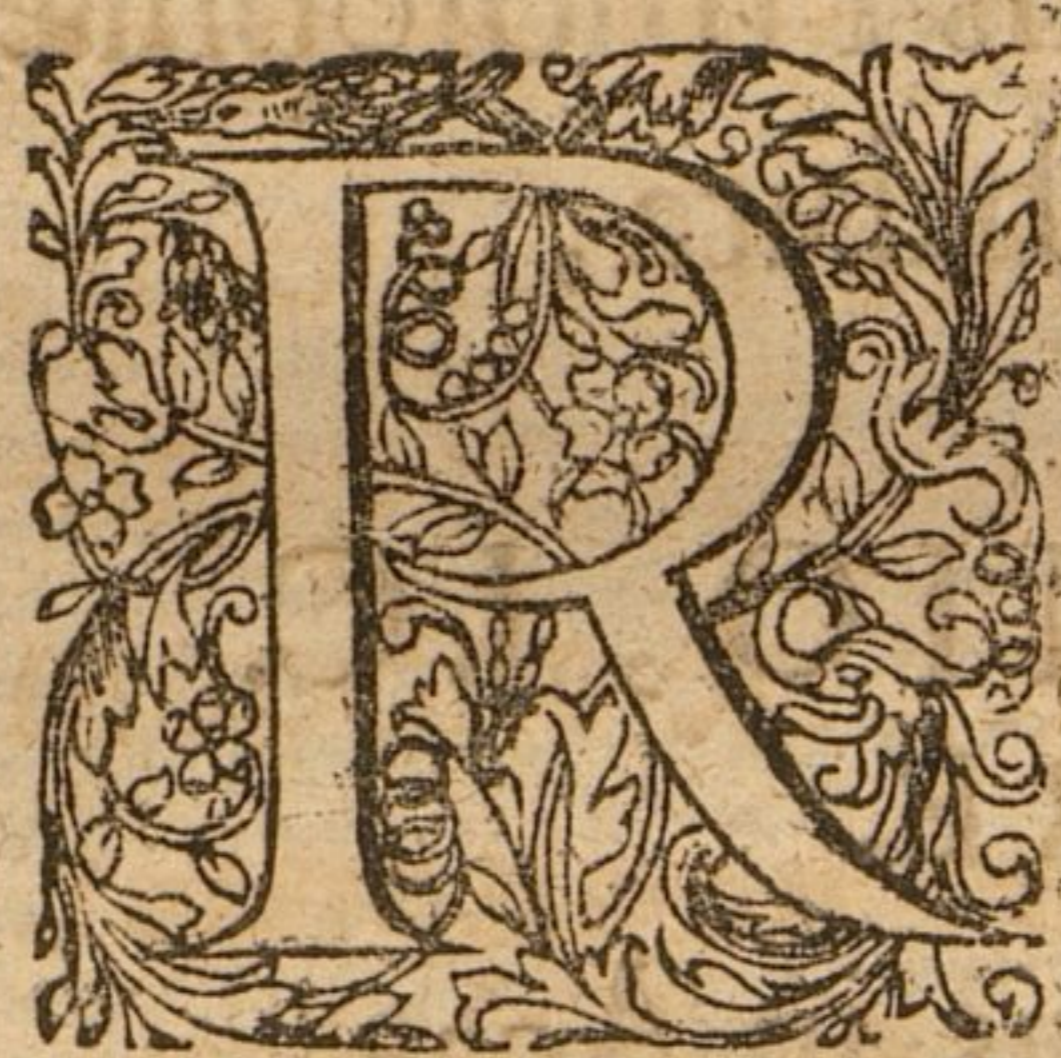
Typis Johannis Jacobi Bauhofferi,
ANNO M DC LXIII.

R.H.

PRVDENTIAE IVRIS CVLTORI- BVS IN ILLVSTRI IVLIA

S.

Rectâ procedunt viâ qui post comparatam sibi morales præcipue & civilis prudentiæ cognitionem, studia Legum ab Imperialibus Institutionibus exorsuri, primò Titulorum explicationem, cum eorundem consequentia & connexione ad verbum ediscunt. Perrecturi verò ad Pandectas, quando communium capitum expositionem totiusque dispositionis rationem continentia præmittunt, tanto majus operæ præcium faciunt, quanto elementis juris præstantiora existunt lata Digestorum volumina, leuique ac simplici notitiâ potior est, exactissima singulorum intelligentia. Naturalis namque disciplinarum ordo est, quò à generalioribus ad specialiora paulatim proceditur. Certum quoque rei, quâ de ex intervallo accuratè agendum, principium suppeditat præmissa titulorum definitio. Eademque diligentius memoriæ mandata, facilius ad id perducit, ad quod propter variarum atque singularium rerum concursum, non nisi summo denique labore perveniri solet. Neque verò satis sibi consulunt, qui huic fini in ipsis titulis, ordine quo traditi, ediscendis subsistunt, aut voces versusque, quibus eos putant significari, recitant. In ipso limine offendunt fictas imagines sibi in auxilium vocantes, quive, aliunde pendere nolentes, numeris quos tituli præ se ferunt, confidunt. Memoriam custodem esse oportet rerum penes se depositarum: custodit autem illa nunquam promptius, quàm si habet quibus fulciatur. Numerum difficilius addiscimus, cognitum multo facilius perdimus. Versibus ejusmodi obiter quid indigitatur quidem, verum res significata nunquam exprimitur. Neque Mnemonica aliud præstant, tantum non conturbantia animum ad stolidâ sevocatum. Optimè autem omnium sibi prospiciunt, quos, antequam se penitus in Pandectarum studia immergant, minimè tædet, memoriæ fideliter tradere non modò singulos titulos, verum etiam illos ad invicem connectendi rationes, (quatenus quidem istæ haberi possunt; nec enim accuratas esse, semper necessum est) unâ cum aliqua eorum interpretatione. Hæc enim fulcra sunt & munimina, ad quæ memorandis repetendisque legum capitibus, sicubi labi contigerit, subinde recurendum. Equidem haut diffiteor, talium notitiam unâ etiam comparari posse ubi ipsis Digestis jam incumbitur. Verum id aliter tamen confieri nequit, quàm istis plurimum ad finem demum perductis. Et verò dum illis ita studetur, frequenter etiam opus est textibus legendis evolvendisque. Ibi ad indicem percurrere & ruborem incutit; & moram affert cum tædio sæpè damnosam. Qui autem vel paulò ante his instructi accesserint, promptissimi mox ab initio & usque erunt, juribus sibi undique conquirendis. Per
etiam

etiam jucundum est, propriam ob oculos habere seriem, ceu locos communes; eorum quæ & toto opere continentur, & nullo non tempore deinceps sunt usurpanda. Nihil est quod quærentem magis juvet, quod memoriam, ubi ad exercitia ventum, melius alat, augeat, amplificet. Eadem namque Juris quæ aliarum doctrinarum conditio est. Harum studiosis plerisque adolescentibus nihil magis obstat, quo minus feliciter progrediantur, quàm quod iis prætermittis, quæ ad lectionem propositæ materiæ libentius illos perducere potuissent, cumque ad eas deventum esset, evidentiorum intelligentiam præstare, illotis, ita dicam; manibus rerum protinus interpretationes aggrediuntur. Quin & consiliis, responsis, decisionibus juris operam præstantibus summè utilem esse, & utramque paginam facere hanc titulorum seriem & continentiam, asserere non dubitavit IC: Jacobus Gothofredus, atque experientia testatur. **Quis nescit**, ille inquit; **judicantibus vel de jure respondentibus, quantum intersit scire cujusque tituli vel minimi continentiam; & sic cujusque materiæ sedem, unde neque flexa neque falsa oracula sua, si quando usus tulerit, promere possint: ne alioquin indices & sæpè frustra perrepere: ne aliorum scripta compilare, cum propriæ famæ jactura necesse sit. Sanè clientum multi hac causa.**

Inconfulti abeunt, sedemque odère Sybillæ.

Ausim dicere, hanc potissimam ferè tot inanium & flexiloquarum consultationum causam. Hæc Gothofredus. Malo itaque isti foro Scholisque noxio prorsus averruncando, omnibus bonis vigilandum est. Et confeci ergò hunc in finem olim pro juvenibus nonnullis LL. cultoribus Dispositionem Pandectarum, VII. tabulis juxta VII. Digestorum partes comprehensam, unà cum explicationibus Titulorum eandemque postea plurimis aliis suppeditavi. Existitise etiam qui isthæc vel mensis spacio edocti, non saltem titulos omnes & singulos, verùm & numerum illorum ad unguem recitare valuerunt, & deinceps feliciter adiverunt Digestorum penetralia, satis compertum habeo. Nunc in studiosæ LL. Juventutis, præsertim Juliæ nostræ, utilitatem, usque mihi promovendam, ista omnium usui expono & impertior. Ut autem cupidus Pandectarum auditor in limine statim certior fiat, & quasi manibus palpare possit, isthæc præter textus claros, suis etiam niti certis fundamentis, eadem modò recognita rationibus quoque ex ipsis veræ Legum Philosophiæ fontibus arcessitis, quatenus quidem Universalia tractanti licuit, confirmavi. Quod verò Codicis quoque consequentias non addiderim, hæc mihi causa fuit, quod Pandectarum dispositione diligenter memoriæ mandatâ, non adeò usque difficile fuerit, ejusmodi quoque titulos deinceps sibi cognitos reddere & familiares. Est enim ferè idem in illis ordo, præterquam quod nonnulli libri de jure publico agunt, ut de jure sacro I. de fiscali X. de patrimoniali XI. & de palatino XII. reliquis seriem Digestorum imitantibus. Prima namque judiciorum habet II. Ipsa civilia judicicia realia III. Personalia de rebus condicendis IV. de liberorum nuptiis & tutelis V. de successione VI. Prætorica judicicia tractat VII. & IIX. Criminalia denique IX. Illud saltem notari meretur, quod plurimi occurrentes ibi singulares tituli, singulariter

):(2

quoque

quoque notanti veniant, & cum generali eorum expositione qua exhibere poterunt
Cujacii paratila, ediscendi. Vos O optimi, ergo in posterum usque sic agite, ut
una cum ad finem perductis ferè imperialibus institutionibus, antequàm adhuc occu-
pamini Digestis addiscendis, cognitionem horum τῶν προλεγόμενων vobis comparare
minimè prætermittatis, provectiores iisdem ut brevè compendio Philosophici juris
nostri in ipsarum legum studio magno cum fructu imitando, utamini. Bonus, fate-
or, Jurisprudentiam addiscendi modus est, quo juvenes legum ita sese peritos red-
dunt, ut ad respondendum ex iis promptissimi evadant. Neque enim aliàs funcio-
nibus suis unquam rectè præerunt, sed de jure ad factum applicando, quæsti, vel
κατὰ πρόσωπα agent vel si Interpretibus initi gaudeant, (quod Pragmaticis non-
nullis pessimè usurpatur) usque incerti vagabuntur. Verùm regia illa via est, u-
bi insuper à teneris asfuescunt, leges ad prima principia ex quibus initio factæ sunt,
reducere, iisque iterum collectis quid, & cur velint, quæque ejus sit utilitas,
& sic deinceps ostendere posse edocentur. Hæc enim demum vera justitiae &
injusti scientia est. Valete. Helmstadii Id. Octobr.

elo lbc LVI.

DISPOSITIO PANDECTARVM.

Tabula Generalis.

PARS I.

Communis, de fine juris, ipsa juris prudentia, origine, divisione juris, lib. 1.

- 1. Personę
- 2. Res
- 3. Satisfactio.
- 4. Editio Actionis.
- 5. Exceptiones rei. 3.
- 6. Restitutio in integrum. 4.
- 7. Compromissum.

Prima
Judiciorū
VII.

PARS II.

- Univerfalia; hered. petitio lib. 5.
- Rerum corporalium; Rei vind. l. 6.
- Incorporalium, servitutum l. 7. & 8.
- quod contra quosvis possessores dentur ut actiones noxales. l. 9.
- quod ex jure in re & ad rem oriantur l. 10.
- quod realibus accedant l. 11.

Civilia

Realia

Purē
Singularia

Secū-
dum
quid

de ne-
gotiis ci-
vili-
bus

Pri-
mę in
stan-
tię

De
causis
privato-
rum

PARS III.

- Esse Realem l. 13. 14.
- Sub-
stanti-
um
- Consen-
sualem l. 17. 18.
- vel l. 19.
- Innominatum esse.

PARS IV.

- Accidentalia, Pignus &c. l. 20. 21. 22.
- Conjugium. 23. 24. 25.
- Tutela 26. 27.

PARS V.

- Universalis l. 28. 29.
- Ultimę volū-
tatis unde
Succēssio
- In genere l. 30. 31. 32.
- Particularis ex legato in specie l. 33. 34. 35. 36.

PARS VI.

- Univerfalia, ut bonorum possessio. l. 37. 38.
- Variis causis l. 39.
- Particu-
laria, ex
Cer-
tis
causis
- 1. Juris Personarum l. 40.
- 2. Possessionum. l. 41. 42. 43.
- 3. Exceptionum l. 44.
- 4. Stipulationum l. 45. 46.

PARS VII.

- de crimi-
nalibus
- Privata l. 47.
- Publica l. 48.
- Appellationis, l. 49.
- De causis publicis, l. 49. & 50.

Pars
Dige-
storū
alia

Pro-
pria;
cujus
tria mem-
bra s.
par-
tes

3. acti-
ones,
judi-
cia
Horū
alia

Indi-
cia i-
psa eo-
rum-
que
tracta-
tus

EXPO:

EXPOSITIO.

Mne jus Romanorum tribus constat voluminibus, Institutionum, Digestorum s. Pandectarum, & Codicis, *Const. tanta. de confirm. Digest. §. 12.* cui accesserunt & Novellæ. Ex illis institutionum libri isagogici sunt, Pandectarum verò ipsius Artis & principales; Methodicam enim habent totius juris tractationem.

Pandectæ dicuntur quod omnem legitimam scientiam contineant *d. constit. §. 2. in fin.* ejusque usum per judicia demonstratum. Judicium enim verum ac vivum juris & justitiæ & partiæ & universalis sunt exercitium.

Pars earum communis est, quæ tractat universalissimam juris, adeoque omni in universum Jurisprudentiæ communia, ut sunt jus h. e. ipsa jurisprudentia, jurium origo, divisio, præcepta & principia, magistratus, judices, Icti, leges &c. Propria agit de iis quæ arti juris specialia, personæ sc. res & actiones. Omnia enim de quibus penes Ictos vel judices usquam disputari solet, ad hæc tria tanquam propria capita (membra, partes,) referri possunt. Justiniano discescuntur Pandectæ in VII. partes, *d. Constit. §. 1.*

Prima habet τὰ πρῶτα, prima juris & judiciorum IV. libris præcedentia ipsum judiciorum tractatum.

Pars secunda de ipsis judiciis, & in specie quæ de causis privatorum sunt, civilibus realibus agit, absolvitur VII. libris, à V. usque ad XII.

Tertia de judiciis personalibus rerum creditarum, libris IIX. à XII. ad XX.

Quarta de accessoriis contractuum, pignore, damno emptoris ex ædilitio edicto, evictione, usuris, probationibus: Nuptiis item & tutelis, IIX. libris à XX. usque ad XXIX.

Quinta de ultimis voluntatibus, libris IX. à XXIX. ad XXXVII.

Sexta de judiciis Prætoriiis, bonorum possessionibus, & legitimis successibus, novi operis nunciatione, damno infecto, donationibus, item manumissionibus, dominio, possessione, usucapione, interdictis, exceptionibus, obligationibus & actionibus, IIX. libris à XXXVII. ad XLV.

Septima denique de Stipulationibus, fidejussionibus, novationibus, solutionibus judiciis criminalibus, appellationum, & de causis publicis. Quibus sub calcem adjectum est totius juris breviarium, titulis de verborum significationibus, & de regulis juris, VI. libris à XLV. usque ad finem.

Interpretes Digesta partiuntur in Vetus, se extendens usque ad tit. solut. matr. Infortiatum (infarctum) usque ad tit. de nov. oper. nunciat, & Novum, à d. t. ad finem.

Ad historiam eorum pertinent IV. Justiniani Constitutiones, una de *Conceptione Digestorum* ad Tribonianum, Lampadio & Oreste Consulibus edita, anno post, S. N. 1533. XVII. Kalend. Januariar. reliquæ de eorundem *Confirmatione, & jur. doc. rat.* anno 1538. Justiniano ter Consule prolata.

Editio voluminum Juris Justiniani denique hæc notari meretur. Anno post C. N. 1538. Id seu 13. Febr. Imperator componi mandavit Codicem de suo nomine dictum, *Constit. hac qua. de nov. Cod. fac.*

Anno 1539. 7. Id. seu 7. Apr. eundem edidit & confirmavit, *Constit. summa C. de Justin. Cod. confirm.*

Anno 1539. XVIII. Kal. Jan. h. e. 15. Dec. Digesta componi jussit, *Constit. de autore. de concep. Digest.*

Anno 1541. & 1542. in eo continuatum fuit.

Anno cod. XI. Kal. Dec. seu 21. Nov. Institutiones editæ, *prohem. Instit. §. ult.*

Eodem anno XVII. Kal. Jan. h. e. 16. Dec. Digesta, de *const. tanta. & constit. omnem. de rar. & meth. jur. doc.*

Anno 1543. III. Kal. Jan. seu 30. Dec. utraque volumina confirmata sunt, *Const. tanta. & dedit. §. 23. de Confirm. Dig.*

Anno 1544. XVI. Dec. seu 15. Nov. prodiit & confirmatus est Codex repeditæ prælectionis, *Const. cordi de emendas. Cod.*

TABULA SPECIALIS. PARS I.

Communis, de { Fine Juris & ipsa jurisprudentia *Lib. 1. tit. 1. de Inst. & Jure.*
 { Origine juris *tit. 2. de Origine Juris.*
 { Divisione, *tit. 3. de legib. & tit. 4. de Constitutionibus Principum.*
 (1) { Libertatis { Dominica
 { Civitatis { Constituitur po-
 Persona unde Jus { Familie, { testate { Patria, *tit. 6. de his qui sui vel alieni Juris sunt.*
 { quæ { Finitur emancipatione, *tit. 7. de Emancipationibus & adoptionibus.*
 rum triplex *tit. 5. de stat. homin.*

(2) Res. *tit. 8. de rerum division. & qualit.*

Pars Dige- storū alia

Propria, cujus tria membra.

	Prima judiciorū, VII.	1. Competentia Iudicis, quam designat ipse	Officium	Urbanū	Ordinarium	Senatoris, <i>tit. 9. de Senatorib.</i> Consulibus, <i>tit. 10. de officio consulis.</i> Praefecti pratorio, <i>tit. 11. de officio praefecti pratorio.</i> Praefecti urbi, <i>tit. 12. de officio praefecti urbi.</i> Quaestoris, <i>tit. 13. de officio Quaestoris</i> Praetoris, <i>tit. 14. de officio Praetoris.</i> Extraordinarium, <i>tit. 15. de officio praefecti Vigilum.</i>
				Provinciale		Proconsulis & legati, <i>tit. 16. de officio procons. & legat.</i> Praefecti Augustalis, <i>tit. 17. de officio praefecti Augustalis.</i> Praesidis, <i>tit. 18. de officio praesidis</i> Procuratoris Caesaris, <i>tit. 19. de officio procuratoris Caesaris.</i> Juridici Alexandriae, <i>tit. 20. de officio Juridici Alexandriae vel rationalis.</i>
				Mixtum		Delegati, <i>tit. 21. de officio ejus cui mandata est Jurisdictio</i> Assessoris, <i>tit. 22. de officio assessoris.</i>
			Potestas sive Jurisdictio, <i>Lib. 11. tit. 1. de Jurisdictione: extendens se in</i>			Magistratum, <i>tit. 2. quod quis Juris in alterum statuerit, ut ipse eod. utat.</i> Refractorios, <i>tit. 3. si quis jus dicenti non obtemperaverit.</i>
		2. In Jus vocatio <i>tit. 4. de in jus voc ad quam Reus vel</i>				Comparere debet, <i>tit. 5. si quis in jus vocatus non jert</i> Satisdare tenetur de <i>Judicio sisti, tit. 6. in jus vocati ut eant. vel sat. aut eant. dent.</i> Invitus rapitur, & sub poena edicti non eximendus est, <i>tit. 7. ne quis eum qui in jus voc ab. vi eximat.</i>
						Directo, <i>tit. 8. qui satisdare cogantur.</i> Noxali, <i>tit. 9. si ex noxali caus sa agatur.</i> 1. Contra illum qui satisdantem iturum impedit, <i>tit. 10. de eo per quem factum erit.</i> 2. Contra ipsum promittentem si non comparer, <i>tit. 11. si quis cautionibus in jud.</i>
		3 Satisdatio, de cuius				
		Effectu qui est				Compare-re Poena non co-paren-tis obtinet

Ipsa Judicia, quorum tractatus tabula sequens habet.

- A . 4. Editio actionis s. oblatio libelli, tit. 12. de edendo quæ cessat diebus feriatis vel datis dilationibus; tit. 13. de feriis & dilationib.
5. Excepciones Rei { ano- male { Pacti, tit. 14. de Pactis.
 { Transactionis, tit. 15. de transactionibus.
 { dilatoriæ de { Postulando { Contra infames, tit. 2. de his qui notantur infamia.
 { tit. 1. de postulando { Contra calumniatores, tit. 6. de calumniatoribus.
 { Privati, tit. 3. de procuratoribus.
 { Cum man- dato & defen- dendo { Univerſitatis, tit. 4. quod cujusq; Univerſitatis nom- Sine mandato, qualis negotiorum gestor. tit. 3. de negot gestis.
6. Restitutio in integrum Lib. IV. tit. 1. de in integr restit. ob 7. causas { Metum, tit. 2. de eo quod metus causa.
 { dolum, tit. 3. de dolo malo.
 { ætatem, tit. 4. de minoribus 25. ann.
 { errorem,
 { Status mutationem, tit. 5. de capit minutis.
 { Justam absentiam majorum 25. ann. tit. 6. ex quibus causis major.
 { Alienationem Judicii mutandi causâ factam, tit. 7. De alienatione Judicii mut.
7. Receptum Compromissum, tit. 8. de receptis arbitris & c. ubi & de rebus receptis, tit. 9. Nauta camp, Strabular.

Tituli primæ partis Digestorum

& eorum Expositio

LIBER I. Tit. I.

De justitia & jure. Justitia est constans & perpetua voluntas suum cuique tribuendi, pr. I. h. l. 10. cod. Jus s. juris prudentia, divinarum atque humanarum rerum notitia, justis & injustis scientia, d. l. 10. §. 2. vel ars bonis & æqui, l. 1. pr.

2. De origine juris, & omnium magistratuum, & successione prudentium. Tres sunt tituli partes I. de origine & progressu juris civilis, seu mutæ legis. II. Magistratuum, qui loco legis loquentis. III. De successione prudentum s. Jctorum, qui jura interpretantur, quorum usus est necessarius. l. 2. §. de jure civili h.

3. De Legibus Senatusq; consultis, & longa consuetudine. Lex in genere est regula (Majestatis) justorum & injustorum, præceptrix faciendorum, & prohibetrix non faciendorum l. 2. Senatusconsultum jus quod Senatus jubet atque constituit, l. 9. h. t. Consuetudo, quod usu introductum, tacito Majestatis consensu approbatum, §. 5. d. j. v. g. & c. l. 32. b. §. 9. l. d. t.

4. De Constitutionibus Principum. Constitutio Principum jus est quod unus gubernans Remp. constituit, l. 1.

5. De Statu hominum. Status hic denotat civilem conditionem hominum, quam à jure habent, unde jus personarum.

6. De his qui sunt sui vel alieni juris. Sui juris sunt patres & matres. suæ potestatis, sive puberes, sive impuberes. Alieni juris, filii vel filia familiarum, in aliena potestate, l. 4.

7. De adoptionibus & emancipationibus & aliis modis quibus potestas Patria solvitur. Adoptio est actus legitimus naturam imitans, per quem in locum filii suscipitur qui naturâ filius non est, §. 4. & §. 1. h. t. Filiatio. Emancipatio, actus quo à patre is qui in potestate est, ex illa dimittitur & sui fit juris, §. 6. quib. mod. patr. pot. solv. De aliis modis solvendæ patriæ potestatis hic non agitur, nisi quat. regulæ generales l. 12. & 13. ad illos quoque pertinent.

8. De divisione rerum, & qualitate. Res hic sensu juridico capitur, ut personæ & judiciis, quæ alioquin non minus continet, opponitur. Harum non unæ existunt divisiones, (generis in species, aliæque magistrales) diversæ item qualitates, propriæ affectiones, (proprietas) circumstantiæ.

9. De Sc.

9. *De Senatoribus.* Competentia Judicis, latè accepti pro magistratū, hic est idō-
neitas jus dicturi, (ad jus publicum pertinens) à quo actio olim impetrari, & coram quo
institui debeat. Hinc tractatus de Magistratibus huc collocatus est (quales quidem ferè
usque ad Alexandri Severi tempora fuerunt) Latius autem eorum est officium quàm
potestas saltim in jurisdictione consistens, *l. de juris dictione* Senatus est selectorum virorum;
non plebejorum coetus, *arg. l. 23. de V. S.* Duo enim summi ordines Romæ erant, Sena-
torius & plebejus *d. l.* vel, ut alii volunt, tres, Senatorius, Equëstris & Plebejus; Senato-
res vel patritii vel Senatores in specie sic dicti, in Senatum lecti, §. 4. *l. de j. n. g. & c.* De or-
dine senatorio ejusque dignitate hic agitur, ex quo eligi solebant Magistratus. Est verò
hic Romanis persona publica quæ jurisdictioni præest. Et vel urbanus, (in urbe Roma)
vel provincialis (in provinciis Romani imp. Remp. administrans & jus dicens) illeque vel
est ordinarius qui semper in Rep. erat, vel extraordinarius.

10. *De Officio Consulis.* Ex ordinariis erant Consules, dicti ex eo quod Reip. pluri-
mum consulere, *l. 2. §. 16. de orig. jur.* Quorum verò officium & potestas pro diverso
Reip. statu diversum fuit.

11. *De Officio Præfecti prætoris.* Præfectus Prætorio est Magistratus Imperatorius, Im-
peratoris adjunctus Majestatis servandæ causâ, ut Magistri Equitum Dictatoris, & Tribuni
Celerum Regibus; vicarius Principis, *l. 1. C. de off. vic.* Prætorium est tabernaculum præ-
toris. Fuere autem quatuor: Duo in partibus orientis. 1. Præfectus Prætorio per Orien-
tem. 2. Præf. Præt. per Illyricum. Duo per occidentem. 1. per Italiam 2. per Gallias:
Sub Italia erat prefectura Africæ, quam Justinianus exactis Vandalis exemit, eique pro-
priam præfecturam dedit, *l. 1. d. C. Off. Præf. Præt. Affr.* Ita quatuor superioribus additus est
quintus: Ab his non appellatur.

12. *De Officio Præfecti urbi.* Præfectus urbi sub statu Regio fuit extraordinarius Ma-
gistratus qui urbi proficiscente Rege & præcipuis Magistratibus, cum jurisdictione præ-
esset. Statu populari & creatis Prætoribus, Præfectus eligebatur tantum Latinarum feria-
rum causa, *l. 2. §. 33. de O. l.* itidem extraordinarie. Statu Monarchico erat perpetuus Ma-
gistratus vir consularis, qui judicabat de causis civilibus & criminalibus intra urbem.

13. *De officio Quæstoris.* Quæstores alii erant sub Regibus quærendæ pecuniæ publi-
cæ, & Aratio præfecti. Alii sunt deinceps post Regicidium creati, ut Imperatores in
militiam comitarentur, rem pecuniariam administrarent, & prædam in rationes publi-
cas referrent. Alii sub Imp. Urbani provinciales, qui in urbe vel extra vectigalia exige-
bant, militibus dabant stipendia, singulaque accepta expensaque rationibus inferebant.

14. *De Officio Prætorum.* Prætor est proprius magistratus cui juris dicendi data pote-
stas, *l. 2. §. 21. de O. l.* & quidem in urbe. Erat autem duplex, urbanus qui ibi civibus, &
peregrinus, qui ibidem peregrinis jus dicebat, *l. 2. §. 28. d. t.* Alius deinde cœpit esse provin-
cialis, *d. l. 2. §. 32. N. 24. 25.*

15. *De Officio præfecti Vigilum* Præf. Vigillum ab Augusto primum creatus fuit in-
cendiis obortis extinguendis. Cognoscebat de furibus, raptoribus, effractoribus, rece-
ptatoribus, *l. 2. §. 4. h.* Ubi notandum quod prædictis muneribus magistratum, sèc. princi-
pia politica, præcipua Reip. cura & moderatio comprehensa sit sive spectes rem milita-
rem, sive civilem, sive coercionem hominum delinquentium & litigantium, sive rerum
& pecuniarum custodiam.

16. *De Officio Proconsulis & Legati.* Proconsul tempore Augusti erat, qui à Consule
in consularem provinciam nomine Consulis mittebatur, ubi habebat jurisdictionem &
summum Imperium, *l. 6. l. 11.* Postea qui uno anno in urbe Consul, is altero extra Pro-
consul erat. Huic addebatur Legatus à Senatu, qui propriam & ordinariam habebat juris-
dictionem, non criminalem.

17. *De Officio præfecti Augustalis.* Præfectus Augustalis aliàs dicitur Ægypti, quod
Ægypto in provinciam redactæ ab Imperatore præficeretur. Unde est præses provinciæ
illius.

18. *De Officio Præsidis.* Præses proprie & in specie est vicarius s. Legatus Cæsaris in
provinciam missus, quam cum jurisdictione administrat.

19. *De Officio procuratoris Cæsaris, vel rationalis.* Procurator (mandatarius) Cæsa-
ris jus Cæsaris tuetur, & causis Fiscalibus in provinciis præest, ut in urbe Præfectus ara-
no *l. 2. §. 19. de transact.* Unde & rationalis dicitur, qualis in libera Rep. Quæstor fuit.

20. *De Officio juridici.* Juridicus Alexandriæ, Ægypti civitatis; est qui specialiter ab

Augusto illi urbi est tributus Magistratus: Quia non censuit tutum unius praefecturae (scilicet Praefecti Augustalis) credi tam munitam & praepotentem provinciam.

21. *De Officio ejus cui mandata est jurisdictio.* Mandatam Jurisdictionem habere dicitur, cui a Magistratu exercitium commissum est, de civilibus & privatis causis jus reddendi, ut partibus s. vice ejus fungatur. Ergo differunt. 1. qui propriam habent Jurisdictionem, ut Magistratus. 2. qui mandatam sive delegatam jurisdictionem hoc est usuram seu exercitium jurisdictionis, a Magistratu datae l. 3. Mandari vero dicuntur illa, quae sunt jurisdictionis tantum, h. e. quae Magistratibus concessa sunt sub nomine jurisdictionis generalis. Et quae specialiter vel lege vel SCro, vel Const. solebant a Majestate concedi, non possunt mandari, ut merum imperium seu jus gladii. l. 1.

22. *De Officio Assessoris.* Adessores sunt, qui iudicibus provincialibus juris dicendi causa addebantur, ut opera eorum uterentur in jure dicendo.

LIBER II. Tit. I.

DE *Jurisdictioe.* Jurisdictio est potestas de civilibus & privatis causis jus reddendi jure Magistratus competens. Sic excluduntur tam Reservata Principis & Criminalia quam quae specialiter concedi solent. Huic cohaeret Mixtum Imperium, l. 3. quod est modica coercitio jurisdictioni tuenda inserviens. Merum imperium est potestas gladii, animadvertendi in facinorosos. d. l. 3.

2. *Quod quis q. juris in alium statuerit, ut ipse eodem jure utatur.* Fundatur in Regula naturali: Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris. Ex hoc edicto datur actio personalis ei, qui laesus est novo jure, contra eum qui dolo vel lata culpa statuit vel impetrat novum jus adversus alium, ut utatur eodem jure iniquo in sua causa, l. 1. § si quis h. t.

3. *Si quis dicenti non obtemperaverit.* Ut Magistratus judicare aequaliter debet, ita & ejus jurisdictioni parere debent cives, nisi poenam coerceri velint. Nam ex hoc edicto datur Actio Personalis Judici contra contumacem (& tutores procuratoresque) ad poenam eo nomine solvendam, quanti is aestimaverit.

4. *De injus vocando.* Omnium actionum instituendarum principium est in Jus vocatio. Est autem in jus vocare adversarium suum juris experiundi causa ad Praetorem vocare, l. 1. b. Quidam vero in jus vocari nequeunt ob prohibitionem legis, l. 2. 3. & 4. pr. b. quidam non nisi cum venia possunt. Hinc actio ex Edicto personalis datur ei, qui contra hoc Edictum vocatus est, ad poenam L. aureorum, l. in eum 24. b. vel si inopia laborat, ut quasi inofficiosus castigetur, d. l. ult. Quod non petetur jure Actionis, sed Judex ex officio faciet, cum non sit in obligatione.

5. *Si quis in jus vocatus nonjerit, sive quis eum vocaverit quem ex edicto non debuerit.* In jus vocatus venire jubetur, ut is qui injuria vocatus est, cum ex Edicto vocari non posset. Nam non contemni debet autoritas Praetoris, l. 5. de judic. alias mulctatur non veniens.

6. *In jus vocati ut eant, vel satis, aut cautum dent.* Neque vero absolute necessum est sequi in iudicium, sed dimittendus ille, qui satisfactionem iudicio sisti certo aliquo modoque die offert. Cavetur vero vel fidejussoribus, vel pignoribus, vel per juramentum vel per nudam promissionem.

7. *Ne quis cum qui in jus vocabitur, vi eximat.* Ex hoc Edicto datur Actio contra eum, qui venientem vi eximit quoquo modo, quanti ea res, de qua controversia est, ab Actore juramento aestimatur.

8. *Qui satis dare cogantur, vel jurato promittant, vel sua promissioni committantur.* Satisdari debet dictis modis, & non pignoribus. Idque tam in iudicio directo, quam noxali, si ex delicto alicujus servi agatur. Hodie cum fidejussores non nisi post debitorem excutiantur, auth. praesente. C. de fidejuss. & mandatoribus, & depositione pecuniae, in iudicio caveri potest. Suae promissioni committuntur hi, qui immobilia possident. l. sciendum h. t.

9. *Si ex noxali causa agatur.* In iudicio noxali ne alienet dominus servum, debet litem contestari, sic enim rem litigiosam jam factam non poterit alienare.

10. *De eo, per quem factum erit quo minus quis in iudicio sistat.* Si quis dolo malo faciat, quo minus quis promissionibus iudicio sistendi causa factis obtemperet, datur ex hoc Edicto actio in id quod interest. l. 1. pr. & 3. h. t.

11. *Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperaverit.* Si ipse Reus contenta promissione sua vadimonium deserat, tum, si certum promissum est iudicio sistendi causa, actor agit Conditione certi ex stipulatu, ad illud; si simpliciter tantum promissum, incerti Conditione in id quod interest competit.

12. *De feriis & dilationibus & diversis temporibus.* Feriæ sunt dies quieti à civili-
bus judiciis, dilationes, prorogationes diei iudicii. Tempora diversa vocantur quod
aliud sit continuum, aliud utile: illud est quod continenter ita currit ut nec dies feri-
ati excipiantur, l. 3. C. de dilat. hoc in quod non imputantur dies, quibus id quod faci-
endum, quavis de causa fieri nequit, l. 2. quis ordo in bon. poss. servet.

13. *De edendo.* Edere est proferre id, unde adversarius sibi notitiam comparet
ejus quod à seipso scire non potest, ad litem tamen scire opus est. arg. l. 1. §. 1. b. Eduntur
verò libellus, Instrumenta, Rationes.

14. *De Pactis.* Pactum in genere est duorum vel plurium in idem placitum con-
sensus; in specie, conventio carens, nomine & causa. Contractus autem proprie est
conventio, quæ ex se & sua natura producit obligationem ad agendum efficacem, id-
que ob nomen & causam.

15. *De transactionibus.* Transactio est rei dubiæ vel litis incertiæ neque finita,
aliquo dato vel retento, vel promisso conventa decisio, l. 1. h. l. 2. §. 1. ad L. Falcid. l. 38. C.
h. t. Quando hæc fit per stipulationem, metonymicè dicitur contractus nominatus,
quando per pactum nudum, pactum, quando per innominatum contractum, contra-
ctus innominatus. Exceptiones peremptoriæ & perpetuæ dicuntur, quæ temper agen-
tibus obstant & perimunt actionem, ut doli mali, quod metus causa, pactum de non
petendo. Anomalæ quæ litis ingressum impediunt. Temporales & dilatoriæ, quæ dif-
ferunt actionem non perimunt. §. 9. & 10. de Except. ut sunt procuratoriæ.

LIBER III. Tit. 1.

DE *Postulando.* Postulare est desiderium sui vel alterius amici in jure apud eum qui
jurisdictioni præest exponere, (quod actoris) vel alterius desiderio contra dicere,
(quod rei) l. 1. §. 2. b. t. Si vero quis postulare nequit, tunc opposita hac exceptione dif-
fertur iudicium.

2. *De his qui notantur infamia.* Postulare prohibetur infamis. Notari verò infa-
mia est probrobris injustum notis honestioris nobilisque personæ decore & jure priva-
ri, l. 2. C. de secund. nupt. Inde famæ diminutio, nota s. privatio. Imminuitur verò Fama
vel per legem notantem turpe factum, ut in l. 1. b. t. vel propter turpe factum tantum,
vel propter levem maculam, l. 27. C. de inoff. test. Prima imminutio dicitur infamia juris.
Secunda infamia facti: Tertia (macula) oritur vel ex spuria progenie, ut in spuris, vel
propter sordidum vitæ genus, ut Carnificis, Excoriatoris, Castratoris suum. Vulgò
hodiè huc referuntur filii obstetricum, pastores ovium, textores, molitores &c, sed
falsò propter Reform. Imp. polit. d. Anno 1577. t. 38. von Handwerker & Söhnen.

3. *De Procuratoribus & defensoribus.* Procurator est, qui aliena negotia manda-
to domini administrat l. 1. pr. h. t. & Actoris & Rei, in iudicio & extra illud. Defensor,
qui sine mandato absentem defendit, Reum scil. & tantum in iudicio.

4. *Quod cujus & universitatis nomine, vel contra eam agatur.* Universitas est cor-
pus (collegium, societas, civitas, municipium) ex distantibus personis, l. 23. §. 5. de R. V.
hujus etiam procurator est, l. 1. §. 3. b. qui dicitur Syndicus.

5. *De negotiis gestis.* Sub Procuratore latè sumpto comprehenditur Negotio-
rum Gestor. Est autem Negotiorum gestio q. contractus, quo quis absentis & igno-
rantis negotia gerit utiliter sine mandato, §. 1. Instit. de oblig. quæ ex quasi contract.

6. *De calumniatoribus.* Calumniari in Criminalibus est falsa crimina intenta-
re, in Civilibus per calumniam agere vel excipere, ad negotium faciendum dolosè,
l. 2. C. de jure propt. calumn. dand. Calumniator hic est, qui pecuniam accipit, ut alicui
negotium faceret vel non faceret. Hinc ex edicto ei etiam qui calumniam passus est,
datur actio adversus eum, qui ad hoc locat operam suam pro pecuniam ut alio, sive
dederit, sive promiserit, intra annum in quadruplum, post annum in simplum.

LIBER IV. Tit. 1.

DE *in integrum restitutionibus.* Si læsus aliquis fuerit, etsi ex justitia restricta tenetur,
tamen ex æquitate aliquando potest impetrare in integrum restitutionem. Est
autem restitutio in integrum remedium extraordinarium, quo prætor naturalem æ-
quitatem secutus, homines ex justa causa vel lapsos vel circumscriptos, in eum sta-
tum, in quo ante læsionem erant, causa cognita reponit, perinde ac si nullum negoti-
um gestum fuisset, l. 1. & seqq. h. t.

2. *Quod metus causa gestum erit.* Metus est instantis vel periculi futuri causâ,
mentis

mentis trepidatio, *l. 1. h.* Vis majoris rei impetus, qui repelli non potest, *l. 2. h.* Hinc datur actio, quod metus causa personalis in rem scripta, ei qui verè metum justum passus est, adversus eum, qui metum intulit, etsi res ad alium pervenit, ad restitutionem ejus quod abest cum fructibus, vel pœnam quadrupli.

3. *De dolo malo.* Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita, *l. 1. §. 3. h.* Hinc datur Exceptio & Actio. Hæc actio de dolo est, personalis ex maleficio, daturque ei, in simplicitate sua circumscriptur est, nec habet aliam actionem, *l. 2. C. de dol.* adversus dolosum, ut id quod ad eum pervenit restituat, vel præstet quanti interfuit deceptum non esse.

4. *De minoribus viginti quinque annis.* Constat minorum 25. annis lubricum ac infirmum esse consilium, & multis captionis suppositum, multorum insidiis expositum, *l. 1. h.* Hinc est actio ex hoc conditio personalis in rem scripta, quæ datur minoribus 25. annis, latis quovis modo, contra quemvis qui imposuit (quandoque adversus rei possessorem, *l. in causa §. 1. de min.*) ad restitutionem in priorem statum.

5. *De capite minutis.* Capitis minutio est prioris status commutatio, *l. 1. h.* Quia verò cum quis per emancipationem, olim solenni quadam imaginariaque venditione datur in servitutem, cui nulla obligatio civilis adherere poterat, *l. 3. §. fin. h. r.* creditores perdebant actiones. Hinc ex hoc Edicto datur actio contra eos aeditores qui statum mutarunt, resciscâ status mutatione, *l. 1. pr. ad §. 1. h.* Datur quandoque Restitutio & ob errorem, sed saltem in tribus casibus, unde singularis tit. de eo non extat. 1. in *l. 1. §. f. quod fals. tut. aut 2. §. 33. l. de act. 3. in l. 1. §. 9. de itin. act. priv.*

6. *Ex quibus causis majores viginti quinque annis in integrum restituantur.* Justam absentiam faciunt multa absentia Reipubl. causa studiorum. Ratio est ne cui officium publicum sit damnosum vel compendiosum. Hinc judicium prætorium personale in rem scriptum datur eis, qui ex necessitate [non tamen culpâ suâ] vel ex causa probabili studiorum absunt, contra eum, qui latis absentem quovis modo, ad restitutionem. It. datur præsentem (ex secundo capite Edicti) contra absentem.

7. *De alienatione judicii mutandi causâ factâ.* Quicumque alienando rem cuius jus vindicatio timeretur, alium nobis suo loco adversarium substituit, idque dolo in fraudem nostram fecerit, tanti noqis in factum actione tenetur, quanti nostra interest alium adversarium non habuisse, *l. 1. h.*

8. *De receptis qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.* Quia facilius sapè finiuntur lites per Arbitros Compromissarios, idè quibus res est dubia, sapè solent eligere arbitrum tanquam virum bonum, disceptatorem causæ dubiæ *l. 3. §. 1. h.* ne ipsis ad judicem ire necesse sit. Igitur commode inter preparatoria refertur compromissum. Est verò compromissum utriusque litigatoris promissum & mutua stipulatio, quâ litigatores sibi invicem sub pœna promissa cavent se arbitri sententiæ stare velle, *l. 11. §. 2. & 4. l. 32. §. 18. h.* Hinc differunt. 1. Arbitrator (qui & arbiter dicitur) qui in bon. fid. judiciis datur electione partium, ut suo arbitrato æstimet quantum sit rei pretium, *l. 35. §. 1. de contrah. empr.* 2. Arbiter compromissarius ex compromisso litigatoribus electus, qui ordinem juris servet. 3. Judex pedaneus qui notionem tantum habet. 4. Magistratus, qui jurisdictionem. 5. Arbiter juris, qui ex necessitate recipitur [ut quando Judex ante litis contestationem pro suspecto habetur] jussu Magistratus, *l. 16. C. de jud.*

9. *Nauta, caupones, stabularii ut recepta restituant.* Nauta hic est, non qui navis navigandæ causâ in navi est, sed qui navem exercet, ut trajiciat vectores, *l. 1. pr.* Caupo, qui cauponam, ad quam viatores se recipiunt: Stabularius qui stabulum ubi jumenta stabulantur, exercet, *l. 1. §. 5. h.* De his autem hic agitur, quod ex compromisso recipiatur vel causâ definienda, vel res custodienda nautis, cauponibus, stabulariis ubi jumenta stabulantur. Utrumque sec. principia à

justitia deducta est perficiendum.

SSSS (o) SSSS

PARS

EXPOSITIO
PARS II.

Judicia ipsa L. V. s. 1. de judiciis eorumque tractatus sunt

de causis privatorum

prime instantie

de negotiis civilibus

Civilia

Realia

puretalia

universalia

Civile, querela inofficiosi testamenti, r. 2. de inoff. testam.
L. XII. tabb, unde petitio hereditatis. { Totius, r. 3. de her. pet.
Partis, r. 4. si pars her. pet.

Prætorium & ex SCto, possessoria & fideicommissoria hereditatis petitio, r. 5. de possess. her. pet. r. 6. de fid. her. pet.

rerum corporali-um, ut Domini-um, ut Domini-um vindicatio { Veri L. VI. r. 1. de rei vindicac.
ficti, r. 2. de Publiciana in rem act.
Vtilis, r. 3. si ager vectigal. i. e. emphyt. pet.

Verus L. VII r. 1. de usufr. { jure accrescendi, r. 2. de usufr. accrescendo

divisio, quod usufr. & que quis ut. { amittitur, r. 4. quib. mod. usufr. amitt.

Improprius, r. 5. de usufr. ear. rer. que us. consum.

actio, r. 6. si usufr. pet. vel. ad al. per. neg.

Opera servorum, r. 7. de oper. serv.

Vsus & habitatio, r. 8. de us. & habitac.

quibus communis est cautio, r. 9. usufr. quem. cav.

Realium esse prædiorum { propria, (urbanorum, r. 2. de servit. urban. præd.
r. 3. de serv. rustic. præd.

de Servi- tutionibus commu- nia { quæ habentur, r. 4. com. præd.
actio, r. 5. si servit. vindicet.

quarum { modi amittendi, r. 6. quem. serv. amitt.

actio de pauperie, L. IX. r. 1. si quadr. paup. fec.

quod contra pos- sessores dentur, ut actiones noxales { cui ob affinitatem jungitur, r. 2. ad L. Aquil.

actio dejecti & effusi, r. 3. si quis dejec. vel effud.

actio noxalis, r. 4. de noxal. action.

Secun- dum quid, vel

quod partim ex jure in re, partim ex jure ad rem oriantur { finium regundorum L. X. r. 1. fin. regund. famil. erciscundæ, r. 2. famil. ercisc.

communi dividundo, r. 3. comm. divid.

actio ad exhibendum, r. 4. ad exhibend.

præparatio- nem ut informationem, r. 2. de quib. reb. ad eund. indic. eat.

actio de servo corrupto, r. 3. de serv. corr.

ad L. Aqu. { de fugitivo, r. 4. de fugitiv.

& male. { de aleæ lusu, r. 5. de aleator.

riæ de damnis

finium regundorum, si mensor fecerit, r. 6. si mens. fals. mod. dixer.

rei vindicationis, de religioso, r. 7. de relig.

& sumptib. fun. de mortuo inferendo, r. 8. de mort. infer.

Personalia.

Prætoria

de criminalibus.

Appellationis.

de causis publicis.

supplementum

B EXPO-

EXPOSITIO

LIBER V. Tit. I.

De Judiciis & ubi quis agere, vel conveniri debeat. Post Prætoriorum Judiciorum sequitur in specie materia ipsorum judiciorum & tractatus latissimus. Nulla namque res est, in qua magis conspicuum existit verum & vivum juris ac justitiæ exercitium. Agitur verò sub hoc tit. 1. de ipso judicio tanquam toto, 2. de Foro competente, ubi sc. quisque agere vel conveniri debeat. Judicium est legitima causæ disceptatio coram iudice à litigatoribus instituta, ut ejus sententiâ controversia finiatur. Forum competens actoris est forum Rei. Actor enim naturaliter sequitur forum rei ubi hic id habet, *l. ult. C. ubi in rem.* Reus sortitur Forum. 1. ratione domicilii ubi larem vover, aut majorem bonorum partem possidet, & assidue versatur. 2. ratione contractus. 3. ratione delicti, *l. 1. C. ubi in rem.* 4. ratione rei sitæ (situationis) *d. l. ult. C. ub. in rem.* Sed prædicta regula nonnullas habet exceptiones. Judicia sunt vel de causis privatis vel de publicis, concernentibus privatorum vel Reip. utilitatem, *l. 13. §. 1. C. de judic.* Instantia prima est exercitatio judicii à litis contestatione ad sententiam usque, facta coram iudice superiorem habente. Judicia de negotiis civilibus, in genere ratione materiæ dicuntur, quæ causam civilem & pecuniariam habent: de criminalibus, quæ causam criminalem, tum privatam continent: Illa constituta sunt ad bonum inducendum, hæc ad malum vindicandum. Civilia judicia opposita Prætoris sunt quæ L. XII. Tabul. Plebiscitis, SCris & constitutionibus Principum introducta sunt, vel saltem approbata & informata, de causis pecuniariis. Prætoriorum quæ Prætor vel alius Magistratus ex sua jurisdictione introduxit *l. 7. pr. & §. 1. de just. & jur. §. 3. l. de act.* Judicio reale pure tale est, quod 1. descendit ex jure in re, & 2. datur contra quemvis possessorem, *l. 25. de O. & A.* Jus in re est quod rem ipsam afficit, unde res affecta dicitur, *das dingliche Recht.* Idque est quintuplex: Dominium in specie sic dictum, Jus hæreditarium, servitus, Pignus & Possessio.

2. *De inofficioso testamento.* Querela in officiosi testam. remedium extraordinarium, quod liberi à patre injuste exhæredati aut à matre præteriti, queruntur testamentum (quod recta impugnare nequeunt ob reverent. parentib. debitam) esse contra officium pietatis factum, (aliquâ circuitione) ideoque petunt illi rescindi.

3. *De hæreditatis petitione.* Hæreditatis petitio est actio realis, universalis, mixta, qua quis petit hæredem se declarari, hæreditatemque jure ad se pertinentem ab eo, qui pro hærede vel possessore possidet. sibi restitui, *l. 10. h.*

4. *Si pars hæreditatis petatur.* Patrem hæreditatis petit, qui non ex asse est hæres, sed ex parte tantum, quamvis possessor totam hæreditatem detineat; quia Actor petitionem suam informat non ex eo quod alter possidet, sed ex jure suo, quod ipse habet. *l. 1. pr. §. 1. b.*

5. *De possessoria hæreditatis petitione.* Prætoriam hæreditatis petitiones dantur illis, qui similes sunt hæredibus. Ita possessoria hæreditatis petitio actio realis, universalis, bonæ fidei, mixta, datur bonorum possessori adversus eum qui bona hæreditaria pro hærede vel possessore possidet.

6. *De fideicommissoria hæreditatis petitione.* Hujusmodi est quoque fidei commissaria hæreditatis petitio, itidem actio realis Prætoriorum, & datur ei cui restituta est hæreditas ex fideicommissio (SCro Trebell.) verbotenus tantum, *l. 3. h.* adversus eum, qui pro hærede vel pro possessore hæreditatem possidet.

LIBER VI. Tit. I.

De rei vindicatione. Judicia Realia singularum rerum inter alia oriuntur vel ex dominio vel servitute. Dominium est jus in re constitutum, quo res corporalis nostra est. Idque I. vel est Verum vel Fictum. Ex vero datur Rei vindicatio actio realis, quæ actor dicit rem suam esse; ideoque se dominum rei corporalis declarari, eamque officio iudicis sibi restitui petit, *§. 1. l. de act.*

2. *De Publicana in rem actione.* Fictum dominium revera dominium non est, ratione effectus tamen & realis actionis pro tali habetur à Prætoribus. Ita (extra ordinem) fingitur dominium acquisitum ab eo, qui rem à non domino justâ causâ, bona fide accepit necdum tamen usucepit, si eam postmodum amittat dictus bon. fid. possessor.

Hujc

Huic innititur Publicana in rem Actio, qua is qui à non domino rem traditam ex justa domini acquirendi causa bona fide accepit, nec dum ufucepit, eandem amissam à quovis possessore, præter vetum dominum; (qui potior jure ordinario) sibi restitui petit, II. Dominium verum aliud est Plenum; aliud Minus plenum. Illud quod quis pleno jure acquisivit, ita ut utilitatem rei cum proprietate habeat. Hoc verò vel est Directum vel Utile. Illud proprietatem tantum, hoc utilitatem seu emolumentum tantum sed perpetuam instar domini continet, quale habet Emphyteuta.

3. Si ager vectigalis, id est emphyteuticarius petatur. Unde actio realis seu utilis Rei vindicatio, quâ Emphyteuta cum plenissimam agri emphyteutici utilitatem domini instar habeat, eandem à quovis possessore repetere potest.

LIB. VII. TIT. I.

DE usufructu, & quemadmodum quis utatur fruatur. Servitus in genere est jus in re aliena corporali constitutum, ad alterius alicujus vel personæ vel rei utilitatem. Hinc à fine dividitur in Personalem & Realem. Personales hic sunt 1. Ususfructus 2. Operæ servorum. 3. Usus. 4. Habitatio. Ususfructus definitur in l. 1. h. & pr. Instit. eod. jus alienis rebus utendi fruendi, salvâ rerum substantia. Dividitur (1) à causa Efficiente in conventionalem, qui conventionione constituitur, & Legalem, qui lege: qualem habet pater in bonis filiorum adventiciis, &c. (2) ab Accidenti in Causalem & Formalem, seu conjunctum & separatum. Ille est quem dominus habet ex causa vi, seu jure domini, indeque cum causa rei (ususfructus) hoc est cum proprietate conjunctus est, unde & plenus est & solidus. Hic formam & existentiam à proprietate separatam habet, & proprie est servitus, alias dicitur Merus; item Nudus Usufr. (3) Itidem formalis ab objecto est verus seu proprius, rerum quæ usu non consumuntur, sed quarum substantia salva manet; & Impropius seu quasi, qui rerum est, quæ usu absumentur, quarum dominium in usufructuarium rectè transire dicitur, l. 7. de usufr. ear. rer. quæ us. Usufructuarius verò uti debet usufructu boni viri arbitratu, l. 9. pr. h. t.

2. De usufructu accrescendo. Acquiritur verus Usufructus duorum pluriumve Usufructuariorum concursu; vel ex voluntate constituentis. Illud contingit jure accrescendi, quo duobus vel pluribus conjunctim usufructu legato; altero deficiente alteri pars deficientis adjicitur & accrescit. Conjuncti verò vocantur, qui à lege vel homine ita connectuntur, ut pro uno habeantur; quod fit vel Re tantum vel verbis tantum, vel Re & verbis simul; cum utique subsit una oratio conjuncta; juxta regulas Logicorum in duas simplices resolvenda.

3. Quando dies usufructus legati cedat. Usufructus legati dies cedit non à morte testatoris ut cætera legata sed ab adita hæreditate, si purè legatus sit, l. un. §. 2. h.

4. Quibus modis usufructus vel usus amittitur. Amittitur usufr. 1. Morte usufructuarii, 2. Capitis diminutione max. & med. 3. Non utendo. 4. Cessione. 5. Consolidatione. 6. Rei interitu. Confer. §. 3. l. de usufr.

5. De usufructu earum rerum quæ usu consumuntur vel minuuntur. Impropius. I. Quasi usufr. est jus utendi fruendi ex Scto rebus alienis, quæ usu consumuntur & minuuntur, ut sint pecunia, vinum, frumentum. Quod externa ratione ita inductum, ubi per cautionem de reddendo æquè bonum & multum q. usufructus constituitur.

6. Si usufructus petatur vel ad alium pertinere negetur. Ex usufructu constituto oritur duplex actio, Confessoria & Negatoria. Illa est actio realis, quâ usufructum (jus tantum in re alterius nobis constitutum) legitime persequimur ut libere eo uti possimus eoque nomine & cautionem à Reo exigimus. Dicitur Confessoria, quod Actor in ea confiteatur jus quod habet jam constitutum. Hæc est actio in Rem, quâ dominus rei alteri usufructum constitutum negat, & libertatem rei suæ persequitur, ac propterea à Reo cautionem exigit, §. c. l. de act.

7. De operis servorum. Operarum legatum est consimile usufructui; quando scil. servi hominis operæ legantur, vel inter vivos constituuntur, in effectu & usus (qui sunt operæ hominis) & usufructus concessus intelligitur.

8. De usu & habitatione. Usus (minus quàm usufructus) est jus utendi rebus alienis salvâ rerum substantia. Differt ab usu, quod hæc in facto consistat, undeneq. capitis diminutione neque non utendo, ut usufructus & usus, amittitur: Indeque illi cui habitatio legata, jus proprium constitutum dicitur.

9. *Usufructuarius quemadmodam caveat.* Hoc commune est usufructui & usui quod illi quibus conceditur, regulariter cavere debeant. 1. se usuros boni viri arbitrari. 2. Cum usufructus ad eos pertinere desierit, restitutos quod inde extabit, *l. 1. pr. b. r.* Quod propter hominum diffidentiam, ex principiis cautionalibus ortum justumque est.

LIBER IIX. Tit. I.

De *servitutibus.* Realis Servitus sæpè absolutè per excellentiam notatur verbo Servitutis, *h. & r. de reb. corp. & incorp. §. ult. de usu & habitat.* Et est jus in prædio alieno alteri prædio constitutum, ita ut unus prædii jus diminuatur, alterius verò au-geatur.

2. *De servitutibus prædiorum urbanorum.* Urbana Servitus est, quæ urbano prædio debetur & utilitatem præstat, licet ruri exstructo, puta ædibus & quæ eo pertinent, debeat.

3. *De servitutibus prædiorum rusticorum.* Rustica, quæ rustico prædio debetur, licet in urbe sit positum, *l. 198. de V. S.*

4. *Communia prædiorum tam urbanorum quam rusticorum.* Communia Servitutibus Urbanis & Rusticis hoc tit. Wesenb. redigit ad 8. capita. Licet enim specie differant, tamen communia habent ratione nominis, generis, actionis, quoad modos amittendi, &c.

5. *Si servitus vindicetur vel ad alium pertinere negetur.* Vindicatio hæc est actio Confessoria in rem, competens domino prædii dominantis qui servitutum suam esse intendit, aut aliis qui simile jus in re habent, puta in decimis, redditibus, jurisdictione &c. contra eum, qui impedit servitutum, ut liberè ea uti liceat, & propterea cautio præstetur. Negatoria contra datur domino prædii adversus eum, qui in eo sibi servitutum deberi asserit, ad libertatem prædii vindicandam & ut eo nomine caveatur.

6. *Quibus modis servitutes amittuntur.* Amittitur Servitus 1. per non usum. 2. per confusionem, *l. 2. h. t.* 3. per remissionem. 4. rei interitu.

LIBER IX. Tit. I.

Si *quadrupes pauperiem fecisse dicatur.* Hactenus de judiciis verè Realibus. Secundum quid Realia dicuntur, quæ in aliquo cum verè realibus conveniunt. Talia hic sunt, quæ semper dantur domino & illi cuius interest, contra dominum vel possessorem (quo respectu realibus finitima dicuntur) & licet non ex contractu neque ex delicto, tamen ex facto s. quasi delicto oriuntur, quâ ratione personalia sunt, & Noxalia vocantur. Sunt autem tria: Actio de pauperie. 2. Actio dejecti & effusi. 3. Actio noxalis. Actio de pauperie datur domino vel cuius interest, contra dominum quadrupedis, quæ lascivia aut fervore aut feritate contra naturam sui generis commota, pauperiem i. e. damnum sine injuria facientis datum, *l. 1. §. 3. b.* fecit ut aut noxa fartiatur [æstimatio damni præstetur] aut animal noxæ detur. *l. 1. §. 7. 12. b.* Quod ex justis extraordinariis principiis inductum, ad mediam aliquam viam ineundam.

2. *Ad legem Aquiliam.* Præcedenti iudicio ob affinitatem additur actio L. Aquilia, quod damnum vel per beluas, vel per homines injuriâ dari possit. Est actio civilis ex delicto, ob culpam, etiam levissimam, *l. 44. b.* admisso descendens, daturque domino directò, utiliter & aliis quorum interest, adversus eum, qui damnum injuriâ (jure non concedente) intulit, adversus confitentem in simplum, adversus inficientem verò in duplum, unâ cum petitione ejus quod interest damnum non esse factum. Datur verò non contra dominum, sed adversus delinquentem, unde huc propriè non pertinet, *r. Instit. ad L. Aquil.*

3. *De his qui effuderint vel dejecerint.* Actio dejecti & effusi datur adversus eum, ex cujus ædibus, quatenus illas inhabitabat, in eum locum quo vulgò iter fit, vel in quo constititur, dejectum vel effusum quid est, ei qui damnum passus in corpore vel vestimentis suis, in duplum damni illati, *l. 1. b.* Inhabitantem verò sequitur, vel quia is dejecit, vel curam suorum, ne deicerent, non habuit, quorum culpam præstare tenetur, *l. 5. b.* Quæ res non solum privatim necessaria est, sed & publicè utilis, ut liceat sine metu & periculo itinera commeari, *l. 1. §. 1. b.*

4. *De noxalibus actionibus.* Actio Noxalis in specie datur ex delicto servi in do-

minum

minum aut ignorantem, aut cum sciret, prohibere non volentem, ad servum noxæ dedendum, aut æstimationem litis præstandam, extra ordinem, ut dictum t. r. ad absurdum ævitandum.

LIBER. X. TIT. I.

Finium regundorum. Actiones quædam & in hisce cum realibus conveniunt, quod ex jure constituto orientur, licet ratione personalium præstationum ex quasi contractu descendant; unde & Mixtæ dicuntur sc. ratione causæ efficientis, quod partim ex jure in Re partim ex jure ad Rem descendant, ac proinde actor, ut in reali actione, suam esse declarari, eandemque sibi restitui, ac simul vi ejusdem actionis, ut in personali aliquid dari fierve Petat, §. 20. I. de act. Finium regundorum actio est mixta, quâ agitur inter eos qui confines agros habent, de lite quæ terminorum ratione existit, in hoc ut eorum limites distinguantur. Fines hic sunt termini & limites. Regere est distinguere. Oritur autem hæc actio ex finium obscuritate, qui vel vetustate vel avaritiâ, vel remeritate vel vi fluminis turbati sunt aut ultra limites prolati.

2. *Familia erciscunda.* Familix herciscundæ actio mixta est, quâ agitur inter cohæredes de dividenda hæreditate. Familia ex variis significationibus quas habet, l. 195. & seq. de V. S. hic denotat Universitatem bonorum defuncti. Eriscere verbum antiquum idem est quod dividere.

3. *Communi dividundo.* Actio communi dividundo est actio mixta, his quibus res communis (solta parere discordiam est competens ut res dividantur, & quod alterum alteri præstare ex æquo oportet, præstetur, l. 1. 2. 3. & 4. b. Rem verò communem accipe hic aliam ab ea cujus fit mentio in §. 1. de R. D. Hæc quia in simplicitate naturali permanet, non admittit divisionem, illa cum sit rebus privatis & dominio nostro subjectis, eam admittit.

4. *Ad exhibendum.* Denique actiones aliæ secundum quid reales propterea dici possunt, quod accedant realibus & ancillentur, ad præparationem, informationem supplementum. Primi generis est, actio ad Exhibendum quæ personalis, dativa, [quia oritur ex obligatione quam æquitate ipsa suadente jus immediate introducit] quâ agit quicumque cujus ex justa causa interest rem exhiberi, adversus quemcunque, qui exhibendi copiam habet, vel dolo habere desit, ut rem mobilem publice exhibeat, quo sibi experiendi fiat potestas.

LIBER. XI. TIT. I.

De interrogacionibus in jure faciendis, & interrogatoris actionibus. Interrogaciones quoque in jure & interrogatorix actiones, tam ab actore quam judice ante litem contestatam, imprimis petitione hæreditatis abisque rerum vindicationibus, & aliis noxalibus actionibus aditum petefaciunt. Cum enim sæpe difficile esset actori probare se hæredem vel dominum esse, hoc Edicto Prætor voluit eum qui convenitur, ex sua in judiciis responsione asfringere, ut vel confitendo vel mentiendo se oneraret Vid. l. a. pr. h. r. In horum locum hodiè post litem contestatam, ad eliciendam confessionem adversarii receptæ sunt positiones.

2. *De quibus rebus ad eundem judicem eatur.* Pertinet ad informationem judiciorum meliorem (seu ad ea juyanda) ut de iis rebus ad eundem judicem eatur, quæ coherentiam seu continentiam causæ habent. Quod utile est & extra ordinem constitutum, ut lites eò temporius & minori sumptu finiantur, neque in diversis judiciis invitæ litigare partes cogantur. Obtinet verò in duplicibus judiciis fam. ere. cõm. div. fin. reg. coram uno eodmq; judice qui antea de causa instructus erat, expediendis.

3. *De servo corrupto.* Ad supplementum L. Aquiliæ, quâ damnum injuria datum vindicatur, pertinet actio de servo Corrupto, quâ dominus servi in specie agit contra eos, qui damnum animis servorum intulerunt. Nam damnum vel fit in Corpore, & locum habet L. Aquilæ actio, vel animo, & hæc de servo corrupto obtinet. Datur hodiè utiliter ob uxorem, filium familias, studiosum & c. corruptum.

4. *De fugitivis.* Corruptitur servi animus inter cætera, si fugitivus recipiatur vel ad fugam persuadeatur. Hincque actio de servis fugitivis datur, ex S. C. r. o, dominis contra receptatores & occultatores, ad multam centum solidorum.

5. *De aleatoribus.* Aleæ quoq; lusu non tantum servi, sed & liberi homines variè corrumuntur. Unde hic Prætor in odium flagitiosi hospitii susceptorem aleatorum verberatum non tuetur, & damnum quodcunq; occasione ludi illarum non vindicat.

2. dat actionem de aleatoribus contra eum, qui compulit ludere 3. ut pro ratione facti aut mulctetur aut in lapidicinas vel vincula publica detrudatur vel mittatur. Scrum autem vetuit omnino in pecuniam ludere, unde dat actionem ad repetendum, quæ condictio ex lege vocatur, *l. 2. §. 1. l. 3. 4. b. t.* quæ datur illi, qui ludo non virtuoso victus est, item Patri nomine filii domino ratione servi adversus victorem, nec non adversus parentes & patronos ejus (utiliter) ad refusionem ejus quod lusu perditum est. In quibus quidem multa extra ordinem, sed ob rei vilitatem constituta sunt

6. *Si mensor falsum modum dixerit.* Ad supplementum finium Regundorum datur actio ex Edicto Prætoris, si falsum modum mensor dixerit, extraordinaria, personalis (ex dolo vel lata culpa mensoris) ei qui damnum propter falsam mensuræ renunciationem passus est, adversus mensorem agrorum, qui falsum modum mensuramve renunciavit, in id quod interest agentis, falsum modum non esse renunciatum. Modus hic significat certam mensuram & spatium agri. Extenditur verò hæc actio adversus illos, qui in ædificiis, frumenti vini & cujusque alterius rei mensura fefellerunt. It. utiliter hodie datur contra Arbitratores fabros, cœmentarios, si falsam æstimationem domus renunciarunt.

7. *De religiosis & sumptibus funerum, & ut funus ducere liceat.* Ad supplementum vindicationis rei Religiosæ & divini juris dantur (1) Actio Prætoris de Religiosis, in factum personalis, (ex facto ejus qui contra jus locum alienum religiosum facere molitur) ut aut is qui intulit tollat, quod est illatum, aut loci pretium præstet. (2) Actio Funeraria seu de sumptibus funerum Prætoris, quæ competit illi, qui funeris ducendi causa sumptos (necessarios) fecit adversus eos, ad quos funus pertinet videlicet heredes vel bonor. possessores, ad sumptus ejusmodi ante omne creditum ex hæreditate refundendos. Quod & ex se justum est, & ex externa ratione, ne insepulta corpora jaceant, neve quis de alio funeretur. (3) Actio in factum Prætoris est, ut funus ducere liceat, personalis, ei, qui prohibitus est inferre in eum locum, quo ei jus inferendi esset, contra prohibentem, ad id quanti interfuit prohibitum non esse, competens. Hæc actio & contra eos datur utiliter, qui ob æs alienum inhibere sepulturam & arrestare cadavera solent. Magistratus enim officium est curare ne corpora aut ossa mortuorum detineantur aut prohibeantur, venturæ, quo minus sepeliantur, *l. 38. b.* sed ut liceat funus ducere, id est corpus mortuum justæ sepulturæ tradere.

8. *De mortuo inferendo, & sepulchro ædificando.* Pertinet (4) huc Interdictum prohibitorium de mortuo inferendo, quo Prætor vetat vim fieri ei, qui vult mortuum eo loci inferre & sepelire, quo ei jus est. Differt ab Actione ut funus ducere liceat, quod hac ordinariè agatur, ad id quod inter est. Illud extraordinariè & tantum ad vim prohibendam comperit. (5) est interdictum de sepulchro ædificando, quo Prætor vetat vim fieri illi, qui altero invito mortuum inferre in locum potest, quo minus in eo sepulchrum sine dolo malo ædificare liceat. Datur etiam hoc interdictum contra prohibentem ædificationem sepulturæ; at superius contra prohibentem illationem mortui in locum proprium.

PARS III.

<p>Iudicia Personalia sunt ex actu civili sive ex facto aliquo aut gesto, ut</p> <p>Inter vivos ut sunt præcipue</p> <p>Contractus cuius</p> <p>Substantialia</p> <p>esse Nominatum; qui vel</p>	<p>Realis</p> <p>Immediatus, qui proprio nomine geritur</p> <p>Mutuum L. XII t. 1. de rebus creditis cuius not.</p> <p>Actio conditio dicitur. est vero conditio aliena</p> <p>Commodum t. 6. commodati vel contr.</p> <p>Pignus tit. 7. de pign. act.</p>	<p>Probatio quæ quando que fit juramento</p> <p>specialis, ex</p> <p>Generalis, ut</p>	<p>Litis decidendæ causa per juram. litis decisorium t. 2. de iurejurando & c.</p> <p>Litis æstimandæ causa. t. 3. de in l. i. iurando.</p> <p>Nominatio contractu, ut mutuo; & certi dicitur, hujus loci. Innomina- Iustam tit. 4. de condit. causa data. to, ob Turpem tit. 5. de condit. causâ ob turpem caus.</p> <p>Quasi contractu t. 6. de condit. indebiti</p> <p>nullo & invalido contractu, t. 7. de condit. sine causa.</p> <p>delicto. lib. XIII. t. 1. de condit. furtiv.</p> <p>Conditio ex lege tit. 2. de condit. Etione ex lege</p> <p>Conditio triticiana. t. 3. de condit. triticiana.</p> <p>de eo quod certo loco, quæ talis, ut men est potius adjectitia act. ex mutuo t. 4. de eo quod certo loco.</p> <p>Conditio prætoriana de constituta pecunia. t. 5. de const. pec.</p>
			<p>Media- tus, qui ab alio geritur nostro nomine, qui vel</p> <p>alieni ut</p> <p>Vtri- que, hunc</p> <p>Fœminæ, unde Exceptio S. C. T. Vellejani; L. XVI. t. 1. ad Senat. Vellei.</p> <p>Cui additur exceptio compensationis; tit. 2. de compen- sat. nec non propter affinitatem materia depositi t. 3. de posit.</p>
<p>Ultimæ voluntatis, ut successio</p> <p>Conjunctia. Tutela</p>	<p>Consensualis, ut</p> <p>Mandatum Lib. XVII. tit. 1. mandati vel contr.</p> <p>Societas tit. 2. pro Socio</p> <p>In genere Lib. XIIIX. t. 1. de contr. empr.</p> <p>de pactis in diem additionis t. 2. de in diem addit.</p> <p>Legis commissaria; t. 3. de leg. comm.</p> <p>de rebus quæ vendi possunt; tit. 4. de hered. vel act. vend.</p> <p>Emtio, de qua in specie</p> <p>de effe- ctu qui</p> <p>1. neminem posse altero invito rescindere emptionem t. 5. de rescind. Empt.</p> <p>2. Periculum & commodum rei venditæ; t. 6. de peric. & commod. rei vend.</p> <p>3. Pacta conventa servanda, t. 7. de serv. ex part.</p> <p>4. Actio L. XIX. tit. de act. empr. & vend.</p>		
<p>Accidentalia s. accessoria</p>	<p>Locutio tit. 2. locat. condutt.</p>		

Sub

* aut	{	Subdubius, ut estimatorius, tit. 3. de estimat. act.
inno-	{	Vere
mina	{	talis, { Specialis de rerum permutatione, e. 4. de rerum permut.
tūqui	{	unde { Ge- { præscriptis verbis &
vel	{	actio { nera- { in factum, tit. 5. de præscriptis verbis
	{	lis

EXPOSITIO.

LIBER XII. Tit. 1.

Derebus creditis, si certum petatur, & de conditione. Actio seu iudicium personale est ex iure ad rem s. obligatione, quâ cum eo agimus qui nobis ad dandum vel faciendum est obstrictus. Dicitur in personam & personalis, quia principaliter personam (individuum eique adhaerentem obligationem) respicit, ubi & ap. quemcunque tandem res sit quæ debetur, l. f. §. f. de contr. empr. ad illum finem tamen ut res præstetur. Circa quod & obligatio versatur ita, ut persona cum re uniatur moraliter, unde & vinculum dicitur, & est in re tanquam objecto (objective) referturque in Instit. ad jus rerum: In persona autem est saltem subjective. Prædicta ergo definitio actionum duo præcipue continet, causam efficientem, scil. obligationem, & ejusdem finem, positum in dando vel faciendo, h. e. præstando, l. 3. de O. & A. Judicia enim hæc ex commercio sive rebus creditis ad eas communicandas beneficio obligationis originem trahunt, maximè necessaria ad vitæ communis usum, hominumque indigentiam suppleendam. Obligatio verò fit vel immediate citra ullum factum hominis externum, vel mediate actu hominis aliquo externo interveniente l. 1. d. t. Actus illi vel sunt inter vivos vel ultimæ voluntatis. Actuum inter vivos hîc referuntur tria præcipua genera. 1. contractus: 2. conjugia: 3. Tutelæ. Contractus vocabulum in iure sumitur tripliciter 1. pro omni conventionem, omni negotio seu facto ex quo oritur obligatio. Ita comprehendit etiam pacta, delicta, pacta legitima, l. 52. de rejud. l. 20. de jud. hocque modo Arist. dicit contractus alios esse voluntarios alios involuntarios. 5. Eth. 5. 2. strictissime pro conventionem ex qua mutua oritur obligatio, l. 19. de V. S. ubi excluduntur *μονόπλευροι*: 3. Contractus proprie definitur conventio, quæ ex se & sua natura producit obligationem ad agendum efficacem, propter certum nomen vel causam quam habet. De contractu in hac propria significatione agitur hîc 1. absolute & in se, quoad ea quæ ipsi sunt substantialia. 2. de ejus accessoriis. Ad substantialia contractus pertinet, quod habeat nomen vel causam, l. 7. §. 2. de pact. Inde alius est nominatus alius innominatus. Nominatus qui certam & solenne nomen habet ideoque etiam actionem nominatam seu solennem producit. Ratio est quod certam & specificam ille invenerit formam & modum contrahendi singularem, quo conventio ejusmodi ad certam dationis vel facti speciem determinata est. Innominatus est qui nullum proprium & solenne nomen habet, nec propterea propriam & solennem actionem producit: datio enim & factum hîc non sunt determinata ad certam aliquam formam, ut in nominatis, sed hîc reperiuntur sub communi & generali natura, Nominatus inter reliquos vel est realis vel consensualis. Realis potest docendi gratiâ generaliter iterum dividi in immediatum, qui à nobismet ipsis geritur: & mediatum qui ab aliis nostro nomine. Reales contractus sunt mutuum, commodatum, depositum, pignus. Antequam verò agitur hîc de mutuo, præmittuntur generalia de rebus creditis, si certum petatur, & de Conditione. Creditum autem 1. latissime sumitur pro quovis debito, sive illud oriatur ex contractu vel quasi, vel delicto vel quasi, l. 10. l. 12. de V. S. vel ex qualibet actione reali. 2. strictè pro mutuo tantum, ut in l. 2. §. mutui datio, h. 3. generaliter pro qualibet conventionem quâ quis alterius fidem sequitur. Rei vocabulum etiam hîc in genere significat res generis, speciei & jura. Unde hîc Titulus generalis est, extendens se ad omnes subsequentes hujus partis. Creditur verò vel res incerta vel certa. Certum creditur & petitur in mutuo, quia certa in eam quantitas venit. Actio inde descendens dicitur hîc condictio. Ubi notandum, quod in genere quavis in personam actio ita vocetur: estque sic mutua denunciatio certi temporis ac loci; dato namque

namque iudicio à Pratore litigatores condicebant diem, i. e. determinabant & denunciabant. Et Actor quidem eum dicebat reo, denunciando illi ut se eo sisteret, & liti persequenda adesset: eundem dicebat reus contra denunciando se eo die adfuturum, l. 8. pr. qui satisd. cog. Theophilus in §. 15. Instit. de Action. Hodie vero nulla fit eiusmodi denunciatio, quia non amplius in Actoris potestate est reo diem dicere, sed is lege constituitur, *Authent. offeratur. C. de litis contest.* Nihilominus conditionis nomen quandoque imponitur actionibus personalibus, ut in d. §. 15. Fiebat verò illa mutua denuntiatio olim in omnibus actionibus in rem quàm in personam, sed actiones in personam tantum vocabantur conditiones: quia hæ non tam citò invenerunt specialia nomina, ut reales vindicationis nomen, hæreditatis petitionis, confessor. negatoriae &c. *Conditio* verò vel est generalis quæ ex quolibet contractu oritur, vel specialis quæ ex aliquo certo contractu est. Nam quædam conditiones restringuntur ad nominatum contractum, adjectione nominis contractus ex quo oriuntur, ut *conditio certi ex mutuo, ex stipulatu*: quædam semper ita & ita simpliciter dicuntur, conditiones, nec unquam adjectione contractum qui eas producant, indignantur nominatæve fiunt, quibus de agetur in tit. 4. §. & seqq. hujus libri. Datur ergo ex mutuo vel *conditio certi ex mutuo, vel quod rectius, actio ex mutuo, l. 5. C. qui non objic. long. temp. presc.* (singularem enim formam contrahendi habet hic contractus, & propterea etiam nominatam actionem) mutuanti adversus mutuatarium, ut rem ejusdem quantitatis & qualitatis restituat.

2. *De jurejurando, sive voluntario, sive necessario, sive judiciali.* Nam qui credunt pecunias, ob pudorem sæpe contenti sunt fide quam habent amicis, quibus sine testibus crediderunt. Amici verò si fallant, necessario deveniendum est ad juramentum, *Nov. 73. c. 4.* unde & in Codice conjunguntur hæc duo de rebus creditis & jurejurando. Juramentum est attestatio cum invocatione Dei conjuncta, qua vocatur & invocatur testis conscius affirmatæ rei, & vindex perjurii, si quid inter jurandum committatur. Estque vel *Voluntarium* quod pars parti defert extra iudicium, vel *Necessarium* quod à iudice defertur in causis dubiis aut ob inopiam probationis: vel denique est *Judiciale* quod pars parti defert in iudicio, iudice id approbante. Oritur divisio hæc à causa efficiente juramenti. Quæ vel est *Pactio contrahentium*, vel extra iudicium, unde voluntarium, vel in iudicio quando pars parti defert, quod necessario præstandum, aut referendum, unde *Judiciale* (quod fiat in iudicio sic dictum) *Vel auctoritas iudicis*, qui imponit præstationem juramenti, vel ob inopiam probationis, quod dicitur *Necessarium*, vel æstimandæ in litem rei causa, quo vel veritatis vel affectionis, atque huc non tam pertinet quàm reliqua tria, quibus vel à partibus litigantibus vel iudice probatur mutui datio.

3. *De in litem jurando.* Est verò juramentum in litem, quo actori rei in iudicium deductæ, ad ejus quod interest, si eam reus ob contumaciam vel dolum non exhibeat & restituat, æstimationem in infinitum facere permittitur, l. 1. h.

4. *De condictione causa data causa secuta non secuta.* *Conditio* in genere vel (1) est *Nominata*, proficiscens ex contractu nominato, qui propter formam specialem actionem nominatam producit, vel (2) *Innominata*, quæ non propter nomen sed propter *Synallagma* (dationem aut factum) producit actionem, ut est actio præscriptis verbis: vel (3) *Conditio in specie* sic dicta, quæ datur vel ob *Synallagma*, quod tamen in verum contractum non incidit, vel ob æquitatem. *Conditionum in specie dictarum hæc 7. recensentur.* Et ex his *conditio causa data, causa non secuta* (aliàs *conditio ob causam, dati, vel sub causa dati, item ob rem dati*) est actio in personam, per quam is qui ob certam causam aliquid dedit, id repetit, si causa ob quam datum est, secuta non sit. Requisita ejus duo sunt. 1. Verus contractus, seu esse aliquid datum vel factum ob causam, sive sub conditione ut quid fiat vel detur. 2. Causam ob quam id datum vel factum est nondum esse securam: unde oritur ex juris fictione obligatio ex quasi contractu, ad restitutionem ejus quod datum est, principiis moralibus consentanea. Ob causam autem dari dicitur, quod datur ob finem, causam finalem aliquam quæ propter dationem illam sequatur, puta si dem tibi C. ut eas Romam. Item si quid factum sit, ut vicissim quid fiat, quo casu etsi factum ipsum condici nequeat, condicitur tamen ejus æstimatio. Causa verò non sequi dicitur, si quis sine isto non potiatur, puta si is cui datum erat, Romam non iverit, quæ propter omisâ præscriptis verbis actione, dans potest repetere quod dedit: (1) ob cessationem, quæ est à parte

parte accipientis: (2) ob pœnitentiam licitam, quæ ex parte dantis. Et hæc conditio est ob causam honestam.

5. *De condictione ob turpem vel inhonestam causam.* Est hæc conditio ob causam inhonestam, & fit vel ob causam turpem vel injustam. In illa causa pro fine accipitur, puta si aliquid dem, ut aliquid fiat, quod bonis moribus [juri naturæ & positivo l. 42, de V. S.] est contrarium. In hac sumitur pro principio, si nimirum causa ipsa, ex qua aliquid fit, sit injusta, puta si quid datum sit ex stipulatione metu vel vi extorta. Conditio ob turpem causam est conditio ejus, quod propterea datum est ut quid fiat, quod bonis moribus contrarium, quæ datur etsi res secuta non sit. Ejus requisita sunt. 1. datum vel factum esse aliquid: 2. ob causam turpem: 3. solius accipientis turpitudinem subesse. Nam si dantis tantum vel utriusque simul subsit, cessat repetitio. Conditio ob injustam causam est conditio ejus, quod injustè datum est, ex ejusmodi causa, quæ jure sit improbata.

6. *De condictione indebiti.* Hæc ille cui per errorem facti solum est indebitum, ad restituendum id convenitur ex quasi contractu. Tria ejus sunt requisita. 1. ut quid verè solum sit. 2. per errorem facti (exceptis certis personis minoribus foeminis, l. 9. pr. & §. 1. de iur. & fact. ignor.) consensui contrarium. 3. Idem sit indebitum.

7. *De condictione sine causa.* Quæ id quod sine causa datum est vel aliàs apud aliquem sine causa esse incipit, repetitur. Generalis vero est. Nam quod tibi datum est indebitum, vel habes à me ob turpem vel injustam causam vel honestam causam non secutam, vel ex furto, rectè sine causa apud te esse dicitur. Itaque hæc actio in subsidium competit, cum probabiliter dubitatur, quænam dari possit. Quandoque tamen sola competit, ut ob instrumentum dissolutæ quantitatis, l. 2. C. de cond. ex leg. ob fructus à m. f. p. consumptos, l. 2. C. eod. ob cautionem de non numerata pecunia, l. 4. Cod. eod. ob nummos à servo surreptos, & à domino ignorante consumptos, l. 30. de act. Empt. & vend. ob possessionem ex qua quis vi dejectus est, l. 25. §. 1. de furt.

LIBER XIII. Tit. 1.

De condictione furtiva. Est illa actio personalis (quæ locum habet, quando nil datum est, sed vel furto vel vi res interversa) qua dominus intendit à fure aut ejus hærede rem furto sublatam sibi dari oportere. Quamvis enim rem meam non possim condicere (h. e. petere dari s. dominium transferri) tamen hic illud in odium furum extra ordinem conceditur. §. 14. l. de act. Venit in hanc actionem restitutio rei furtivæ si extet, si non, æstimatio. In qua spectandum est, id tempus in quo res unquam plurimi fuerit, semper enim moram facere fur videtur, l. 7 §. 1. b.

2. *De condictione ex lege.* Quæ actio est in personam, ex obligatione lege quadam introducta, quæ lex tamen quo actionis genere agendum sit, non expressit, l. un. de condit. ex leg. Orta est ob rei dubietatem, ubi id quod mitius est eligendum. Tria verò ejus sunt requisita, 1. nova obligatio, per legem introducta, sc. ratione efficacitæ & confirmationis. Unde si qua obligatio Jur. gent. ad agendum efficax, lege civili confirmetur, huic condictioni locus non est. 2. Ut constitutio sit juris Civilis. Nam ex jure prætorio non conditio hæc, sed actio in factum oritur. 3. lex sit nova, sc. quæ noviter in Rep. fertur, quatenus opponitur ll. 12. tab. ex quibus jam olim actiones & formulæ compositæ erant. Hujusque Conditionis ex lege tot possunt constitui species, quot sunt obligationes, lege civili introductæ, nec cautum quæ actione experiendum sit.

3. *De condictione Triticiaria.* Eâ persequimur debitum, quod & alia speciali condictione, petere possumus, certum vel incertum, modò non pecunia numerata debeat. l. 1. b. t. Perinde verò est sive res illa pondere constet sive mensura, mobilis sit, immobilis, corporalis. d. l. 1. b. modò non sit pecunia, quæ nequit æstimari (quia æstimat res alias) & ob quam datur actio ex mutuo.

4. *De eo quod certo loco.* Novæ adjectitæ qualitates actionis Mutui sunt, & in ejus supplementum dantur. 1. Conditio Arbitraria de eo quod certo loco, quæ id quod certo loco dari debuit petitur, facta commemoratione ejus loci, quo dari debuit, ut æstimet Judex, quant intersit eo loco dari, quo dari debuit, ne alioquin creditor defraudetur. Arbitrariæ verò actiones dicuntur, quæ ex arbitrio Judicis ita pendent, ut ex bono & æquo secundum rei, de qua agitur, naturam æstimandum sit, quemadmodum actori satisfieri oporteat. Arbitrium autem nihil aliud est, quam judicium æquo & bono consentaneum, quale à viro bono expectari proferrique oportet, l. 22. §. 1. d. Reg. Jur. s. De

5. *De constituta pecunia.* Actione hac (aliàs constitutoria) convenitur qui nudo pacto citra stipulationem, promittit se soluturum vel facturum, quod vel ipse iusta ex causa vel alius solvere vel facere debet. Constituere hæc est denuo pacisci, unde semper præsupponitur alia obligatio, & apparet gravius esse geminam fidem [ac quidem de solvendo jam promissum] fallere. Oritur hæc actio ex pacto legitimo. Pacta vero legitima dicuntur, quæ lege vel Edicto Prætoris ad hoc confirmantur, ut actionem producant, & enim sunt Civilia vel Prætoria. Civilia 1. Pactum donationis unde *Condictio ex lege, l. 35. C. de donat.* 2. Promissio dotis, *l. 6. C. de dot. prom.* unde olim *Condictio ex lege dabatur*, hodiè actio ex stipulatu. Prætoria. 1. Constitutum, unde actio de constituta pecunia. 2. pactum hypothecæ, unde actio hypothecaria.

6. *Commodati vel contra.* Contractus realis est Commodatum, ex qua nascitur actio hæc, directa & contraria. Ista commodanti datur adversus commodatarium, ad rem finito usu determinato restituendam, & ad præstandum dolum cum omni culpa. Hæc Commodatario adversus commodantem, ad repetendum quod sibi ex commo- dato abest. Directa & contraria dicuntur, quia sunt ex contractu b. f. ex post facto ul- tro citroque obligatorio. Oppositum est actio ab utraque parte directa, quæ prove- nit ex contractu statim ab initio utrinque obligatorio. Directa semper datur illi, qui primus dat initium & causam contractui.

7. *De Pignoratitia actione, vel contra.* Vox pignoris sumitur. 1. pro re quæ pigno- ri dari solet, *t. t. de distr. pign.* 2. pro jure in re pignorata constituto, *tit. qui potior. in pign.* 3. pro contractu s. conventionem per quam traditur res pignorata in securitatem Cre- diti, & sic sumitur *h. t.* Et descendit inde duplex actio, Directa & Contraria. Illa da- tur debitori solutâ pecuniâ, adversus Creditorem, ad restituendum pignus una cum fructibus, quos aut restituere cogitur, aut in sortem imputare, *l. 1. C. de pign. act.* & ad præstandam levem culpam. Hæc datur creditori adversus Debitorem, si fortè is frau- de recuperaverit pignus, aut in pignoris conventionem creditorem deceperit, quidve impensum sit. *l. 3. l. 9. h.* Ortum habet pignus ob diffidentiam hominum; ex princip. cautionalibus.

LIBER XIV. Tit. 1.

De *exercitoria actione.* Actiones Personales procedunt vel ex nostris contractibus vel aliorum, quæ dantur non in ipsos contrahentes, sed alios, & sunt novæ adjecti- tiæ qualitates actionis ex empto, locato vel conducto. *l. 1. §. 3. & 7. h.* item ex mutuo. Contrahimus vero cum aliis qui sunt vel Mares & Fœminæ. Mares vel sui vel alieni sunt juris. Sui juris 1. Magister Navis, qui est, cui totius navis gubernatio demandata est, vel ab ipso Exercitore vel à primo navis magistro, *l. 1. §. 1. h.* Exercitor verò ad quem obventiones & reditus omnes perveniunt, sive dominus navis sit, sive eam conduxerit. Hinc est actio Exercitoria, quæ datur in exercitorem navis ex contractu à Ma- gistro navis, ejus rei nomine cui is est præpositus, gesto, *l. 1. §. 7. h.*

2. *De Lege Rhodia de jactu.* Quod si levandæ navis causa jactus mercium factus est, lege Rhodia cavetur (à civitate & insula Rhodo ita dicta, quod in ea antiquitus mercatorum usus fuit maximus, & Rhodiorum disciplina navalis & gloria excellue- rit, *c. fin. dist. 2.*) ut omnium contributione, quorum interfuit jacturam fieri, sarciantur quod pro omnibus datum est, *l. 1. h.* Ratio est in *l. 2. pr. v. æquissimum. h. t.* ipsi justitiæ con- veniens.

3. *De institoria actione.* Institor negotio terrestri gerendo instat s. præfectus est. Hujus nomine datur actio Institoria, ex contractu Institoris adversus dominum, qui eum negotiationi terrestri præfecit: nec interest tabernæ sit propositus, vel cuilibet alii negotiationi.

4. *De Tributoria actione.* Alieni juris sunt servus aus filius. Illius nomine da- tur Tributoria actio in dominum, quo sciente servus in merce peculiari est negotia- tus ad distributionem peculii inter dominum & reliquos creditores (sine privilegio- domini) pro rata faciendâ & inæqualiter factam corrigendam vel exæquâdam, *l. 1. h. t.*

5. *Quod cum eo qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicetur.* Filiifamilias nomine datur actio creditori adversus eum, qui cum filiusfam. esset negotium ges- sit, & post contractum, cum esset emancipatus, exheredatus, convenitur, ad id quod filiusfam. qui contraxit, facere potest.

6. *De Senatusconsulto Macedontano.* Quod si filiusfam. in potestate adhuc con- stitutus contraxit, ita ut utilitas in ipsum tantum redundarit, tum etiam quando sui

juris factus est, exinde plenè obligatur *d. l. 39. & 43. d. O. & A.* Dumquè manet in potestate, in solidum adstringitur. Pater non item, sed quatenus in peculio est, *l. 44. de Pecul.* Exceptis certis casibus, quibus conventus ipse vel pater ejus possunt opponere exceptionem S^Cti Macedoniani, sc. si filius familias mutuo accepit pecuniam & malè collocavit, ac cum eo contrahens esse filiumfam. non ignoravit *l. pen. h. r.* Quod non tam internâ ratione (qui enim contraxit, sec. rectam justitiam inde obligatur) quàm externâ fundatum est, in odium foeneratorum.

LIBER XV. Tit. 1.

De peculio. Utriusque & Filiifam. & servi nomine potest competere. 1. actio de peculio, qua illi, qui cum filiofam. vel servo alieno contraxerunt, etiam ignorante & invito eo cuius in potestate sunt, agunt adversus patrem vel dominum, ut id quod ex eo contractu debetur, solvat peculio tenus, deducto prius eo, quod sibi debetur. Dantur vero hæc & seqq. actiones, non ut priores in solidum, sed ut si deficient priores, tamen is qui contraxit, in quantum ex bono & æquo res patitur, suum consequatur. *l. 1. quod cum eo qui in al. pot.* Hodie vero non locus est actioni de peculia, quia filii fam. contrahentes per se obligantur, non pater; nam ratione negotiationum, quas patris consensu exercent, emancipati intelliguntur, idque consuetudine receptum est.

2. *Quando de peculio actio annalis est.* Perpetua vero est hæc actio quamdiu servus vel filiusfam. est in potestate, extincto veto peculio per mortem, emancipationem filii fam. vel manumissionem aut alienationem servi, annalis fit. *l. 1. §. b.* Quod itidem externâ ratione pro justo est, causa litium finiendarum, contraque strictam juris rationem, quæ extincto peculio actionem quoque excludit.

3. *De in rem verso.* Si in potestate existentes nihil habent in peculio, vel habent, sed non in solidum, tenentur illi qui eos in potestate habent, si in rem eorum versum proberur, quod acceptum est; quia tum cum illis potius contractum videtur, utpote ad quos utilitas contractus pervenit, quos non oportet cum alterius damno, contra principia Ethica fieri locupletiores. Hinc datur actio de in rem verso ex contractu filii fam. vel servi in patrem vel dominum, quod id quod acceptum est, in ipsorum rem & commodum sit conversum, *l. 1. pr. h.*

4. *Quod jussu.* Quod si mandato patris vel domini contractum est, oritur actio quod jussu, quæ datur adversus dominum vel patrem, qui servum aut filium suum cum alio contrahere jussit. Quodammodo enim cum eo contrahitur qui jubet, ob consensum ejus, contractum antecedentem vel concomitantem.

LIBER XVI. Tit. 1.

Ad Senatusconsultum Vellejanum. Fœminæ, si suo nomine contrahant, efficaciter obligantur, pro aliis verò intercedens obligationi eximuntur, actione in pristinum debitorem restituta. Justum id est civiliter ac nat. ratione ob sexus hujus imbecillitatem, multis hujusmodi casibus obnoxiam *l. 2. §. 2. h. &* quod intercedere pro aliis sit officium virile & damnosum mulieribus; quin periculosum rei familiari. Intercedere autem est recipere in se obligationem alienam sive veterem s. novam *l. 8. §. 1. b.* Hinc mulieri datur Exceptio & condictio indebiti. Illa, si nondum solvit, sed promisit intercedendo. Hæc vero si solvit, quâ illud quod dedit tanquam indebitum condicit, quia Senatus omnem mulieris obligationem improbat, *l. 40. de cond. ind.* qua differt à S^Cto Macedoniano. Si enim Filiusfam. quid solvit non repetit. Ratio est, quod filiusfam. naturaliter adhuc debeat, quod Condictio impedit, licet actionem ex Mutuo exceptione S^Cti elidere possit. At scil. Vell. & nat. & civilem obligationi mulieris non assistit.

2. *De compensationibus.* Priori Exceptioni adjicitur hæc exceptio Compensationis, quæ in expositis contractibus Realibus maximum usum habet. Est vero Compensatio crediti & debiti inter se contributio, *l. 1. b.* Ratio ejus vel est naturalis, sc. quod intersit nostra potius non solvere, quam solutum repetere, vel Civilis ne scil. fiat per plura, (secundum restrictam justitiam,) quod per pauca fieri potest, *l. 3. b. t.* Duo habet præcipua requisita 1. res sint generis & quantitatis. 2. causa liquida, confessione adversarii, qualitate seu constitutione causæ, vel ratione celeris probationis. Obtinet vero hodie non tantum in Personalibus, sed & in Realibus actionibus. Unde debitum in definitione latè accipitur, non tantum pro eo, quod nobis detur vi obligationis, sed & ex dominio, possessione vel alia specie juris in re, *l. 178. de V. S.* aliquid petitur, *§. 30. de act.* 3. De

3. *Depositi vel contra.* Contractus alius Realis est Depositi, quo res ceduntur custodiae causa. Hinc actio depositi directa & contraria. Illa datur deponenti adversus depositarium, ad rem restituendam, & praestandum dolum & latam culpam. Haec datur depositario adversus deponentem nomine impensarum, quas fecit in re deposita asservanda, ne officium gratis susceptum (in quo & amicitia & bon. fid. exuberant) ei damnosum sit.

LIBER XVII. Tit. 1.

Mandati vel contra. Mandati (ex naturali officio atq; amicitia gratuita orti) actio directa datur mandanti adversus mandatarium ad implendum mandatum, & ad praestandum dolum cum omni culpa. *l. 21. l. 9. l. 11. l. 13. C. b.* Contraria Mandatario, etiam si is fines mandati excefferit, non in solidum, sed in summam mandato expressam: pro eo autem quod excedit, nullam habet actionem, ne quidem negotiorum gestorum, *arg. l. 4. & 5. b.*

2. *Pro socio.* Ex societate communis lucri causa contracta utrinque directa datur actio, quia statim illa ab initio, non ex post facto producit utrinque obligationem. Datur vero socio adversus socium ad lucrum communicandum, & refarciendum damnum dolo aut levi culpa datum, *l. 38. §. f. b.*

LIBER XIX. Tit. 1.

De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis: & quae res venire non possunt. De emptione venditione (principe contractuum mercenariorum) hic agitur in genere & specie. In genere 1. quomodo contrahatur, sc. solo consensu de merce & precio. 2. quia variari solet Pactis, quae ei alia insunt ex natura contractus, alia ex conventionione, *l. 66. pr. b.* 3. quod non cadant in illam res, quas vel natura vel jus gent. vel mores civitatis, vel testatoris voluntas, vel pactio contrahentium nominatim commercio exemit, *l. 34. §. 1. b.* In specie 1. de pactis ejus agitur in seqq. 2. titulis.

2. *De in diem additione.* Haec est traditio (collocatio) rei penes emptorem hac lege, ut si quis intra certum diem meliorem conditionem attulerit, liceat venditori rem alii ex posteriori venditione addicere, *l. 7. b.* Pura vero & Perfecta est haec venditio, ideoque cessante conditione non resolvitur, & Emptor interea, ut dominus, omnia lucratur. Allata vero meliori conditione rescinditur prior emptio, & fructus restituendi sunt venditori, *l. 6. b.* Venditor autem non potest allata meliori conditione posteriori addicere, ubi prior plus adjicere paratus est. Unde venditor significare pactum hoc debet emptori priori, ut & ille, si velit, plus adjicere, & ita licitando vincere possit, *l. item §. fin. cum ll. seqq. b.*

3. *De lege commissoria.* Lex commissoria est qua intra certum tempus non soluto pretio res inemta esse debet: sic dicta, quod emtore pretium non solvente committat lex venditionem venditoris arbitrio, utrum eam ratam an irritam habere velit. Et ergo si velit, adhuc pretium potest petere. Commissa vero emptione, ad rem restituendam agit utili actione venditi propter pactum adjectum; quod si pretii vel arrhae nomine quid dedit emtor, id perdit ob moram, quia contra fructus perceptos interea lucratur. Atq; sic emt. vend. h. & prac. t. non fit recta via sed per anfractus.

4. *De hereditate & actione vendita.* Ex rebus quae vendi possunt, sunt Haereditas & Actio. Haereditas semper debet esse mortui, nulla enim est viventis, *l. 1. b.* Actio venditur cum jus obligationis seu persequendi venditur, & quod accipitur, pretii loco capitur, non solutionis nomine, *l. 5. §. 2. Quib. mod. pign. & hyp. solv.* & hoc potest fieri & invito debitore, *l. nominis. l. fin. C. b.* Venditor haereditatis non praestat evictionem rerum singularium, quia non vendit ut dominus, sed ut haeres: & emptor est vice haeredis. At non respectu Creditorum & Legatariorum, quia ipsorum jus haeres contrahendo tollere aut mutare non potest, *l. 25. & seq. C. de pactis.* Unde recte ab illis convenitur etiam post factam venditionem, emtor vero nequaquam, quia nullum cum creditoribus negotium gessit, *l. 2. b.*

5. *De rescindenda venditione & quando licet ab emptione discedere.* Effectus contractus Emptionis--venditionis est, quod nequeat rescindi, contra justitiam, nisi altero contrahentium id petente a magistratu fiat justis de causis, ut ita sententia judicis dissolvatur. Recedi autem ab ea nequit, contra princ. hum. act, nisi utraque pars contrahentium eam irritam faciat. Rescissa vero ita venditione emtor non restituit fructus perceptos, ut nec alius, quia bon. fid. eos percepit, jure sc. dominii vel quasi.

6. *De periculo & commodorei vendita.* Periculum & commodum rei venditae perfecta venditione spectat ad emptorem, *l. 7. b.* Nam licet traditione demum, per-

fecte quis fiat dominus, tamen emptor hęc habet actionem personalem ad rem perfe-
quendam, quā rem ipsam habere videtur *l. 52. de A. R. D.* sicque juris intellectu habetur
ferē pro domino & dominium translatum censetur. Venditor etiam nunquam est in
mora, sed emptor, qui rem accipere potest, quando vult moram ergo & culpam sibi
imputare debet. Ex natura verō hujus contractus venditor sustinet custodiam, &
culpam levem præstare tenetur usque ad realem traditionem.

7. *De servis exportandis, vel si ita mancipium venierit, ut manumittatur, vel contra.*
Sunt hęc exactis adjectis. Quia verō frequenter fiebat servorum venditio, peculiari-
ter quoque de illa tractatur, quia servi solebant cum his conditionibus vendi, ne quo
loco morentur, ubi venditori nocere possent, ut in alias terras mittantur seu expor-
tentur, ut manumittantur post tempus, aut contra &c.

LIBER XIX. Tit. I.

DE actionibus empti & venditi. Denique actio ex dicto contractu descendens, utrin-
que directa est, quia utrinque statim ab initio producitur obligatio. Actio Empti
datur emptori ad versus venditorem ad rem tradendam, aut si res incorporalis sit ven-
dita ad hoc, ut caveat venditor per se non futurum, quo minus emptor re ista utatur,
l. 5. pr. & §. 2. h. Actio venditi competit venditori ad versus emptorem ad consequen-
dum precium & alia, quæ ipsi ab emptore præstari oportet. *l. 3. §. 19. h.*

2. *Locati conducti.* Ex contractibus consensualibus est quoque Locatio - Con-
ductio. Hinc duplex datur Actio, Directa & contraria, quia non statim ab initio uter-
que obligatur in hoc contractu, sed tantum ex post facto & Accidenti. Illa locari, da-
tur locatori contra conductorem ad persecutionem mercedis, & rem locatam finita
locatione restituendam, ad præstandum dolum, latam & levem culpam. *l. 32. §. pen. C.*
h. Hęc conductori ad versus locatorem, ad hoc ut liceat re conducta uti, citra da-
mnum.

3. *De æstimatoria.* Sequuntur contractus Innominati & actiones inde descen-
dentes innominatæ. Cum enim Innominati contractus non transeant in certum &
proprium aliquod nomen commercii, per quod possint, producere nominatam acti-
onem, sed tantum negotium civile, (causam, *συνάλλαγμα*, dationem) vel factum conti-
neant, (hoc est, saltem in genere commutationem quandam & commercium hinc inde
in se habeant) produciunt etiam innominatum effectum. Hęc verō vocatur actio in
Factum item præscriptis verbis. Nam olim cogebantur litigantes dicere nomen a-
ctionis, vel simpliciter factum prout gestum erat, narrare. Et Prætor, si factum ha-
bebat nomen, dabat formulam & nominatam actionem: si nomen non habebat, tum
etiam certa & nominata actio dari non poterat, sed dabatur actio secundum id uti fa-
ctum erat narratum, vel ut erat præscriptum. Ita in genere actio in factum vel præ-
scriptis verbis hic est, quæ certis formulis non est concepta. Alia tamen in Factum
actio Prætorica est, quæ præter legem ex Prætoris extensione datur *l. 1. de alien. jud.*
mut. causa. Alia ad huc in factum ex sententia arbitri, cui opponitur rei judicatæ
actio, ut est exemplum in *§. ult. ad L. Aq. & l. 10. §. 2. h. t.* quæ significatione & actiones
reales in factum dicuntur. Alio item sensu Actio in factum dicitur, quæ ob aliquam
causam non potest dari ad versus quasdam personas, qualis opponitur actioni ordina-
riæ, ut cum actio de dolo contra parentes dari nequeat, dicitur actio in factum ob ho-
norem & reverentiam parentibus debitam. Sed hęc non sunt hujus loci. Cæterum
oritur hęc in factum s. præscriptis verbis actio ex duplici fonte 1. ob probabile dubi-
um, quando sc. de contractu, utrum sit nominatus vel innominatus, dubitatur *l. 2. h. t.*
de æstim. act. 2. ob Defectum certæ formæ contrahendi, ubi tantum civile aliquod
negotium gestum est. Ob dubium, quod existit in contractu æstimatorio, quo scilicet,
quis dat rem suam æstimatam alteri vendendam, oritur Actio æstimatoria præscriptis
verbis, per quam qui rem aliquam vendendam receperit vel incorruptam eam
reddere, vel æstimationem ejus præstare cogitur. Dubitatur verō de contractu
hoc an sit Emtio-Venditio, an locatio, an mandatum, *l. 1. h.* Proinde hęc actio nascitur
ex quasi nominato contractu. Eadem est ratio in alio contractu, de quo dubitari po-
test, ad quem referendus sit, *d. l. 1.* Quoties enim hoc fit, toties ad actionem præscri-
ptis verbis recurrendum est, ne quis ineptam actionem proponendo (quæ olim no-
minari debebat) causa cadat, & dubitationis tollendæ ergo, ut & in aliis rebus humanis
sæpe accidit, secundum principia iusti extraordinaria.

4. *De rerum permutatione.* Ob negotium Civile $\sigma\upsilon\upsilon\delta\lambda\lambda\alpha\gamma\mu\alpha$ oritur actio præscriptis verbis in genere. Illud vel est dandi vel faciendi, Negotium dandi vel est Do ut des, vel Do ut facias, Negotium Faciendi Facio ut des, vel facio ut facias. Do ut des aliter vocatur Permutatio, in quam non tantum veniunt res speciei sed etiam generis, *l. 5. §. 1. de Præs. verbis. l. 1. de contr. emt. §. 2. l. eod.* Hinc nascitur actio præscriptis verbis ex permutatione, quæ datur ei, qui rem suam permutandi causâ alicui dedit, ut rem aliam permutatione ista ab altero accipiat, aut præstetur interesse. Requisita ejus sunt, contractum ex parte altera impletum esse, ex altera vero illud quod convenit impletum non esse.

5. *De præscriptis verbis & in factum actionibus.* Ex cæteris contractibus innominatis tribus Actiones quæ dantur, communi nomine appellantur Actiones præscriptis verbis. Dantur vero ad id, ut vel contractus ipse impleatur, vel id quod interest satisfactum non esse contractui præstetur. Competunt enim principaliter non ad contractus initi rescissionem, sed ad complementum h. e. ad præstationem promissi, vel dationem interesse, *l. 5. §. 1. 2. h.* Conditione vero data causâ non cura, res repeti potest, verum quæ non oritur ex contractu, sed q. contractu. Negotium enim quod datione incipit, vel facto civili, producit actionem præscriptis verbis, quæ, tacite contractum censetur, quod res debeat restitui nisi promissum sequatur, seu quod quasi contractus hic subsit & detur condictio ob causam. Condictio hæc autem comperit regulariter tantum in obligationibus dandi (do ut des, do ut facias) quia in illis tantum ex æquo & bono licita est pœnitentia. In obligationibus itaque faciendi secus est. Quia (1) facta condici non possunt: (2) factum pro infecto haberi non potest, *l. 12. §. 1. de captiv. & postlim. revers.* Nisi vi illius facti sit aliquid in adversarium collarum, ut *l. ob causam. h. l. 2. de calumniat.* Tunc enim videtur quid datum. *l. 12. de novat. l. 18. C. de donat.* Et ideo datur ejus nomine condictio, *l. 4. de condict. caus. dat.* Datur autem hæc condictio juxta priorem regulam in obligationibus dandi, nisi is qui accepit, aliquos jam sumptus fecerit. Cæterum accuratius prædicta ita distinxeris. Actiones nominatæ ex ordinariis certisque oriuntur justis principiis, ideoque ipsæ ordinariæ sunt & certæ. Actiones anonymæ præscriptis verbis extraordinariè conceduntur, suntque incertæ; *l. 1. 2. 3. h. t. ut & conditiones in specie sic dictæ, de quib. actum tit. de condict. caus. dat. nec non in factum Prætoriarum, quibus de dictum r. de estim. act. l. 14. h.* Dependunt eadem quoque ex principiis à formis legum peti solitis, quæ circa earum substantiam versantur. Interdum enim lex quod vult recta via declarat vel præcipit; nonnumquam per indirectum, anfractibus utens & circuitione, procedit; ut cum in *judicio* id quod ipso jure per directam actionem fieri nequit, beneficio actionis extraordinariæ, utilis, in factum, subsidiariæ, efficitur, *l. 1. §. 3. l. 10. §. 1. de dol. l. 16. pr. de minor. l. 11. l. 10. l. 21. h. t. §. f. Inst. de L. Aquil. l. 47. neg. gest.* interdum alius modis statuitur, ut ope magistratus, cum per in integrum restitutionem, bonorum possessionem, officium judicis succurritur: *vel fictione legis, sive nominis (veluti cum factum lenitate verbi mitigatur, ut in actione rerum amotarum, sive rei, ut in publicana in rem actione, vel aliis modis.*

FARS

PARS IV.

	Substantialia, de quibus parte precedente actum		
Contractus cujus alia	Securitas	generalibus Lib. XX. tit. 1. de pignoris.	
	Accidentalia ad	modis constituendi tit. 2. in quibus causis pignus vel hypoth. t. ac.	
		rebus quae oppignorari possunt tit. 3. quae res pignoris vel hypoth. dari.	
		Effectu	1. Pignoris persecutio ratione crediti tit. 4. qui pot. in pignoris.
		qui	2. Pignoris distractio tit. 5. de distractione pignoris.
		Modis dissolvendi	tit. 6. quibus modis pignus vel hyp. solvitur.
		Implementum ut	Edictum Lib. XXI. tit. 1. de edil. edict.
			Evisio tit. 2. de Evisio. & 3. de Exceptione rei vendita.
		Probationem	Vsura terrestres Lib. XXII. tit. 1. de Vsur. & fructib. & maritima tit. 2. de nautico fenore
		Instrumenta	tit. 4. de fide Instrumentor.
	Testes	tit. 5. de testibus tit. 6. de Ignorantia Juris & facti	
	Sponsalia	Lib. XXIII. tit. 1. de sponsalibus	
	Interveniunt ut solennitates s. ritus nuptiar.	tit. 2. de ritu nuptiar.	
	Dos & pacta dotalia	tit. 3. de Jure dotium & 4. de pact. dotalib.	
	Fundus dotalis	tit. 5. de fundo dotali.	
Conjugium ubi Sequitur	Donatio inter virum & uxorem	Lib. XXIV. tit. de donationibus inter vir. & uxorem.	
	Dissolutio	tit. 2. de divortis & repudiis	
	Repetitio dotis	tit. 3. soluto matrimonio dos quemadmodum petatur	
	Impensae a marito in res dotales factae	Lib. XXV. tit. 1. de Impensis	
	Retentio dotis s. exceptio	in res dot. factis.	
	Res amota	tit. 2. de actione rerum amotarum.	
	ex Juris	Jam nati: qui alendi, d. tit.	
	nascentis	1. an mulier sit gravida, quod probatur inspectione obstetricum tit. 4. de ventr. inspic.	
	de nuptiis	2. an in bonorum possessionem mittenda, quod affirmatur d. t. in qua ea ad partum usque manere debet. Excipe	
	quarum causae sunt Liberi communes alendi t. 9. arg. vel al. libr.	Si mulier in possessionem missa eam dolo in alium transtulit tit. 5. si ventr. nomine muliere &c. Si sciens se pregnantem non esse calumniae causa in possessionem venisse dicatur. tit. 6. si mul. vent. nomine.	
Qui vel	Ex concubinato tit. 7. de concubinato.		
Tutela, quae vel	Generaliter	Lib. XXVI. tit. 1. de Tutelis.	
	divisione	Testamentariam t. 2. de testamentaria tutela. & 3. de confirmando tutore vel curat.	
	tutela in	Legitimam t. 4. de legitimis tutoribus.	
		Dativam tit. 5. de tutoribus & curatoribus datis ab his qui juro dandi & 6. qui petant. tut.	
	officio tutor. & curator. quod consistit in	Administration rerum t. 7. de administratione & periculo tut. & curator.	
		Autoritate praestanda tit. 8. de autoritate & consensu tut. & curator.	
	speci aliter, de	Actione pupillo praestanda tit. 9. quando ex facto tutoris vel curator. minores conv.	
		Adde, tuitione pupilli vel personae	
	modis quibus tollitur tutela sc.	Suspecti remotione t. 10. de suspectis tut. & curat.	
		Excusatione Lib. XXVII. tit. 1. de Excusationibus,	
effectibus quales	Educatio pupilli, ut & alimentor. praestatio tit. 2. ubi pupillus educari.		
	Tutorem pupillo t. 2. de tutela & rationibus distrahendis		
	pro-priū pupillum tutori t. 4. de contractu- telā & utili actione		
	contra- procuratorem t. 5. de eo qui pro tutore vel curatore negotiagesit		
	ob factū falsum tutorem t. 6. quod falso tutore authore gestum esse dicetur		
actiones quae vel	Fidejussores t. 7. Fidejussoribus aliorum & nominator. & hered.		
	Magistratus t. 9. de Mag. conv.		
	Realis rei vindicatio t. 9. de rebus eor. qui sub tut. vel curat.		
	Extraordinaria tit. 10. de curatoribus furioso & aliis extra minor. dandis.		

Actus inter vivos sunt

EX.

EXPOSITIO.

LIBER XXX. Tit. I.

De pignoris & hypothecis, & qualiter contrahantur: & de pactis eorum.
Propter diffidentiam inter homines, ut quilibet sibi caveat, in securitatem contractus mutui accedere solet Pignus & Hypotheca. Illud est contractus, quo res obligata pro debito simul datur Creditori, §. 7. *Inst. de act.* hæc est pactum legitimum, cum absque rei traditione nuda conventionone pignus (jus pignoris) constituitur, *l. 1. pr. de pig. act.* utrumq; in crediti securitatem. Differunt, quod per illud, cum fiat per traditionem, res transeat ad creditorem. Per hanc, cum nudo pacto celebretur, res non transit, *l. 9. §. 2. de pig. act.* Illius obligatio est civilis, *l. 1. §. fin. de pact.* hujus pratoria, *l. 17. §. 2. eod.* conveniunt verò in effectu, *l. 5. §. 1. h.* & producunt actionem hypothecariam, Deinde contrahitur pignus generaliter *l. 6. h. s.* vel specialiter. Adhæc pactis pignus informatur, quæ vel licita, ut Antichresis, cum creditor loco usurarum fructus rei oppignorata lucratur, *l. 11. §. 1. h.* vel illicita, ut lex Commissoria, *l. ult. C. de pact. pign.*

2. *In quibus causis pignus vel hypotheca acitè contrahitur.* Constituitur Pignus vel Expresè vel Tacitè. Illud fit præcedente conventionone, per verba vel literas consensum declarantes. Hoc quando ex tacita voluntate contrahentium ipso jure præsumitur pignus constitui, sive ex legis inductione, sive ex tacita hominis voluntate. Hujusmodi habet 1. Dominus prædii urbani, in inductis & illatis in prædium urbanum, (quæ solent esse magni momenti) *l. 4. h. tit.* 2. Dominus prædii Rustici, in fructibus ejusdem prædii, quod dominus una cum agris, qui ad prædium pertinent, locavit alteri, *l. 7.* 3. Pupillus & Minor in bonis Tutoris & Curatoris, *l. 20. C. de adm. tut.* 4. Uxor in bonis mariti ratione dotis, *l. un. §. 1. C. de rei uxor. act.* 5. Ecclesia & Civitas in bonis Prælati & Præpositi, propter malam administrationem rerum ad Ecclesiam aut civitatem pertinentium, *l. antepen. §. f. C. quo quisque ordin.* 6. Legatarius in bonis Testatoris pro legato consequendo, *l. 1. C. comm. de leg.*

3. *Quæ res pignori vel hypotheca data obligari non possunt.* Oppignorari possunt res corporales & Incorporales, mobiles & immobilès, extantès & futura, præsentès & absentes, nisi prohibeantur. Prohibentur verò quædam oppignorari natura sua, quædam lege. Natura sua res sacræ, sanctæ, religiosæ, universitatis, liber homo & res alienæ. Lege Jura prædiorum, Res pupillares, dotales, Feudales, Litigiosæ, Præmia futura victoriæ & Instrumenta ad agriculturam necessaria. Legi namque ob varias causas in his prohibendi jus est.

4. *Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur & de his qui in priorum creditorum locum succedant.* Effectus præcipuus pignoris est, ut debitore non solvente aut suspecto creditori ex contractu pignoris permissum sit pignus persequi, ejusq; possessionem consequi, utque tandem scopum suum obtineat, illud distrahere. Persequitur creditor pignus actione Serviana & quasi, à Servo Pratore, Romano sic dicta §. 7. *de act.* Illa est actio in rem, quæ datur domino fundi contra conductorem s. colonum *d. §. 7.* ad id, ut mercedis aut damni nomine de rebus inductis, illatis, in vectis domino fundi consulatur. Datur etiam adversus quemcunque possessorem rerum illatarum. Hæc (quæ ad differentiam Servianæ, utilis Serviana & quasi Serviana dicitur aliàs hypothecaria, vindicatio pignoris) est actio in rem, quæ datur creditori adversus dominum vel quemvis alium pignoris possessorem, aut qui dolo desit possidere, ad possessionem rei oppignoratæ consequendam, *l. 66. pr. de evict. l. 2. C. de prator. pignor.* Quod si jam contingat ut plures eandem rem persequantur, illisque ea simul diversis temporibus sit oppignorata, tum, naturali ratione præferuntur, qui tempore sunt potiores, & qui in potiorum locum successerunt: illi, quia sibi de jure in rem quærendo prius vigilarunt, quorum diligentia ipsis merito prodest contra indiligentes: hi verò, quia ejus, qui potior jure est, personam repræsentant.

5. *De distractione pignorum & hypothecarum.* Ut legitimè fiat pignoris aut hypothecæ distractio, requiritur 1. ut debitor sit in mora, vel suspectus de solvendo, *l. 4. h. 2.* Ut prius ter denunciatur Debitori, *l. 4. C. h.* (nimirum inter unam quamque denunciationem diebus X. intercedentibus) 3. si nec tunc quis emat intra biennium, ipse creditor retine re potest, modò dominium pignoris impetret, *l. f. C. de jur. dom.*

D

dom.

dom. imp. 4. Eo impetrato, si adhuc intra aliud biennium (quod conceditur, *h. r. C. h.*) non solvatur debitum, res pleno jure manet creditoris, *d. l. f. C. de jur. dom. imp.*

6. *Quibus modis pignus vel hypotheca solvitur.* Pignus vel una cum Principali obligatione, cui accessit, solvitur, vel durante eâ, separatim. Illo modo 1. solutione debiti naturali, *l. 43. l. 49. de solut.* 2. Fictâ, ut sunt Acceptilatio, Novatio, vel Creditor, quod debetur, donet debitori, It. oblatio & Depositio, *l. 19. C. de usur. §. 5. pro quib. mod. toll. obl. l. 18. de Novat.* Hoc modo 1. per pignoris remissionem expressam, *l. 5. h. r. l. 23. C. de pign.* 2. Rei interitu totali, *l. 8. pr. h.* 3. Tempore finito quo hypotheca durare debebat, *l. 4. h. r.* 4. sententia & jurejurando, si judicatum juratumve sit, rem non esse obligatam pignori, *l. 5. §. 6. h.* vel plane nihil deberi, *l. 13. eod. h.* Redditione ehirographi, qua pignus erat constitutum.

LIBER XXI. Tit. I.

De Edictio edicto & redhibitione, & quanti minoris. Ad implementum Emptionis & Venditionis accedit Edictum Edictum. De quo notetur 1. quod ita dicatur ab Edilibus curulibus, penes quos cura inter alia fuit rerum venalium, & præcipue annonæ & contractuum ad animadvertendas, cohibendasve imposturas & fraudulentas circumventiones venditorum, *vid. l. 1. de via pub. ubi Gothofr. & l. 1. §. 2. h.* quod ratio Reip. exigit, ut justè in eâ vivatur & commercia promoveantur. 2. Hinc dari duplicem actionem Redhibitoriam & Quanti minoris, Redhibitoria (à rehíbendo sic dicta quod emtor rem emptam redhibeat i. e. faciat ut venditor rursus habeat *l. 21. pr. h.*) est personalis, prætorica, quæ datur emptori ob rem venditam vitio affectam, aut non talem qualem venditor affirmavit & promisit, vel etiam ob reticentiam, *l. 14. §. 2. h. r.* contra venditorem ad rescindendum omnino contractum, & pretium unâ cum usuris atque quod interest precio non caruisse, restituendum, *l. 27. & seq. h.* Actio quanti minoris (aliàs Æstimatoria, quod rem æstimet) datur Emptori contra venditorem rei vitiosæ, ad reddendum tantum de pretio, quanti minoris res valuit, cum emeretur. Datur ergo hæc non ad rescindendum ut prior.

2. *De evictionibus & dupla stipulatione.* Ad supplementum emptionis venditionis quoque agitur hic de Evictione, quæ est rei emptæ aliave causa acceptæ, interposito judicis decreto oblatio. Illius præstatio quidem naturaliter inest emptioni venditioni, quia venditor semper vacuum possessionem tenetur tradere: quæ vacua non est, quando res ab ejus domino evincitur. Attamen & Stipulatio adjici solet venditioni causâ majoris securitatis, juxta princip. cautionalia. Stipulatio illa vel est simplæ vel duplæ. Illâ promittit venditor simplicem precii restitutionem, si res evincatur: Hac, duplum. Ex illa oritur actio ex stipulatu simplæ (scil. evictionis) quâ emtor contra venditorem agit ad pretii (æstimati secundum tempus contractus, *l. 1. l. 13. h.*) ejusque quod interest restitutionem. Quæ convenit cum actione ex Empto, quâ Emptor idem consequi potest, quatenus naturaliter inest emptioni Evictionis præstatio; competit tamen tunc, quando non promissa est Evictio. Actio ex stipulatu duplæ (sc. Evictionis) est, quæ datur emptori adversus venditorem ad duplicatum pretium restituendum *l. 64. h.* non ad interesse.

3. *De exceptione rei vendita vel tradita.* Evincitur res vel à tertio vel ab ipso venditore & ejus successoribus. Ab illo rectè, ab hoc non item. Non venditor & ejus hæredes vel successores in genere tenentur de Evictione, E. non possunt rem venditam (quam successores ratam habere debent) auferre, sed si agant evicturi ab emptore vel ejus hæredibus, repelluntur Exceptione rei venditæ & traditæ. Si vero patiatur Emptor rem à se evinci, postea de evictione agere potest, *l. 17. de evict.* Quæ res originem habet ex princip. hum. act. quod non possit quis improbare quod semel approbaverit vel ipse, vel ejus personam repræsentans.

LIBER XXII. Tit. I.

De usuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, & mora. Usuræ quoque ad implementum contractibus accedunt, fructus, causæ, accessiones. Usura est accessio sortis legibus statuta, quam licitè exigit creditor à debitore propter carentiam pecuniæ, *l. 26. C. de usur.* vel alterius rei debitæ. Estque sec. regulas justitiæ commutanda ut fors, cui accedit. Et licet haud sit modus acquirendi naturalis, non tamen

tamen hicce est contrarius juri naturæ, sed artificialis, sec. princip. politica. Debentur usuræ ex tribus causis 1. ex pacto. 2. ex mora. 3. ex stipulatione. Ex pacto in bon. fid. contractibus, si id in continenti adjectum fuerit, *l. 7. §. quinimo. de pact. l. 3. 4. 13. C. b. r.* non ex intervallo. In stricti juris contractibus ex stipulatione tantum *l. 3. b.* non pacto: Nisi 1. res sit in obligatione, quæ mensura constat, *l. 12. C. b.* 2. civitas pecuniam crediderit, *l. 30. b.* (propter utilitatem publicam) 3. aut argentarii, *Nov. 136. c. 4.* 4. vel pecunia sit nautica *l. 7. de naut. fœn.* propter periculum: quibus casibus ex pacto in continenti adjecto debentur usuræ & in stricti juris contractibus. Ex mora petuntur eadem in contractibus bon. fidei *l. 18. C. b.* quibus ob favorem ultimarum voluntatum, *l. in testam. is 12. de R. l.* legata & fide commissæ annumerantur, *l. 3. pr. l. 34. l. 39. b. r.* Ex stipulatione usuræ promissæ exiguntur in omnibus contractibus tam bon. fid. quam stricti juris, *l. 10. §. 4. mandat.* Fructus in genere significant omnem utilitatem, quæ ex re percipi potest: propriè quæcunque natura propter hominem producit, *l. 42. de usur.* ut quæ nascuntur ex rebus animatis & inanimatis. Fructus in genere sumti 1. alii sunt Naturales alii Civiles. Naturales vel naturales in specie, qui citra hominis operam proveniunt, vel industriales, qui culturam hominis requirunt. 2. alii Pendentes, (qui juxta principia Physica pars fundi ipsius *l. 44. de R. b.*) vel stantes, qui solo cohærent, *l. 6. §. 8. de furt.* alii percipiendi, qui percipi potuerunt aut debuerunt. Percepti sunt vel Extantes vel consumti. Pendentes alii maturi, alii immaturi. Notandum verò fructus hoc tit. latissime accipi. Causa adhuc latius patet, & omnem omnino utilitatem quæ occasione rei percipi potest, itaque & fructum complectens, & est fructus fructuum, *l. 8. §. 4. de proe. l. 35. de V. S.* Fructus verò rei sunt quos ea in specie profert. Accessiones latissime complectuntur usuras, fructus, redditus, causas, alluviones, & sunt quod rem quoquo modo sequitur, *l. 34. de R. V. l. 4. de jur. dot.* Mora quatenus operari solet usuras, hic refertur ad implementum contractus. Significat vero dilationem (cessationem) voluntariam cum adversarii injuria conjunctam, *l. 8. de collation.* Estque duplex ex re (extraordinaria s. irregularis *l. fin. C. de cond. ob turp. causam*) vel ex persona. Ex re est quæ solo tempore tardæ solutionis contrahitur, *l. 21. §. 1. de fideicom. libert. l. 3. C. in quibus caus. r. sit. in int. non est necessaria,* in certis casibus. In fideicommissariis libertatibus, *d. l. 26.* in rebus minorum, *d. l. 3.* in delictis ut furto &c. *l. fin. C. de Cond. furt. in emptore,* si accepta re vendita precium ejus non exsolvat, *l. 5. C. de act. empt.* Mora ex persona contrahitur si debitor oportuno loco & tempore interpellatus non solvit. Ita dicitur quod oriatur ex interpellatione personæ (admonitione, petitione solutionis) quæ debet.

2. *De nautico fœnore.* Usuræ vel sunt Terrestres vel Maritimæ. Hæ aliàs dicuntur fœnus nauticum, quod pro pecunia trajectitia solvitur. Trajectitia sive nautica pecunia est, quam creditor negotiatori trans mare navigaturo usque ad certum locum vel in omne itionis & reditionis tempus suo periculo præstat, qua de causa permittum est ejus nomine & ex pacto majores usuras & gravissimas petere. Creditor autem hic quidem suscipit periculum casus fortuiti, sed non quod ex culpa debitoris emergit, ut 1. si debitor res illicitas transportet; tum enim res omnes confiscantur, *l. 3. C. b. 2.* si non servaverit consuetum & legitimum navigandi modum.

3. *De probationibus & præsumtionibus.* Ad probationem contractus inter alia accedere solent Instrumenta & Testes. Probatio in genere est rei dubiæ per argumenta ostensio. Præsumptio autem opinio aliquo modo suffulta, de re incerta non probata. Estque triplex 1. Juris & de jure, quæ jure introducta est, & non admittit probationem in contrarium, *l. fin. C. arbit. tut.* 2. Juris tantum, quæ ab onere probandi relevat, & id rejicit in adversarium *l. si ve C. de probat.* 3. Modica hoc est hominis, levis præsumptio s. conjectura, quæ sine aliis adminiculis fidem solidè non facit, *l. rationis C. b. r.* Præsumptio vero juris sumitur ex tribus regulis. Naturalia semper inesse. 2. Quodlibet præsumi in eo statu, quo ante fuit, seu mutationem non præsumi. 3. Taliter facta præsumi qualiter communiter se habere vel evenire solent. Dependent verò hæc ex princip. Rhetoricis; quando fides, de facto judici à litigantibus faciendæ, vel inartificialis est (& sit testibus, instrumentis, jurejurando &c.) vel artificialis, per argumentationes, collectiones varii generis.

4. *De fide instrumentorum, & amissione eorum.* Instrumentum in genere est tabula, scriptura, facta ad fidem faciendam, ejus rei quæ in illa continetur. Estque vel

Privatum, quod à privato, vel Publicum, quod à personis publicis, ut Notario, Magistratu, Secretario iudicii, ap. acta &c. conficitur. Effectus ejus est, quod plenam fidem faciat, unde duas producit præsumptiones, veritatis & solemnitatis.

5. *De testibus.* Testes in genere sunt personæ, quæ ad fidem alicujus rei adhibentur, de eo quod sensu corporeo perceperunt.

6. *De juris & facti ignorantia.* Vice probationis est ignorantia, quia ab onere probandi relevat, donec contrarium proberetur, *l. 21. de probat.* modò sit alieni facti. Est enim vel Juris, quando quis id nescit quod est constituti juris: vel facti, quando quis id factum putat quod factum non est, vel factum non putat, quod factum est. Hæc, si defacto alieno, ordinarie involuntaria est, si de facto proprio, spontanea regulariter & superabilis, ideoque, illa excusat, hæc non item.

LIBER XXIII. Tit. 1.
D*Esponsalibus.* Exactibus præcipuis inter vivos hîc secundo loco refertur Conjugium. Hoc præcedunt sponsalia, à spondendo sic dicta, quia veteribus in usu erat stipulari sibi & spondere futuras uxores, unde & nomen vetus nunc mansit, atque sponsus & sponsa appellantur. Sunt verò mentio & repromissio futurarum nuptiarum, *l. 1. b.*

2. *De ritu nuptiarum.* Interveniunt in nuptiis solennitates & ritus nuptiarum. Nuptiæ sunt conjunctio maris & fœminæ, individuum vitæ consuetudinem continens, §. 1. *de patr. pot.* Ritus nuptiarum consistunt in consensu contrahentium, legitima ætate, deductione in domum mariti, hodie in interventu iæglogias.

3. *De jure dotium.* Accedunt conjugio, ita tamen ut abesse possint dos, fundus dotalis & donatio inter virum & uxorem. Dos est jus mariti in rebus dotalibus pro oneribus matrimonii constitutum, usque dum finitur matrimonium. Potest quoque per rem finiri quæ ab uxore sic datur viro: Dotes verò mulierum salvas existere Romanis ex utilitate Reip. visum fuit, contra alias gentes, quæ eas non admiserunt: Sic enim masculi incitantur ad Remp. prole implendam, mulieres rei familiari student ad dotem conservandam, virque eò libentius onera matrimonii sustinet. Quin sic etiam tranquille & justè vivitur in societate conjugali, quod certè societate civili non potest non proficere.

4. *De pactis dotalibus.* Constituitur dos plerumque pactis dotalibus. Hæc vel sunt tantum de dote, & obtinent vim contractus, vel simul concepta de hæreditate in casum mortis lucranda & vim habent ultimæ voluntatis, quinque testes requirunt, & revocari possunt à constituyente, altera parte etiam in vita.

5. *De fundo dotali.* Si fundus in dotem fuerit inæstimato datus, prohibuit L. Julia fundum dotalem alienari, quia maritus non simpliciter est dominus dotis, sed ita ut talis aliquando possit desinere.

LIBER XXIV. Tit. 1.
D*Edonationibus inter virum & uxorem.* Accedit quoque conjugio donatio inter virum & uxorem. Hæc Romanis prohibita est, ne precio conciliaretur amor conjugalis, solo animo æstimandus. Ne liberalis in paupertatem incideret ex profusa donandi facilitate. Quæ equidem externæ saltim rationes videntur, utque magis cautum existeret individua conjugum societati, Mutuam enim liberalitatem amor naturaliter alitur & fovetur.

2. *De divortio & repudiis.* Post contractas nuptias quæ sequuntur, sunt hic. 1. Dissolutio earum 2. Repetitio dotis. 3. Retentio ejus & exceptiones quæ repetitioni possunt opponi. 4. Liberi. Dissolvitur matrimonium captivitate, divortio, morte, *l. 1. b.* Divortium verum est quod fit animo perpetuam constituendi dissensionem, non autem quod in calore iracundiæ fit vel dicitur, *l. 2. ut Fribusculum, l. 32. §. 22. de donat. int. vir. & uxor. l. 31. de jur. dot.* Factum enim est repentino motu, & non verà de certa animi scientiâ. Hincque valet tunc demum, si ex perseverantia apparuit iudicium animi fuisse, *d. l. 3. b.* Licet verò sui natura individuum sit matrimonium, receptum tamen Romanis toleratumque fuit divortium, majoris mali vitandi causâ, ob hominum malitiam & pravitatem, externâ ratione. Repudium pertinet & ad sponsos & ad futurum matrimonium, *l. 191. de V. S. divortium ad præsens.*

3. *Solutio*

310 *Solutum matrimonio dos quemadmodum petatur.* Etsi soluto matrimonio dotis dominium statim ipso jure ad mulierem redeat (cum maritus tantum constantibus nuptiis sit dominus) possessio tamen, cum facti sit necessario à muliere repetenda est, *l. 9. C. b.* Repetabatur verò olim rei uxoriæ actione, hodie actione ex stipulatu quæ est bonæ fidei (§. fuerat. *Instit. de action.*) personalis, soluto matrimonio uxori vel patri ejus (his tantum dabatur rei uxor, actio) aut cæteris mulieris hæredibus competens, quâ petitur dos restitui cum fructibus, juxta proportionem anni quo divortium est factum, cum reparatione damni, si quid mariti culpa accessit, *l. 1. b. r.*

LIBER XXV. Tit. 1.

De *impensis in res dotales factis.* Ex exceptionibus repetitioni dotis opponi solitis frequens est impensarum. Impensæ enim necessariæ ipso jure dotem minuunt, *l. 1. §. 2. & seqq. h. r.* pro quibus consequendis datur actio negot. gestor. Eadem actio est pro utilibus, *l. 7. §. 1.* voluptuarias si nolit deduci uxor, & à re separari possunt, tollit maritus, si non possunt uxori eas relinquit, *l. 9. b.*

2. *De actione rerum amotarum.* Dotis repetitioni ex stipulatu obstat quoque exceptio rerum marito ab uxore constante matrimonio amotarum. Datur inde actio (condictio) contra uxorem, ad restitutionem rerum amotarum, quæ & in heredes in solidum competit. Temperatur verò sic actio furti (quæ revera subest) in matrimonii favorem, lenitate nominis; & fictione juris statuitur esse rerum amotarum, ratione singulari, *l. 21. §. pen. b.*

3. *De agnoscendis & alendis liberis, vel parentibus, vel Patronis, vel libertis agnoscendis.* De liberis duo sunt constituta SCra, primùm est Placianum, quod duas species complectitur, *l. 1. pr. l. 4.* prima est tantum de liberis qui post divortium nascuntur, *l. 1. §. 10. b.* altera de falso partu subjecto rejiciendo, *d. l. 1. pr.* Secundum, quod temporibus Hadriani factum, de agnoscendo partu, qui constante matrimonio editur, *l. 3. §. 1. b.* Agnationis finis est, ut partus alatur à parentibus & vice versa, *l. 5. §. 1. eod.* Quod initio ex naturali affectione ortum; ad eos in quibus civiliter eadem ratio militat, extensum fuit, patronos puta & libertos.

4. *De inspiciendo ventre, custodiendog partu.* De liberis nascituris duo hic quæruntur. Primò an mulier sit grævda, quod probatur inspectione & custodiâ partus. (1) ut vir cogatur partum agnoscere, si mulier post divortium denunciet se esse ex eo prægnantem, *l. 1. §. 12. de agnosc. & alend. lib.* (2) si mulier post divortium, neget se esse ex viro prægnantem, *l. 1. b.* (3) si mulier mortuo marito se dicat esse prægnantem, *l. 1. §. 10. eod.* Deinde quæritur, an uxor in bon. poss. defuncti ventris nomine sit mittenda. Quod affirmatur *r. r. de vent. in poss. mitt.* Unde illa habet Prætoris remedium bonorum possessionem ex edicto de ventre in poss. mitt. Constituta autem hæc sunt tum ex principiis cautionalibus, ne falsus partus subjiciatur; tum quod res magni sit momenti mittere mulierem ventris nomine in bonorum possessionem mariti defuncti; tum ex principiis externis ratione inspectionis.

5. *Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicetur.* Dictum tamen remedium non proficit mulieri, si ventris nomine in poss. missa fuerit & ad alium translata possessio, idque dolo malo alterius circumveniendi causa, *l. 1. §. 1. l. 2. §. 1. b.* ne alteri profit quod in favorem ventris constitutum, doloque opituletur. Exinde hæres [vel substitutus] tunc actionem in factum habet contra mulierem, quâ petitur omne quod interest possessionem non esse translata. Adversus illum qui dolo accepit; agere poterit ex interdicto quorum bonorum, vel actione ex hoc edicto.

6. *Si mulier ventris nomine in possessione calumniæ causa esse dicetur.* Fit hoc si sciens se non esse prægnantem, calumniæ causa venerit in possessionem, vel ex alio prægnans sit, antequam in bon. possessionem missa est. Tunc enim datur ex hoc edicto actio in factum, illi cujus interfuit missionem non decerni, contra mulierem ad id quod interest. Refundere ergo tenebitur quod alimentorum nomine percepit. Nisi fortè deferente herede juraverit se esse prægnantem. Ita enim propter reverentiam juramenti & præsumtionem probitatis, de calumniæ non quæritur, *l. 1. b.*

7. *De concubinis.* Ex concubinato nati dicuntur naturales liberi. Concubinatus, secundum jus civile, est licita maris & fœminæ conjunctio, vitæ societatem

continens, absque ritu & jure nuptiarum. Permissus est & toleratus causa majoris ma-
li, non ex te res bona & legitima est.

LIBER XXVI. Tit. I.

DE Tutelis. Tutela, ut capitur pro potestate tutoris, est vis ac potestas in capite libe-
ro ad tuendum eum qui per atatem se defendere nequit, §. i. de ult. tutel. Ut verò si-
gnificat gestionem tutela, q. contractus est §. 2. de obligat. qua q. ex contr. or. Utrumque
res est juri divino & naturali conveniens, §. pen. de Att. l. tut. ut qui parentibus destitu-
untur, regantur ab illorum succedaneis, & Reip. educantur.

2. De testamentaria tutela. Permissum est lege XII. tabb. dare tutorem liberis,
qui sunt in potestate, quod is optimis tutoribus illis prospexisse censendus sit, ceu ma-
gistratus suæ domus.

3. De confirmando tutore. Confirmari dicitur tutor vel curator, si forsitan minus
idoneus sit datus, à matre vel patre, emancipato &c. l. i. h.

4. De legitimis tutoribus. Sunt illi qui deficientibus patris arbitrio dantur pro-
visione legis, ob commodum speratæ successionis.

5. De tutoribus & curatoribus, datis ab his qui jus dandi habent: & qui, & in quibus
causis specialiter dari possunt. Ubi & agnati deficiunt, magistratus est pupillo de tutore
prospicere, ne sine defensore relinquatur, utque deficiente lege muta, loquens h. e.
magistratus, officium suum faciat.

6. Qui petant tutores vel curatores. Nimirum Dativi isti petendi sunt, ipsis pu-
pillis, à matre, cognatis, amicis, l. i. 2. h.

7. De administratione & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt, vel non, & de
agentibus, vel conveniendis, uno vel pluribus. Conspicuum valde est officium tutoris in
ipsa tutela administratione. In qua dolus & levis culpa ipsi præstanda, ut diligenti pa-
trif. Cætera ipsius sunt periculo. Indeque juxta Oeconomica principia præ cæteris
ipsi procedendum, inventarium bonorum conficiendo ac reddendo rationes. Ubi
plures dati tutores, pater designare solet & potest qui gerere debeant; si non fecit, tu-
torum conventioni hoc relinquatur. Ubi & hæc cessat, Prætoris arbitrium est, qui et-
iam potest administrationem dividere, l. 5. l. 7. & seq. h.

8. De auctoritate & consensu tutorum & curatorum. Summopere necessaria est
pupillo tutoris auctoritas, qua ejus persona legis potestate integratur. Consensus quo-
ad gestionem minoris, requiritur saltim ad ejus confirmationem.

9. Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveni possunt. Utilitas
gesti pupillo à tutore præstari debet, puta ratione eorum quæ gessit, quod factum om-
ne sit nomine pupilli. Inde huic istorum omnium causâ actio utilis comparata est.
Contra si tutor condemnetur ex causâ pupilli, actio judicati adversus hunc tantum
exerceri debet, l. 2. 3. & seq. h. t.

10. De suspectis tutoribus & curatoribus. Hi sunt qui non ex fide gerunt, aut mo-
ribus tales existunt ut suspecti habeantur. s. t. de susp. tut. vel curat. qui remoyendi, ne
quid pupilli aut minores detrimenti patiantur.

LIBER XXVII. Tit. I.

DE excusationibus. Excusatio est justæ causæ allegatio, quare quis non debeat cogi ad
tutelam vel curam administrandam. Et alia quidem ex persona ejus de cujus tu-
rela curave agitur, pupilli vel adolescentis: vel ex persona excusantis, spectans ad ani-
mum, ad corpus, ad fortunæ bona, tam respectu rei familiaris quam Reipublicæ.

2. Ubi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei præstandis. Sæpe de hoc
quæstio occurrit, opusque est ut constituat Prætor, ubi filii vel alantur vel morentur,
posthumi & pueri, l. i. h. Ordinariè nimirum penes eum quem pater nominavit, nisi pu-
pillo id officiat: dein apud matrem, nisi vitricum superinduxerint; denique apud ali-
os parentes, non suspectos. Modus autem ex circumstantiis personæ, facultatum,
conditionis &c. æstimandus est, l. 2. §. 2. l. 3. eod.

3. De Tutela, & rationibus distrahendis & utilicurationis causâ actione. Actio tu-
relæ directæ, b. f. finitâ tutelâ datur pupillo, quâ persequitur id quod sibi à tutore abest
ratione tutelæ, l. i. pr. & §. 2. h. De rationibus distrahendis arbitraria, eidem ad per-
sequen-

Sequendum quod ipsi dolo tutoris abest à rationibus; *d. l. 2. §. 21. l. 2. pr.* Utilis curatio-
nis causa ad exemplum directæ tutelæ omnibus competit qui curationem habuerunt vel
adhuc habent, adversus curatorem.

4. *De contraria tutela & utili actione.* Actio hæc est contraria à parte tutoris,
competens tutori ad persequendum id quod ipsi abest ratione gestæ tutelæ, *l. 3. §. 1. l. 4.*
5. Quod jure singulari introductum est (cum alioqui sine tutore auctore nulla sit pupil-
li obligatio) ut provocentur tutores, & eò facilius quid impendant in res pupilli. Ad
similitudinem verò & contra eum cujus cura gesta est, datur utilis actio, qua consequi-
tur curator quod ipsi ex causa gestæ curæ abest, *ad. //* Atque hæc sunt in universum quin-
que actiones inter tutorem & pupillum, aut curatorem & adolescentem competentes.

5. *De eo qui pro tutore, prove curatore negotia gessit.* Sunt actiones quæ tutelæ
curæve causa, cum aliis existunt. Ut contra eum qui cum tutor vel curator revera
non esset, pro tali tamen se gessit. Actio scilicet Pro tutelæ directæ, pupillo contra eum
qui pro tutore negotia gessit, competens, *l. 4. h.* Contraria, contra pupillum ei qui
pro tutore negotia gessit, *l. f.* Et ad exemplum illarum & actio Procuræ competit,
directa & contraria. Ortum verò habent hæc actiones ex necessitate, & propter rei in-
certitudinem, *l. 1. h.*

6. *Quod falso tutore auctore gestum esse dicatur.* Contra falsum tutorem (falso
& dolo malo tutelam administrantem; à quo differt protutor, qui plerumque bon.
fid. aut putans se tutorem, aut ut amicus, impedito fortè vel absentè amico admini-
strat) datur actio restitutoria, ei qui cum pupillo, falso tutore auctore, contraxit;
contra falsum tutorem, ad persequendum id quod interest deceptum non esse, *l. 1. pr.*
l. 7. pr. & §. 1. h.

7. *De fidejussoribus & nominatoribus, & heredibus eorum, & curatorum.* Ex obli-
gatione ad factum alienum, extra ordinem datur actio contra fidejussores qui pro-
mittunt rem pupilli vel adolescentis salvam fore, & nominatores (qui idoneos
haur nominarunt) eorumque heredes, ad id omne quod ratione gestæ tutelæ in hu-
jus actionem venit.

8. *De magistratibus conveniendis.* Ubi nec sic consultum pupillo vel adolescen-
ti, excussis tutorum & fidejussorum facultatibus, in subsidium denique datur actio
in magistratus, qui vel nullos vel minus idoneos tutores dederunt, aut cautionem
non exegerunt, *§. 2. l. de satisd. tutor.* Atqui ita pupillis omnibus quibus potest mo-
dis, prospicitur.

9. *De rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel suppo-
nendis.* Si de alienatione hujusmodi bonorum agitur, spectanda est patris voluntas
l. C. quand. decret. op. non est vel an urgeat necessitas æris alieni, ubi, nisi præter vo-
luntatem tutoris vel curatoris, causâ cognitâ decretum interveniat, nulla distractio
vel oppignoratio. Ideoque consulitur pupillo Rei vindicatione, quâ illud quod con-
tra D. Severi orationem illegitimè alienatum, à quovis possessore vindicat. *l. 1. h. &*
l. C. eod.

10. *De curatoribus furiosis, & aliis extra minores dandis.* Ordinariè curator datur
adolescenti. Extra ordinem vero ad exemplum ejus, exigente necessitate, furioso;
vitio rationis & intellectus laboranti. Prodigio, moribus corrupto, qui neque tem-
pus neque finem expensarum habens, furiosum rerum suarum exitum facit; sed &
aliis qui rebus suis superesse non possunt. Hique curatores non modò facultas sed
& corpus ac salutem talium tueri debent. *l. 1. 2. 7. h.*

PARS

PARS V.

Vniversalis	Ex Test. Libr. XXI IX. tit. 1. qui test. fac. de quo agitur	Constituendo	Pagano militari t. 1. de testamento milit. lib. XXI IX.	Per heredis institutione, quæ est	Necessaria suorum	Injustum testamentum.
					hered. t. 2. de liberis & posthumis, heredib. inst. ubi & contra quemadmodum infirmetur, quando est	Ruptum Capitis minutione tit. 3. in iusto rupto & irrupto test. Delezione tit. 4. de his, que in testamento delentur.
Particularis de legato	In genere	Constituto, ex quo acquiritur tit. 2. de acquirenda vel omitt. hereditate. Acquirere verò aliis	Conceditur: & quidem mediante aditione, quam præcedit testamenti apertura tit. 3. testamenta quemadmodum aperiuntur.	Denegatur iis	Voluntaria Extraneorum	In gradu primo in specie dicta Institutio tit. 5. de heredibus instituentibus. In ulteriori dicta substitutio, tit. 6. de vulgari & pupil. substit. Conditionalis t. 7. de conditionibus institutionum t. 8. de Jure deliberandi.
					qui mortem defuncti ulcisci noluerunt tit. 5. de Scto Sylliano. qui prohibuerunt vel extorserunt testamentum tit. 6. Si quis aliquem testari prohibuerit.	
Particularis de legato	In specie	Ex Codicillo tit. 7. de Jure Codicillorum.	De rebus, quæ legari possunt vel non Lib. xxx. de legatis & fideicommissis. t. 1. De personis quæ, quibus utiliter legent Lib. xxxi. de leg. & fideicommiss. De verborum & rerum significatione quæ ad legata pertinent Lib. xxxi. 3. de leg. & fideicommiss.	1. De rebus De annuis legatis & fideicommissis Lib. xxxi. tit. 1. de annuis & mensuris legatis. Usu, usufructu, reditu, habitatione, operis. 2. de Usu, usufr. reditu & c. Servitute tit. 3. de Servitute legata. Dote tit. 4. de dote præ legata. Optione, electione, tit. 5. de optione vel electione legata. Tritico, vino, oleo tit. 6. de tritico vino, oleo, legato. Instructo fundo, vel cum Instrumento tit. 7. de instructo vel instrumento legato. Peculio tit. 8. de Peculio legato. Penu tit. 9. de Penu legata. Supellectile 10. de supellectile legata. Alimentis & cibariis Lib. xxxiv. tit. 1. de aliment. vel cibariis legatis. Auro, argento, mundo, & c. tit. 2. de auro, argento, mundo, ornamentis, vest. legatis. Liberatione tit. 3. de liberatione legata.	2. De modis amittendi, qui octo Ademptio, translatio t. 4. de amittend. & transferend. legatis. Res dubia 5. de rebus dubiis. Adjecta pœna 6. de his, qui pœne cause relinquuntur. Regula Catoniana t. 7. de Regula Catoniana. Pro non Scriptis habita t. 8. de his, que pro non scriptis habentur. Indignitas t. 9. de his, que ut indignis auferuntur. (nibus. Defectus conditionis Lib. xxxv. tit. 1. de conditionibus & demonstratio-	
						3. De modis minuenti, qui duo Lex Falcidia tit. 2. de L. Falcid. tit. 3. Si cui plus quam per L. Falcid. licuerit. Sctum Trebellianum t. 1. ad Sctum Trebellianum Lib. xxxvi. In puro est tempus mortis tit. 2. quando dies legator. vel fideicommiss. cedat. Sibi satisfdari, t. 3. ut legator. f. fideicommiss. servand. causa caveatur. Mitti in possessionem bonor. legator. servandor. causa tit. 4. ut in possessione legator. vel fideicommissorum caus. esse liceat.

EXPO.

EXPOSITIO

LIBER XXIX. Tit. I.

Vi testamenta facere possunt: & quemadmodum testamenta fiunt. Ultimæ voluntatis ex Testamento negocium (seu ex ultima voluntate) est Successio, vel universalis vel particularis. Naturæ namque valdè convenit, loco parentis deficientis liberos procreatos habere successores, vel his non extrantibus, eos qui genere proximi, aut amici saltem vel bene meriti. Hinc, jure gentium inductâ rerum proprietate, visum est plerisque legum latoribus, in omni antiquitate (jam inde à Patriarcharum temporibus) nemini magis quàm domino, competere de rebus suis ultimâ voluntate statuendi potestatem, lege tamen, sec. principia politica, dirigente & gubernante, *l. 1. l. 2. de legib.* Unde quoq; testamenti factio non privati sed publici juris est, *l. 3. h. t.* nec quis cavere potest, ne leges in suo testamento locum habeant, *l. 55. de leg. 1.* atque testamentum inde æstimatur, an secundum regulas juris factum sit, *l. 4. h. t.* Cæterum universalis successio fit vel ex testamento (& quidem ordinariè) vel ex codicillo, (extra ordinem sc. ubi testamento adjecta fuit clausula codicillaris) *vid. Wesenb. parat. de jure codicill. n. 5.* Testamentum hodie aliud est publicum, cum quis publica fide testamentum facit, aliud Privatum. Publicum vel Principi offertur, precibus insertum *l. 19. C. de testam.* & vel fit apud acta, cujusvis Judicis, dictum Judiciale *d. l.* Fitque dupliciter. 1. Si quis judicium ingreditur, & ibi ap. Acta (quæ sc. de rebus ibi gestis conficiuntur) palam coram Judice aut municipibus ultimam voluntatem suam declarat, & petit ut his autoribus in acta referatur: 2. Si scripto comprehensam suam voluntatem Judici ad se vocato aut municipibus offert, & in acta referri petit. Hic casibus omnibus nulli testes requiruntur, propter *l. 49. l. 27. eod. l. 31. C. de don.* Privatum (quod privata fide fit, vel est Solenne, vel minus solenne. Illud, quod communi & ordinaria juris ratione observata fit, §. *ult. de inoff. test.* aliàs Paganum (quod à paganis solenniter observetur & observari debeat) vel est Scriptum vel Nuncupativum. Scriptum, quod heredis nomine à testatore vel ab alio ejus causa scripto & VII. testium signis & subsignationibus adhibitis, unico contextu celebratum est, §. *3. de test. ordin.* Nuncupativum, quod heredis nomine palam coram testibus nuncupato, unico contextu absolvitur. Minus solenne seu Privilegiatum testam. est, quod singulari Juris testamentarii formâ conficitur. Singulare hoc jus vel favore introductum est, vel Necessitate ortum. Ex favore personarum est, 1. Testam. Rustici *l. ult. C. de testam.* quod scriptum VII. testes requirit, si tot literati haberi non possunt V. sufficiunt. 2. Parentum inter liberos, *l. 21. §. ult. C. de testam.* 3. Militare *de quo infra.* Ex favore causarum cœpit testam. ad pias causas (cum vel amore Dei, vel ex commiseratione miserabilium personarum, Ecclesiis, xenodochiis, Pauperibus, captivis, aliquid relinquitur (in quo II. vel III. legitimi testes sufficiunt, *c. relatum. de testam.* Necessitas singulare jus produxit in testam. tempore pestis. Nam si Testator peste correptus est, non quidem scripto jure propter *l. 8. C. h. t.* sed jure consuetudinario, coram V. testibus rectè testabitur, *arg. l. ult. C. de jur. Codic. l. ul. C. de donat. mort. causa l. ult. C. de testam.*

2. *De liberis & posthumis heredibus institendis, vel exheredandis.* De testamento hic potissimum duo aguntur, quomodo constituatur, & quis constituti sit effectus. Constituitur per heredis institutionem, utpote quæ substantia ipsa & basis totius ultimæ voluntatis. Illa vel est Necessaria (à necessitate legis dirigentis imposita) liberorum in potestate existentium, qui inde sui (proprii) heredes: vel Voluntaria, reliquorum. Ex liberis filii nominati instituenti sunt vel exheredandi, *pr. l. de exhered. lib.* tum ob naturalem sexus præstantiam, tum sec. principia politica, quod mas majorem quàm foemina Reip. operam navare valeat.

3. *De injusto, rupto, irrito facto testamento.* Accidere potest condito testamento ut propter circumstantias nonnullas infirmetur. Fit hoc (1) ubi Injustum est, non jure factum, h. e. destitutum solennitatibus, à lege dirigente requisitis, *l. 1. b.* (2) Quando jure quidem factum est, sed rumpitur, vel alio facto testamento æquè validò, vel sui heredis (posthumi post mortem testatoris) agnatione, aut q. agnatione, si filio moriente vel emancipato nepos ex eo incipiat esse heres proximus testatori. (3) Ubi irritum fit testamentum, non aditâ hereditate, ab herede (sc. destitutione testamenti,) E
vel

vel obsecutam capitis minutionem (etiam minimam) testatoris, §. 4. quib. mod. testam. inf. l. 1. b. Sed & aliud (4) ab his est Testamentum Nullum s. nullius momenti, cum filius, qui in patris potestate, est præteritus, d. l. 1.

4. De his quæ in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur. Et sic quoque irrita fit testatoris voluntas, (utpote mutata) modò consultò fiat deletio lituris, inductio cancellis, inscriptio aliis literis; secus est si non sit spontanea. juxta l. 1. 2. 3. b.

5. De heredibus instituendis. Voluntariâ heredis institutione, suis non existentibus aut legitimè exheredatis, liberum est testatori quem velit heredem relinquere, modò, ut supra dictum, id fiat sec. juris regulas, l. 4. de testam. Cui consequens, si nolit ille relicta legata aut fideicommissa, vel exheredare, etiam quàm brevissimè testari valeat, tribus saltim verbis: *Lucius heres esto*: sec. l. 1. §. 3. b. t. Institutio autem illa vel Pura est vel conditionalis.

6. De vulgari & pupillari substitutione. Pura institutio fit vel in gradu primo, de qua jam diximus, vel secundo, tertio, & sic deinceps, quæ in specie dicta Substitutio, & est secundi heredis institutio, l. 43. §. 2. b. seu omnis institutio, quæ fit post primam, & in locum primæ deficientis, l. 1. h. t. Vulgaris fit à quolibet non prohibito facere testamentum, cuiuslibet capaci, in eum casum quo primus heres factus non erit: *Lucius heres esto; & si heres non erit, Sejus heres esto*. Pupillaris in duos fit casus, & quo non adierit, & quo aditâ licet hereditate, intra pubertatem decesserit: *Lucius filius heres esto; & si heres non erit, sed antequam in tutelam suam venerit, mortuus fuerit, Sejus heres esto*. d. l. 1. 4. Ubi equidem non modò patri heres statuitur [quod commune ipsi est cum vulgari] sed & ipsi filio impuberi, qui testari non potest. Substitui verò potest & in legatis, fideicommissis, & mortis causâ donationibus, l. un. §. 7. C. de caduc. toll. Orta autem est substitutio [Græcis quoque usurpata] exinde, quod multa sæpe accidunt, quo minus primo loco instituti succedant, durumque sit non admittere ut heredem relinquat is qui rei suæ legitimus est arbiter & moderator, arg. l. 21. C. mandat.

7. De conditionibus institutionum. Conditionalis institutio est, quâ quis sub conditione instituitur. Conditio est adjectio præter subjecti essentiam, actum suspendens, ob incertum futurum eventum, l. 34. §. 1. de cadit. & demonstr. Licet ita agere testatori juxta principia à rerum proprietatibus deducta, & favore ultimæ voluntatis, ut ex animi sententia heredem habeat arg. t. de L. Fus. Can. toll. Conditio vel possibilis est, vel impossibilis. Possibilis, potest accidere, sive id fiat difficulter, vel non, & vel naturâ vel lege (hæc enim sunt principia humanæ potestatis) & hæc rectè in testamento adjicitur. Possibilis vel est simplex, vel Mixta, l. un. pr. C. de cad. toll. simplex vel Potestativa, quæ confertur in potestatem heredis instituti, & ut impleatur, ab ipsius solo dependet arbitrio, ut Mævius si Cajo dederit centum heres esto. Vel est Casualis quæ confertur in alterius heredis arbitrium, aut fortunæ eventum, ut si navis ex Asia venerit. Mixta est quæ ex utra illa colligitur. d. l. un. §. 4. C. de caduc. toll. l. f. C. de necess. hered. instit. Impossibilis est talis lege vel naturâ, de qua notanda in primis aurea regula l. 15. h. t. qua facta ledunt pietatem, honestatem, aut contra bonos mores sunt, ea nec facere nos posse credendum est, ipsis justitiæ non modò particularis & universalis, verùm etiam altero ex potissimis humanarum actionum principiis (potestate agendi) suffulta.

8. De jure deliberandi. Inter condiciones prædictas olim frequens quoque fuit Cretionum conditio, de qua agit Vlpian, in fragm. t. 22. 23. & seqq. Tandem Just. Imp. longè utilius remedium introduxit, anno V. C. 10XXXI. quod beneficium Inventarii dicitur, quo heres intra certum tempus aditæ hereditatis ab intestato, vel aperti testamenti, conficere potest inventarium, eoque confecto, ultra vires hereditarias hereditatis creditoribus & legatariis non adstringitur, l. f. C. h. t. Hæc autem omnia à principiis prudentiæ, & æqui & boni (ne quis sese facile immergat in damnosam hereditatem aut lucrosam repudiet) nec non à favore ultimæ voluntatis proficiunt, ut ea, quantum quidem possibile est exitum habeat; & aditiones hereditarium promoveantur.

LIBER XXIX. Tit. 1.

DE testamento militis. Heredis institutio & in testamento militis intervenire debet, de h. t. agitur. Solennia juri communi requisita illud remissa habet, ex prin-

principiis iusti singularibus, ob bellicas occupationes quibus operam navant milites pro Rep. defendenda, vitæ suæ periculo, undeque tempus ipsis deest sive consulendi peritiores, sive solennia obeundi, arg. l. 10. de bon. poss. Fuit autem hoc initio temporarium postmodum verò & ex Titi & aliorum Imp. plenissima indulgentia factum perpetuum, toti ordini concessum, l. 1. h. t. Et quia gradus sunt periculi atque occupationum, hinc etiam de solennibus ordinariis per gradus remissum est. Ubi miles neque in castris degit, sed vel domi vel alibi commoratur, ubi copia testium, testari debet sec. jus commune, l. pen. C. h. l. un. C. de restit. milit. §. sed hætenus. l. cod. Si existit in conflictu, tunc quolibet modo rectè testatur, absque testibus, l. 15. C. h. Ubi verò neque actu neque potentia est in conflictu, licet in castris degat, minimum testes duos adhibere tenentur, d. l. 15. §. 1. d. cod. Constit. Imper. und Notarien zu Eölm. 2. von testamenten §. und sollen die Notarien vers. oder von den Witwen.

2. De acquirenda vel omittenda hereditate. Constituti per heredis institutionem testamenti effectus est, quod inde hereditas acquiratur vel omittatur. Hic enim finis est quem testator intendit. Acquiritur hereditas, si quis illam delatam sibi (quod fit post mortem, cum viventis, juxta principia Physica non fit hereditas, l. 1. de hered. vel act. vend.) agnoscat & amplectitur, l. 1. C. h. t. & vel solenniter ad eundem aut pro herede gerendo, vel per immixtionem, cum quis bonis hereditariis sese immiscet, animo hereditatem adipiscendi. Ex voluntate enim agentis, ceu in omnibus hominis negociis, hoc æstimandum est, l. 6. §. eum qui metu. l. 20. l. 38. l. 40. h. junct. arg. 55. de O. & A. Omititur hereditas abstentione & repudiatione. Quod itidem de jam delata accipiendum, (cum omisio hic sit privatio, habitum præsupponens) atque ex voluntate omitterentis, l. 12. b. juxta prin. humanarum actionum. Et fit, cum quis sciens, prudens abstinet, vel re aut verbis recusat, d. l. 12. l. 20. h. t.

3. Testamenta quemadmodum aperiuntur, inspiciantur, & describantur. Acquisitio dicta conceditur nonnullis, aliis denegatur. Conceditur illis qui idonei sunt & admitti possunt. Ad quod requiritur ut apertura præcedat, & facultas inspiciendi, legendi & describendi testamenti detur, illis quorum interest, l. 1. pr. & l. 2. §. 1. h. quod publicè inter sit suprema hominum judicia exitum habere, l. 5. quodque sine iudice transigi, neque apud eum aliter veritas exquiri (cognosci) possit, quam inspectis testamenti verbis, l. 1. §. 1. Inde Prætoris est, ut cogat signatores convenire, utque omnes vel major pars sigilla sua recognoscat, l. 3. Quin licet omnes absint, ubi causa subest, coram optimæ opinionis viris tabulæ rectè aperiuntur, quibus postquam descriptum ac recognitum factum est, mittitur ad signatores, ad inspiciendum sua sigilla, l. 7.

4. Si quis omissa causa testamenti, ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem. Testamentis apertis multi omissa causâ testari, videntes se legatis gravari, malunt ab intestato vel alio modo possidere hereditatem, ad evitanda onera legatorum. Ideo Prætor tunc contra heredem pollicetur actionem, perinde ac si ex testamento adiiisset (utilem ex testamento vel in factum Prætoriam, l. 1. pr. h. l. 12. §. 1. cod. Ratio est tum ex principiis formalibus à justitia manantibus, (a magistratu & iudicio) deducta, quod Prætoris sit tueri ultimas voluntates (leges tam privatorum, quales hic testamenta sunt, quam leges Majestatis, ad effectum deducendo, ad justitiam in Rep. obtinendam, l. 7. §. 1. de I. & l. 12. l. 13. de legib.) tum ut dolo & calliditati possidentium succurratur, ex qua ipsis, contra principia moralia cum damno legatariorum, nihil lucrandum, d. l. 1. Omittere causam testamenti dicitur, qui hereditatem sub titulo testamenti non vult possidere (sed dimittere) & habere ab intestato, sicubi proximus est agnatus, vel alio modo hoc est titulo generali; non autem speciali, puta jure emptionis, donationis & simili, l. 1. §. 9.

De Senatusconsulto Siliano & Claudiano: quorum testamenta ne aperiuntur. Denegatur apertura testamenti & hereditatis acquisitio illis, qui, ubi constat dominum per vim aut eadem esse interfectum, contra servos [qui cum essent sub eodem recto auxilium domino non tulerunt, cum custodiam ei præstare teneantur,] mortem necati ultimi non fuerunt, l. 1. pr. §. 17. & 24. h. l. 14. cod. Scripto enim heredi, ex S. C. To Silian. & Claud. Augusti temporibus facto, ante omnia publica quæstio (non tantum quoad tormenta, sed & omnem inquisitionem & defensionem mortis, d. l. 1. §. 25.) de

familia habenda erat. Alioquin ipsi, utpote indigno, ingrato, & quasi suspecto de captata morte & successione defuncti, hereditas auferbatur, & tanquam caduca fisco addicebatur, *l. 5. §. 2. d. 9. l. 15. §. 1. h. e.*

6. *Si quis aliquem testari prohibuerit vel coegerit.* Prohibere est impedimento esse ne testamentum ordinetur, & alius in eo heres instituat, *l. 2. C. h.* Cogere dolo vel metu, durisve & importunis sollicitationibus ac flagitationibus compellere de testamento faciendo, & se vel alium heredem instituendo. *l. 1. C. eod.* His igitur petentibus hereditatem, denegantur juxta principia justitiæ benignæ, actiones *l. 1. h.* propter vim & dolum, ex quibus, contra præcepta Ethica nemo locupletari debet. *d. l. 1. V. S.* Denegatis autem actionibus, fisco demum bona vindicat, *d. l. 1.* Fitque hoc per anfractus & extra ordinem propterea, quod qui coegit aut prohibuit, secundum jus restrictum facultatem habeat petendi hereditatem, cum & coacta voluntas sit voluntas, *l. 21. §. 5. quod met. caus.* Hinc is à petitione prius excludendus est, deinde hereditas, ut caduca, fisco addicenda; *d. l. 1. h.* Secus itaque est si vis aut dolum absit, ut si vir postremum judicium uxoris in se provocet maritali sermone, admonitione, amicis verbis, *l. f. h. l. ult. C. eod.*

7. *De jure codicillorum.* Licet hæreditas dari codicillis directò non possit, ut supra dictum, dari tamen potest obliquè, sc. universitas bonorum ut fideicommissum, *§. pen. de codicill.* Quod sec. principia externa, favore ultimarum voluntatum, ut ex omnibus modis juventur, ratione singulari, *l. 2. §. 2. h. pro justo habitum d. l. 2. §. 4. l. 3. eod.*

LIBER XXX. XXXI. XXXII. Tit. I. II. III.

D*E legatis & fideicommissis.* Legatum est donatio quædam, à defuncto relicta, ab herede præstanda, *§. 1. de legat.* vel est ultima voluntas directa, particularis. Fideicommissum, cum fidei alicujus testator committit, ut universam hereditatem, vel rem aliquam singularem alicui restituat. Seu est ultima voluntas precaria, universalis vel particularis. De legatis & fideicommissis. part. hic in genere agitur, quidnam in iis sit juris tribus titulis, quorum singuli singulos libros occupant, ob materiæ amplitudinem. Vulgò autem hi libri discerni solent, ut 1. agat de rebus, 2. de personis, 3. de verborum & rerum significatione. Quamvis de singulis singuli quoque tractent permixtim, ut in Observatis ad Wes. ostendimus. De fideicommissis illud notandum, quod ea, licet olim necessitatis non fuerint, cum jussionem (quæ forma legis, juris) non haberent, deinceps tamen ubi sapissimè ad exemplum traherentur, in jus transiverint, Consulium autoritate & jurisdictione Prætoris, *§. 1. de fid. hered.* justumque hoc esse cœperit ex principio externo, favore ultimæ voluntatis. Etenim illa non est tantum jussio testatoris sed & ejusdem optatum, rogatio, precatio: neque specie invicem differunt sed gradu tantum & modo. Et ubi constat de hujusmodi optatis rogationibus, petitionibus, æquum est ut his quoque satisfiat, ob enixum testatoris desiderium. Quod autem æquum est, etiam justum est, imò justo melius, *l. 31. de pos. §. Eth. 14.* Atque hinc etiam facile lege caveri potuit, quod per omnia exæquata esse debeant legata fideicommissis. Qui enim differant quæ re ipsa, & quoad volitionis substantiam sunt eadem?

LIBER XXXIII. Tit. I.

D*E annuis legatis & fideicommissis.* Ex hoc loco specialiter agitur de certis rebus per legat. aut fideicommissis. relictis, quæ plurimum ex rerum & verborum interpretatione, adeoque ex principiis Grammaticis dependent, *t. C. de verb. sign.* Ubi annuâ, bimâ, trimâ die, vel in annos singulos quid legatur, tot sunt legata quot anni, *l. h. 4.* in quibus singulis ergo videndum, utrum legatarius capax sit legati, nec ne. Nam videtur inesse hæc conditio, *si vivat*, ideoque mortuo eo legatum ad hæredem non transit, *d. l. 4.* atque legatum ac fideicommissum est actus privatus in facto consistens, atque ratione subjectæ materiæ divisibilis, ideoque quotannis præstat, *l. 8. l. 16. l. 19. h.*

2. *De usu, & usufructu, & redditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum datis.* De horum significatione constat ex libris isagogicis Institutionum, excepto redditu, qui est quicquid ex re obvenit, & minus habet quàm usufructus, *l. 38. l. 4. b.* Et his omnibus ferè commune est, quod cedant non ut alia legata, sed aditâ demum hereditate.

3. *De*

3. *De Servitute legata.* Servitus intelligitur realis, quæ legatur nominatim vel per æquipollens, *l. 1. b.* at non usus servitutis, quod servitus servitutis esse nequeat, *l. 1. de us. & usufr.* Cumque hæc individua sit, solida à singulis hæredibus rectè petitur, *l. f. b.*

4. *De dote prælegata.* Prælegari (relegari *l. 1. pr. h.*) dicitur dos mulieri à marito, quod ei legetur à qua profecta est. Utile est legatum propter repræsentationem, cum alioquin post annum primum à tempore mortis, dos fuisset restituenda, *d. l. 2. §. 2.*

5. *De optione vel electione legata.* Inter hos olim hæc erat differentia, quod optionis erant certæ solennitates. Confunduntur verò in *l. 5. de leg. 1. l. 2. pr. §. 3. l. 1. 7. & poss. b. 2.* Et est Optionis legatum, ubi testator ex servis suis vel aliis rebus optare legatarium jussit: quod hic peculiare est, ex voluntate testatoris, *d. l. 2. h.* cum alioquin debitoris, qui hic hæres, sit electio, *l. 60. de contr. empt.* Optionis autem hæc vis est, ut & legatarii heredibus debeat, si ipse vivus non elegerit, *§. 23. l. de legat. l. f. C. comm. de legat.* Optio namque sec. principia Logicorum, est de disjunctivis, de hoc vel illo, atque ei cui legata, jus tribuit, quod rectè in heredes transmittitur, *d. §. 23.*

6. *De tritico, vino, vel oleo legato.* Triticum latè quodvis frumentum denotat quod tribulis excutitur, ut sunt hordeum, avena, siligo, far, milium. In specie verò triticum ab aliis distinguitur etiam si aristâ contineatur, puta ab hordeo, siligine, & significat candidum illud frumentum. *l. 9. h. l. 94. de V. O.* Vino legato continetur omne quod ex vinea natum, vinum permanserit, *d. l. 9. pr.* item quod in cadis vel amphoris diffusum est, etiam si vasorum mentio facta non sit, item quod in doliis continetur, *l. 6. b.* Differt à vino non modo cerevisia, sed & ab hac zythus, qui ex hordeo, tritico vel ex pane (panico, juxta Cujac. *11. Obj. 30.*) conficitur, & cerevisiæ opponitur in, *l. 9. b. r.* Olei certo pondere legato non adjectâ qualitate, liberum est heredi, cujus velit generis legatario solvere, *l. 4. h. r.*

7. *De instructo, vel instrumento legato.* Fundus diversimode legari potest. Cum instrumento, & continetur ipse fundus, atque instrumentum ad colendum fundum pertinens, h. e. apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri nequiret fundi possessio, *l. 12. h.* In instrumento enim fundi ea sunt quæ fructus quærendi, cogendi, conservandi gratia sunt. *l. 8. Instructi* fundi legatum longè plenius est, quicquid in fundo est quò instructior sit, continens, ut est suppellex, *d. l. 17. §. 15. l. 27. & seqq.* Denique ubi solus fundus legatus, ex instrumento saltim id venit quod infixum aut inædificatum, paucaque quæ moveri possunt, *l. 21. b. r.*

8. *De peculio legato.* Peculium legat dominus & pater, habens servi aut filii peculium, tum ipsi servo libero esse jussu, *l. 5. §. 3. h. tum ipsi filio, l. 10. §. 2. h.*

9. *De penu legato.* Penu est tum res quæ usui potuique in futurum usum (alendi causa) patrisfam. uxoris, liberorum, familiæ, jumentorum, reconditur, *l. 3. pr. h.* quæque his accedunt, ut oleum, muria, mel; tum illa in quibus esse solemus, *§. 1. & l. 5. eod.*

10. *De suppellectile legata.* Suppellex est instrumentum quoddam patrisfam. (domesticum) rerum ad quotidianum usum paratarum, quod in aliam speciem (ut auri, argenti, vini, vestimenti, quodque generis sui nomen separatum habet) non cadit, *l. 1. l. 7. §. 1. h.*

LIBER XXXIV. Tit. 1.

De alimentis vel cibariis legatis. Alimenta dicuntur quæ ad vitæ humanæ sustentationem necessaria, cibus, potus, vestis, habitatio & lectus; sine his enim ali corpus nequit: cætera quæ ad disciplinam spectant, eo non continentur, nisi proberur testatorem aliud sensisse, *l. 6. l. 7. h.* Cibaria vel diaria ad solum cibum pertinent, exclusâ habitatione, vestiario, calciario, *l. 21.*

2. *De auro, argento, mundo, ornamentis, veste vel vestimentis, & statuis legatis.* Aurum, argentum simpliciter legatum; denotat quicquid ejus in hereditate relictum est, factum & infectum, non verò pecuniam signatam, *l. 19. h.* Certo auri vel argenti pondere legato magis quantitas (æstimatio) legata videtur, *l. 1. §. 1.* Mundus mulie-

bris est, quo mulier mundior fit, quo continentur specula, matulae, unguenta, vasa unguentaria, & similia, *l. 25. §. 12.* Ornamentum est quo mulier ornatur, seu quod corporis ornandi aut venustatis gratia paratur, *l. 25. §. 10. l. 26.* ut virtae, mitrae, semimitrae, calantica, acus cum margarita, in aures, armillae, monilia, gemmae, non autem vestis muliebris. Unguentis legatis & ea continentur quibus voluptatis causa unguimur, & ea quibus valetudinis ergo, ut commagena, glaucina, crinina &c. *l. 21. §. 7.* Vestibus vel vestimentis legatis, continentur omnia lanca, lineaque, serica, bombycina, quae induendi, praecingendi, amiciendi, infernendi, injiciendi, accumbendi gratia parata sunt, & quae his accedunt, *l. 23. §. 7.* Vestimenta autem omnia vel virilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiarica. *d. l. §. 2. & seqq.* Statuarum nomine & imagines veniunt, & signa, & alia, ejusmodi, *l. 12. l. 14.* Arque haec est propria istarum vocum significatio, quae tamen a stimanda quoque ex communi usu & voluntate testatoris, *d. l. 25. §. 11. in f.*

3. *De liberatione legata.* Contingit illa ubi creditor debitori legat quod hic debet, in totum vel pro parte, *l. 1. l. 7. §. 3. b.*

4. *De adimendis vel transferendis legatis vel fideicommissis.* Potestas haec adimendi & transferendi dependet ex principiis inductarum jur. gent. ultimarum voluntatem, quae ex sui natura, ad mortem usque sunt ambulatoriae. Amittitur legatum ademptione, quando revocatur, ita ut ad hereditatem, de qua erat delibatum, redeat, & heredis jus augeat. Translatio est, cum ita fit legati revocatio, ut illud in novum legatum transferatur: & contingit hoc IV. modis, a persona in personam, ab eo qui dari iussus est, ut alius det, cum res pro re datur, & ubi quod pure datum, transfertur sub conditione, *l. 6. b.*

5. *De rebus dubiis.* Sicut adempta legata sunt q. non data, *l. 14. pr. de leg. 1.* ita & dubiae pro non datis habentur, si dubiae maneant. Dubium hic est obscurum. *l. 3. b.* Contingit hoc vel in verbis, vel in factis. In verbis ubi sermo, ambiguus est, *d. l. 3. in factis*, ut si quaratur uter de duobus in bello vel naufragio prior perierit. *l. 9. §. 1. l. 22. l. 23.* Non manet hoc dubium, ubi, juxta principia praesumptionum arripi potest quod rationi est maxime conveniens, ut filium impuberem prius quam matrem in naufragio fuisse defunctum, *d. l. 23.* Idem est, ubi secundum extraordinaria principia id sequi licet, quod rei gerendae aptius est, facitque magis ut valeat quam pereat, *l. 22.* Si autem ita interpretari rem dubiam (sermone vel facto) non licet, tunc nihil dictum factumve censetur, & legatum pro non dato est, *l. 27.* cujus ratio elegans, ex principiis humanae actionis dependens, extat in *l. 3. b.*

6. *De his quae poena causa relinquntur.* Poena adjecta, ut nisi quid factum (alioqui licitum) esset, tertio in poenam vel probrum coercendi heredis causa quid detur, non valet; quod nomen heredis sit honorabile, ideoque in probrum rapi non debeat. Unde secus est in adjecta conditione, *l. 1. l. 2. b.* Hodie autem valet & poenae adjectae legatum, modo non illicitae, nec inhonestae, *§. f. de legat.*

7. *De regula Catoniana.* Quod legatum inutile foret, si testator tempore facti testamenti decessisset, id quodcumque decesserit, non valet, *l. 1. b.* Regula haec vera est de vitio testamenti intrinseco; quia si quis inestabilis testatus sit, perinde est, quo ad testamenti adeoque & legatorum nullitatem, sive quis facti testamenti tempore, sive post moritur.

8. *De his quae pro non scriptis habentur.* Pro non scriptis habentur legata, quae vel legi (sicque innotescere) non possunt, *l. 2. b.* si quis sibi ipsi hereditatem vel legatum ascripserit in testamento, (quod, etiam si esset queat absque vitio, externae ratione propter fraudes quae subesse queunt, simpliciter est prohibitum, *d. l. 1.*) item quod ei qui tempore condi testamenti non est in reum natura, legatum, *l. 4.*

9. *De his quae ut indignis auferuntur.* Indigni sunt, quibus relicta quidem ipso jure valent, sed a quibus auferuntur, & justis ex causis ad fiscum transferuntur. Exempla extant, in *l. 1. 2. & seqq. b. r.*

LIBER XXXV. Tit. 1.

DE conditionibus & demonstrationibus, & causis, & modis eorum quae in testamento scribuntur. Ob horum defectum quandoque etiam perditur legatum. Conditio

tio

tio est quæ sui natura actum suspendit suoque eventu condit, ut sit vel non sit. Alia consistit in non faciendo, l. 7. alia in faciendo, possibilis vel impossibilis l. 3. Demonstratio est, quæ rem denotat, (indeque vice nominis fungitur, l. 34. b.) non suspendit, plurimumque præsentia respicit. Causa dicitur quæ ad legandum impulit testatorem l. 72. §. 6. Modus declarat ad quem finem quid alicui relinquitur.

2. *De L. Falcidia.* Minuuntur legata primò L. Falcidiâ. Juxta hanc licet quidem legare, modò quarta pars hereditatis scripto heredi verè cedat l. 1. b. Alioquin enim ipsi testatori hoc damnosum erat, quando hereditate legatis exhaustâ, nemo eam erat aditurus: & nomen heredis quod honoris est, alioquin sine re & inane relinquebatur.

3. *Si cui plus quàm per L. Falcidiam licuerit, legatam esse dicitur.* Ubi certum est plus ita legatum, heres suprâ quartam suam nihil legatario cedere tenetur, quia ipso jure de ea nil ipsi debet, d. l. 1. r. præc. Sicubi verò dubium est, utrum L. Falc. locum habitura sit, tunc obtinet quod h. t. provisum, l. 1. b. Nimirum, si legatarius satisdet, ut, si apparuerit eum amplius legatorum nomine coepisse, quàm ex L. Falc. capere licuisset, quanti res ea erit, tantam pecuniam dare promittat, dolumque malam abesse, d. l. 1. Inductum autem hoc est ex principiis cautionalibus, ut tutus sit heres satisfactione sibi præstitâ, atque externâ ratione; ut ultima voluntas eò citius executioni mandetur, & legatarius, tollendæ dubitationis ergò, extra ordinem obtineat, quod rectâ viâ non potuit. Hincque est actio ex stipulatu civilis, quæ datur heredi, vel ei qui mediante stipulatione accipit cautionem, contra legatarium qui per stipulationem promisit, ut reddat quod ultra dodrantem accepit.

LIBER XXXVI. Tit. I.

AD *Senatusconsultum Trebellianum.* Sicuti beneficio L. Falc. heres detrahit quartam ex legatis, ita beneficio S. C. Trebelliani à Justiniano reformati, heredi de fidei commissis quarta deducere, vel ex ignorantia facti datam repetere permittitur, §. 7. de fideic. ber. Et enim fidei commissi [licet revera in quibusdam differant] extraordinario jure; externâque itidem ratione, propter confusiones atque lites vitandas; per omnia exæquata sunt legatis, §. 2. de legat.

2. *Quando dies legatorum vel fidei commissorum cedat.* Legatum purum cedit (incipit deberi l. 213. de V. S.) ordinariè ex morte testatoris; nam obligatio demum perficitur morte testatoris, l. 5. l. 21. b. Secus est in legato usufructus, cum hic non intelligatur nisi præsentis qui patitur uti frui, s. r. quando dies usufr. leg. ced. Conditionale legatum cedit demum existente conditione; suspensa enim hætenus fuit testatoris obligatio, l. 2. l. 3. l. 5. §. 2. b.

3. *Ut legatorum seu fideicommissorum servandorum causa caveatur.* In legato conditionali vel cui dies adjecta sæpè interest ut cautum sit legatario die adveniente, vel conditione existente, quod originem capit ex principiis justis cautionalibus; quod fides heredi sæpè non sit habenda, interim rem legatam usurpanti. Si itaque cavet heres datur, legatorio actio ex stipulatu civilis, contra heredem promittentem, ut solvat legatum vel præcium ejus, præstetque quod dolo malo admissum fuerit, l. 1. præc. §. 16. b. Ubi heres stipulatus non fuit, datur contra eum actio ex hoc edicto Prætoris, ut satisdet heres se soluturum legatum vel fideic. die veniente aut existente conditione, ac interim nullam fraudem se admissurum, d. l. 1. præc.

4. *Ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum causa esse liceat.* Si heres directus, vel fideicommissarius noluerit, vel non potuerit cavere fidejussoribus, tunc legatarius in possessionem rei legatæ, judicis decreto est mittendus, verum, non ad dominium aut possessionem adipiscendam, vel heredem extrudendum, sed ad custodiam tantum ut simul sit cum herede in re legata, usque dum ille tædio custodia affectus caveat, l. 5. b. Profecta ergò hæc quoque sunt ex principiis cautionalibus, nec non Oeconomicis. Si itaque hæres cavet, legatarius cogitur illicò à possessione discedere.

PARS

PARS VI.

universalia ut ex bonorū possessio ne Lib. XXXVII. tit. 1. de bon. poss. quam Prætor dat vel	ex testame to t. 2 si tabb testi menti extab. t. 3. de bonor. possess. furios	1. li. tabu- las t. de bo- no pos sess. cōtra tabb.	natis & emancipa- tis vel su- is, sub tri- bus cōdi- tionibus. Nascituris, quorum nomine venter immittitur. t. 9. de ventre in Impuberibus natis si quæstio status moveatur, in annos puberta- tis eam differt Prætor & dat bon. possessionem. ex edicto Carbo- niano tit. 10. de Carbon. edicto.	1. ut emancipati legata præstent t. 5. de legatis præstandis
				2. patiantur collationem tit. 6. de coll. bon. t. 7. de collatio- nis dotis
				3. filiorum emancipatorum nepotes, qui fuerunt & manserunt in potestate parentis simul ad heredita- tem admittant tit. 8. de conjug. cum emancip.
				2. Secundum tabulas testa- menti datur omnibus omni- no scriptis heredibus.
				2. Parentibus, sed contra tabulas, tit. 13. si à parente quis manumissus
				3 patronis: quibus dat contra ta- bulas. Hinc agitur de Jure patro- natus.
				1. in genere tit. 14. de Jure patronatus.
				2. in spe- cie quæ sint Jura patronat ^o quæ patro- nis debe- antur, ni- mirum.
				1. liberis tit. 6. si tabb. test. nulla extab. & c.
				2. agnatis tit. 7. unde legitimi.
3. Cognatis t. 8. unde Cognati. qui proximio- res sunt, vel				
Quod edicto Successorio in proxi- mioris repudiantis vel intra dies u- tiles bon. possessionem petere ne- gligentis locum succedunt. tit. 9. de Successor. edict.				
Gradu tit. 10. de gradib. & affinibus				
Viro & uxori, tit. 11. unde vir. & uxor.				
Militum: in quibus duo singularia tit. 12. de veterano & milit. success.				
Denegatur indignis & c. tit. 13. quib. non competit. bon. poss.				
Extraordinaria, tit. 14. Ut ex ll. Senatusve Consultis bon. possessio detur.				
Ordo Succedendi ab in- testato tit. 15. quis ordo in bon. poss. serv. qui ferè cum jure civili legitimo con- venit. Hoc n. admittun- tur ab intestato t. 16. de suis & legitimis heredibus.				
1. Sui				
2. Consanguinei				
3. agna- titi				
Verè tales ex Jure Civili				
Pro legi- timis ha- bitori, ut				
Mater, olim ex jure Prætorio, po- stea Scto Tertulliano				
Liberi ex Orphitiano tit. 17. ad Sctum Orphitiano & Tertull.				
per adificationem Lib. XXXIX. tit. 2. de nov. oper. nunciary.				
in ædib. ruinosis tit. 2. de damno infecto.				
alio				
per aquam pluviam tit. 3. de aqua & aqua plu. arcend.				
Publico scil. contra utilitatem publicam tit. 4. de publican & vestigal.				
inter vivos tit. 5. de donationib.				
mortis causa tit. 6. de mortis causa donationibus.				

Præ- toria Judi- cia vel- tunt

Particu- laria

1. Ex Jure manumissionum Lib. XL. tit. 1. de manumiss. t. 2. de manumiss. vind. t. 3. de manum. que servis ad universi. pertinent. impon. t. 4. de manum. testam. t. 5. de fidei comm. libert. t. 6. de adempt. libert. t. 7. de statu. liber. t. 8. qui sine manumiss. &c.

1. De possessionibus affini dominio. Lib. XLI. t. 1. de acquir. rerum dominio.

1. De natura possessionis t. 2. de acquir. vel amittenda possessione.

1. In genere t. 3. de usurpat. & usucap.

(Pro soluto t. 4. pro soluto. pro Emptore. t. 5. pro Emptore.

2. Vi & effectu ejus scilicet quod adiciat dominium per usucapionem: de qua

2. in specie de usucapionibus t. 6. pro herede & possessore. pro donato t. 7. pro herede & possessore. pro legato t. 9. pro legato. pro dote. t. 10. pro dote pro suo t. 11. pro suo.

Causa atque modi, in quibus & quando obtinet, sunt

Ordinarius: ejus

1. Sententia & res judicata Lib. XLII. t. 1. de re judicata. 2. Confessio debitoris t. 2. de confessis. 3. Bonorum cessio t. 3. de cessio. bon. Debitum servetur.

2. Finis ut

Legatum & venter custodiatur t. 4. quibus ex causis in possessionem eatur.

Effectus

Ut possideantur & vendantur bona a creditoribus t. 5. In concursu ubi ordo servandus t. 6. de privilegiis credit.

fid. ideoque curator bonis datur tit. 8. de curatore bonis extra concursum jure separando t. de separando. onibus.

Quod alienata in fraudem creditor. Pauliana revocari possint. t. 9. qua in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.

Universitatis, quæ ad reditus & legata pertinent, ut

Quorum bonorum t. 2. cui affinis. Quod legator t. 3. Ne vis fiat ei qui possessionem t. 4. De Tabulis exhibendis tit. 5.

divini juris, de quibus generale interdictum t. 6. Ne quid in loco sacro fiat.

de tuenda ipsarum immunitatis poss. & usu t. 8. ne quid in loco publico.

de tuenda detentione & fructione t. 9. de loco publico fruendo.

2. In specie de refectioe via Publicæ t. 10. de via publ. & si quid in ea. Rusticæ t. 11. de via publica, & itinere publ.

1. in genere t. 12. de fluminibus ne quid in flumine.

De fluminibus publicis t. 13. ne quid in flumine publico fiat quo aqua &c. de navigatione fluminis publici t. 14. ut in flum. publ. nav. lic. ripæ refectioe & munitione t. 15. de ripa munitenda.

De vi t. 16. de vi & armata.

uti possidetis t. 17. uti possidetis de superficiebus tuendis t. 18. de superficiebus.

de servitut. t. 19. de itinere actus priv.

de aquis privatis s. ductibus non impediendis t. 20. de aqua quotidiana.

de rivis reficiendis t. 12. de rivis.

de fonte s. hauetu aquæ non imped. t. 22. de fonte.

de cloacis t. 23. de cloacis.

Generale edictum quo quicquid vi aut clam factum est. Prætor jubet restitui t. 24. quod vi aut clam.

de remissionibus t. 25. de remissionibus.

de precario t. 28. de precario.

de arboribus cadendis t. 27. de arb. cad.

de glande legenda t. 28. de glande leg.

officii & juristuendi s. conservandi causa

A. Ex certis causis

2. Ex Jure possessionis ubi agitur

2. de possessione ipsa

3. de remediis possessoris. s. iudicio quod vel est

Extraordinarium Interdictum lib. XLIII. t. 1. de interdictis. Hæc de rebus

Singularibus que pertinent vel ad res

Privatas: vel

B

F

* de

* (de libero homine exhibendo tit. 29. de libe-
ro homine exhibendo.
de liberis exhibendis & ducendis t. 30. de
liberis exhib.
Vtrubi tit. 31. Utrubi.
de migrando tit. de migrando.
de Salviano interdicto, quod de pignori-
bus rusticis petendis, tit. 33. de Salviano
interdicto.

B { 1. In genere, Lib. XLIV. r. 1. de Exceptionibus, præscriptionibus & præjudiciis.
3. Exce- { Exceptione rei judicatae t. 2. de Exceptione rei judicata.
ptioni- { Præscriptionibus t. 3. de diversis temporalibus præscriptionibus & accessionibus.
bus { 2. In { Exceptione doli mali & metus t. 4. de doli mali & metus exceptione.
(specie) { Exceptione intentionis & facti tibi non competit actio: Quæ etiam
dicitur nudæ intentionis inficiatio t. 5. quarum rerum actio non datur.
{ Exceptione rei litigiosæ, tit. 6. de litigiosis.
4. Ex stipulationibus, Quæ cum multa habeant communia cum obligationibus reliquis
civil. hinc subicitur hoc loco titulus generalis de obligationibus & actionibus tit. 7. de
obligationibus & actionibus.
Postea de illis agitur
Specialiter. C.

EXPOSITIO.

LIBER XXXVII.

Tit. I.

De bonorum possessionibus. Judicia (per quæ magistratus leges exequi-
tur in Rep. iumme necessaria ad justitiam in eam inducendam) Præ-
toria quæ sint, dictum est supra, ad tit. de judic. Eadem, perinde ut ci-
vilia, universalia sunt vel particularia, ratione sc. objecti, & utraque
ob publicam utilitatem à Pratore (secundario legislatore) adjuvan-
di (exequendi) corrigendi, supplendiq; juris civilis gratia inducta, l.
7. §. 1. de l. & i. Universalia ex bonorum possessione descendunt. Bo-
norum possessio est jus persequendi retinendique patrimonii, sive rei, quæ cujusque
cum moritur, fuit, l. 3. pr. h. Bona hic non sumuntur naturaliter, ut l. 39. §. 1. & l. 49. de v. s.
sed civiliter, pro successione cujusq; universitatis, quæ succeditur in jus demortui, su-
scipiturque ejus rei commodum & incommodum, d. l. 3. pr. h. Possessio item non deno-
tat hic detentionem rerum, ut t. de acq. poss. (quæ facti est, & rerum singularium) sed
jus solum habendi persequendique patrimonii sive rei defuncti, d. l. §. 2. Illa enim
concessa, Prator per circuitationem admittit ex bono & æquo eos, qui jure civ. exclu-
debantur. Sicut enim, cum legem facere nequiret, faciebat quid legi simile (edi-
ctum, §. 7. I. de l. N. G. & C.) quo molliter legum rigorem, d. l. 7. §. 1. de l. & i. ita &
cum heredem facere non posset, fecit tamen vice heredem, l. 2. h. t. Adeoque miti-
gat ita & temperat juris legitimi duritiam.

2. Si tabula testamenti extant. Ubi extant tabb. testamenti, ipsæque legi &
intelligi possunt, competit heredi ex h. t. bon. possessio. Non autem si nomen heredis
ita sit deletum ut legi nequeat, ob ignoratum heredem; nisi fortè post prolatas tabb.
& nomen cognitum id factum sit. l. un. h. t.

3. De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco, competente. Dicta præ-
ced. tit. bon. possessio etiam furioso & aliis jam relatis, eorundemq; substitutis com-
petit, etiam si ab ipsorum curatoibus intra legitimum tempus petita non fuerit, l. 1. h.
& t. C. qui admitt. ad bon. poss. poss. & intra quot temp. Nam scientibus certum tempus,
liberis annus utilis, reliquis verò C. dies sunt præstituti, quod tempus cedit ante a-
pertas tabb. cum scire quis hoc vel ipse possit vel peritiores consulendo, l. 10. de bon.
poss. Ignorantia ergo hujus juris, exceptis prædictis personis, non excusat, l. un. h.
uxta principia à potenti hominis deducta, l. 2. §. quis ordo in bon. poss.

4. De

4. *De bonorum possessione contra tabulas.* Dat illam Prætor liberis (naturalibus & adoptivis, suis atque emancipatis) præteritis aut non, ut oportet, exhereditatis, *l. 1. pr. h.* Et satis mite ac verendum hoc est remedium: cum jure civili competat dicto nullitatis vel querela inofficiosi, *pr. Inst. de exher. lib.*

5. *De legatis præstandis, contra tabulas bonorum possessione petitâ.* Si filius emancipatus obtinuit bon. poss. contra tabb. tenetur nihilominus conjunctis & favorabilibus personis legata præstare, puta liberis defuncti, parentibus, uxori, nuri dotis nomine, similibusque quibus pietas debetur, *l. 1. 2. 3. h.* Quod in æquitate naturali, propter necessitudinem & conjunctionem, cui Prætor intervitt, fundatum est, *d. l. 1.* Et licet novum videatur, ex testamento rescisso per contra tabb. bon. possessionem, præstari legata, *d. l.* nova tamen est quoque ipsa contra tabb. bon. possessio ex qua filius admissus est.

6. *De collatione.* Conferre est in commune ferre. Conferuntur autem illa tantum quæ profectitia h. e. quæ facta fuissent hereditaria, si à patre per donationem in filium non essent collata, profecta. Quæ enim filius lucratur, patri acquirit. Unde in successione descendantium saltim locus est collationi, non in collateralibus & ascendentibus; quod nullus horum defuncto, sed sibi acquisiverit. Indeque in filio emancipato, admissio ad successionem per contra tabb. atque sic æquali facto cum filiofam. Ulp. *in l. 1. h.* manifestò æquum censeat, ut iste etiam æqualis sit in collatione; ne, contra principia Justitiæ, alter altero plus lucretur.

7. *De dotis collatione.* Hæc ex paritate rationis in filia locum habet, petente admitti ad patris successionem, per dictam contra tabb. bonorum possessionem, vel si sese immisceat bonis paternis, *l. 1. h.* Ubi verò dote contenta abstinet se ab illius bonis, ex Rescripto D. Marci conferre non tenetur; ideoque dos data apud maritum remanet, promissâ verò exigere potest, etiam à fratribus, & est locus æris alieni Abscessit enim à bonis patris, quando quod ipsi datum promissumve, non ex successione patris habet, quod ipsi non est auferendum, *notab. l. 1. t. h. t.*

8. *De jungendis cum emancipato liberis ejus.* Liberi filii emancipati, quod in avi maneat potestate, ipsi quoque jure civili succedunt, & patrem excludunt. Quo posito, si pater peteret contra tabb. bonorum possessionem, liberis suis injuriam faceret. Ne ergò hoc fiat, & nihilominus patris, ob naturalem cum defuncto conjunctionem, ratio habeatur: æquisimum visum est, rem scindendam in duas partes, ita ut altera patri, altera liberis ejus cedat, (ob rei difficultatem, sec. principia extraordinaria,) ipseque cum illis conferat, *l. 1. pr. & §. 1. h.*

9. *De ventre in possessionem mittendo, & Curatore ejus.* Ut natis prospicit Prætor, per bonorum possessionem, ita & nascituris, dum ventrem mittit in possessionem, vice contra tabb. bonorum possessionis, dato curatore, tam ipsi quam bonis, *l. 1. h.* Idque propter spem nascendi, unde ubi de commodis eorum agitur, qui in utero, pro natis habentur, *l. 7. de stat. hom.*

10. *De Carboniano edicto.* Si impuberi, an inter liberos sit, controversia fiat, causam summam cognoscit Prætor, propter alimenta quæ dationem non patiuntur. Sique res est ambigua (ita ut modicum pro puero faciat) dat ipsi Carbonianam bonorum possessionem extra ordinem, & differt judicium in tempus pubertatis, ne de statu periclitetur, antequam se tueri possit. Si autem evidenter probatur filium non esse eam, negat, *l. 1. pr. 3. §. 4. de Carbon. edict.*

11. *De bonorum possessionibus secundum tabulas.* Hæc dantur confirmandi juris civilis gratiâ, quando deficit contra tabb. Primariò illis quibus, licet testamento institutis, aliquid ex subtilitate (rigore) juris obstabat, quò minùs ex eo possint adire hereditatem, *l. 12. tit. prac. l. 84. de acq. heredit.* Deinde verò utilitatis causa ad quoscunque heredes, sive scriptos sive nuncupatos productæ sunt, *l. 2. pr. & §. 4. h.*

12. *Si à parente quis manumissus sit.* Datur parenti bon. possessio contra liberorum tabb. Nam cum hi in potestate parentum ceu in servitute essent, iisque ac-

quirent, per emancipationem, quæ contractâ fiduciâ fiebat imaginariis quibusdam manumissionibus, facultatem acceperunt sibi acquirendi, nec non parens succedendi, instar patroni. Ideoque præmium patri debebatur in signum gratitudinis *l. 1. h.* Si itaque à filio sic emancipatio in testamento erat præteritus, tum ipsum exemplo patroni (per interpretationem extensivam) ad contra tabb. bonorum possessionem admitti, æquissimum Prætori visum fuit, *l. 1. h.*

13. *De bonorum possessione ex testamento militis.* Secundum tabb. quoque ex testamento militis datur bon. possessio. Sive ipsi milites jure militari eas fecerint, (quos inter in classibus etiam remiges & nautæ numerantur) sive qui in hosticulo & procinctu versantur, *l. un. h.* Quod ad hosce, alioquin non milites *l. 42. de testam. milit.* ex summa æquitate porrectum fuit, ut qui pares sunt in periculis quæ experiuntur, sint quoque æquales in iisdem juribus participandis, *l. un. h.*

14. *De jure patronatus.* Occasione bonorum possessionis, quæ ad Libertinos pertinet, latius hic agitur de jure patronatus. Hoc libertus patrono obligatur pro summo beneficio manumissionis, ortum caput à Græcis, teste Aristot. *Rhetor. ad Alex. Reg. c. 2.*

15. *De obsequiis parentibus & patronis præstandis.* Inter ea in quibus in specie jus patronatus consistit, primo est Obsequium, (honor, reverentia, gratia) præstandum. Sancta enim semper esse debet persona patroni liberto, ceu filio patris, juxta principia moralia à natura indita, *l. 1. 3. 9. pen. h.* Hincque sequitur, non licere patronum sine venia in jus vocare, non iudicio sisti ab eo locupletem fidejussorem exigere, non famosam actionem contra eum instituere, & sic deinceps. *t. t. h.* Ob affinitatem autem hic agitur etiam de obsequio parentibus præstando.

LIBER XXXIIX. Tit. I.

De operis libertorum. Dein Operæ à liberto præstandæ sunt, h. e. diurnum (ordinariè) officium in authoramentum datæ libertatis, per stipulationem vel jusjurandum patrono debitum, *l. 1. 5. 6. 7. 31. h.*

2. *De bonis libertorum.* Ad hæc Successio patrono competit in bonis liberti defuncti jure proximitatis, vid. Aristot. *d. l. vers. & velut. A. p. m. 736.* Consistit illa in eo, ut præstetur quod libertatis causâ expressè erat impositum, vel certæ partis bonorum possessio, *l. 20. de jur. patron. l. 1. h. l. 3. C. eod.*

3. *De libertis universitatis.* Competit namq; hoc jus succ. non modò singulis, sed & universitati (collegiis, municipiis) jus patronatus habenti, quæque eo nomine bonorum possessionem per syndicum acquirit, *l. 1. h.*

4. *De assignandis libertis.* Neque etiam jus patronatus cum patrono ante libertum defuncto commoritur, sed ad liberos transit, si iis libertos assignaverit, h. e. quisnam ex liberis patronus esse debeat, significaverit, *l. 1. §. 1. h. l. 107. de V. S.*

5. *Si quid in fraudem patroni factum sit.* Præterea patrono jus est revocandi debitam portionem, in fraudem patroni à liberto alienatam; tum ut suum cuique, secundum principia justitiæ tribuatur, tum verò ut dolus, isti summè contrarius, coerceatur, *l. 1. h.* Portio autem illa est tertia pars bonorum, quæ debetur vel ex testamento, vel ab intestato, §. *sed nostra. de succ. libert.* Eoque nomine actiones Prætorie competunt, Fabiana & Calvisiana, *d. l. 1. & seqq. h.*

6. *Si tabula testamenti nulla extabunt, unde liberi.* Si non extat testamentum, ab intestato successioni locus est. Hæc verò aliter fit jure Prætorio, aliter jure civili, Ubi desunt tabulæ, Prætor succurrit, pro adjuvando & supplendo legitimam successionem decernens bonorum possessionem ab intestato. Ubi verò notanda in genere duo sunt, Divisio bon. possessionis, & Ordo. Dividitur hæc bon. possessio in ordinariam & extraordinariam. Illa jure ordinario, vel ex testamento (contra aut secundum tabb.) vel ab intestato, ex Edicto Prætoris competit, certis personis, de plano, unde & Edictalis dicitur. Hæc nullâ certâ Edicti parte vel ad testamentum, vel ad causam

fam

fam in testati redigitur; sed ex novis legibus, prout quæque res incidit, extra ordinem datur. Ordinaria ab intestato huc pertinet. *l. 1. h. t.* Conceditur nonnullis hæc bon. possessio quibusdam verò denegatur. Conceditur & paganis & militibus, & utrisque juxta naturalem legitimæ successionis ordinem, L. XII. Tab. præscriptum; *d. l. pr.* I. Liberis datâ bonorum possessione, ob summum amorem gignentis erga genitum, unde liberi sunt proprium parentum, & ex ipsis quiddam.

7. *Unde legitimi.* II. Datur legitimis seu agnatis per virilem sexum descendentibus sive masculi sive fœminæ sint: (*vid. supr. i. de lib. ad posth. hered.*) item illis qui quæve ex Scto Orphiciano & Tertulliano possunt succedere, *l. 1. pr. & l. 2. §. 2. 4. l. 3. b.*

8. *Unde cognati.* III. Cognatis bon. possessio illa competit, cæteris à superioribus exclusis. Idque ex mera indulgentia Prætoris i. e. naturali æquitate. Admittit enim Prætor sic ad bon. possessionem omnes cognatos qui nullo jure civili ad successionem vocabantur, *l. 1. pr. b.*

9. *De successorio Edicto.* Cognati isti succedunt pro ut sunt proximiores. Tales verò dicuntur vel ob edictum successorium, vel ob gradum. Edicto successorio Prætor ordinem ordini (primo secundum, huic tertium) gradum gradui, personam personæ substituit, si proximior vel repudiavit bon. possessionem, vel intra C. dies mortuus sit. Ratio est, ne bona hereditaria vacua sine dominio diu jacerent, & creditoribus longior mora fieret, *l. 1. pr. §. 8. & 11. b.* Longius autem tempus parentibus & liberis indultum fuit, annus scil. in honorem sanguinis, *d. l. 1. §. 12.*

10. *De gradibus, & affinibus, & nominibus eorum.* Gradus cognationis (ita dicti à similitudine scalarum *l. 10. §. 10. b.*) alii superioris ordinis sunt, alii inferioris, alii ex transverso sive à latere. Superioris ordinis sunt parentes, inferioris liberi, ex transverso fratres & sorores, liberiq; eorum. Et superior quidem ac inferior cognatio à primo gradu incipit, ex transverso autem sive in primo latere nullus est primus gradus, & idem incipit à secundo, *l. 1. pr. & §. 1. b.* Affines sunt viri & uxoris cognati, dicti ab eo quod duæ cognationes, quæ diversæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit; quoniam conjungendæ affinitatis causâ fit, ex nuptiis, *l. 4. §. 3.* De nominibus cognatorum & affinium agitur *l. §. 3. 4. 5. 6. 7. & l. 4. §. 4. & seqq. ac pass. b.* Cognitio autem horum graduum Jcto necessaria est, ob successiones hereditarias, tutelas, testimonia perhibenda, *l. 10. b. & personas nuptiis jungendas, §. 1. 2. 3. & seqq. l. de nupt.*

11. *Unde vir & uxor.* IV. Denique bon. poss. ab intestato datur viro & uxori, fisco excluso, quod affectio conjugum principium & origo sit omnis cognaticæ successionis. Modò justum fuerit, tempore mortis matrimonium, (juxta legum præcepta contractum, *pr. de nupt.*) & præiens, nec divortio diremptum, *l. 1. h. pr. & §. 1.*

12. *De veteranorum & militum successione.* Itâ paganis datur bonorum possessio. Militibus quoque defertur h. t. Ubi verò duo specialia notanda sunt 1. quod ab intestato decedentibus agnati cognatique ad quintum saltem gradum succedunt, *l. f. b. 2.* quod testamentum facere possint, etiam si delictum capitale, militare tamen (atque sic qua milites) committant: vel bona etiam ab intestato ad hæredes pervenire possint, *l. 1.* Quod equidem in favorem militum ratione singulari pro justo habetur.

13. *Quibus non competit bonorum possessio.* Denegatur bon. possessio ab intestato, perinde ut jure civili, illis qui renunciaverunt, vel tempore ab ea sunt exclusi *l. 1. §. 10. de succ. edict.* aut sese indignos reddiderunt, *l. un. b.*

14. *Ut ex legibus, Senatusve consultis bonorum possessio detur.* Prætor dat bon. possessionem non modò ex suo edicto, verùm etiam extra ordinem aliis, quibus, ut detur, lege, Scto vel constitutione comprehensum fuit, *l. 1. b.* quia non modò supplendi, corrigendive, sed & adjuvandi (proponendi, exequendi publicè) juris civilis causâ cognitionem & decretum desideret, *l. 2. §. 1. quis ord. in bon. poss. serv. l. 1. §. 4. si tabb. test. null. ex tab. l. 1. §. 7. de success. edict.*

15. *Quis ordo in bonorum possessionibus servetur.* Ordo succedendi hic est 1. suorum heredum. 2. legitimorum. 3. cognatorum. 4. viri & uxoris *l. 1. b.* Agitur

autem h. t. maximè intra quæ tempora peti vel admitti debeat bon. possessio, quia finito tempore sequens gradus ordine succedit, *l. 2. & seqq.*

16. *De suis & legitimis heredibus.* Tantum de iucessione ab intestato Prætoria. Jure civili sic succedunt 1. Sui heredes (liberi in potestate, ut quisque proximus) ceu pars parentum, *l. 1. §. 2. h.* 2. Consanguinei specialiter sic dicti, (defuncto sanguine proximè juncti) parentes & fratres, *l. d. l. 1. §. 9. & 10.* 3. Agnati h. e. per virilem sexum juncti, *l. 2. pr. & §. 1.* quorum jure civ. Romanor. potior ratio fuit, & ob sexus præstantiam, & quod familiæ per eos propagentur atque Resp. geratur, ut supra diximus.

17. *Ad Senatusconsultum Tertullianum & Orphitianum.* Additur prædictis 1. mater liberis succedens ex SCto Tertulliano (non factò à Tertulliano Patre & Doctore Ecclesiæ, ut falsò statuere Calvisium, Helvicum & alios ostendimus in Oratione inaugurali, *de usu Chronologia in jure privato.* 2. Liberi matri, exclusis agnatis, ex SCto Orphitiano, inspecta naturali æquitate, *l. 1. pr. & §. 3. h.*

LIBER XXXIX. Tit. I.

De operis novi nuntiatione. Particularia judicia Prætoria ex variis causis sunt, de quibus Prætor olim non ita frequens jus dicebat. Inter varias causarum figuras hîc I. est Damnum. II. Donatio. Damnum vel est ex causa privata, vel publica. In privata causa vel jam factum, vel infectum quod adhuc timetur. Ad infectum damnum refertur, ubi vicinus contra pristinam & receptam formam ædificat. Opus enim novum facere videtur, qui aut ædificando, aut detrahendo aliquid, pristinam faciem operis mutat. *l. 1. §. 11. h.* Contra hoc ergo à Prætore, ex principiis cautionalibus inducta est Novi operis nuntiatio s. prohibitio, *d. l. 1. pr. & §. 1.* Fitque vel autoritate magistratus, per apparitorem *l. 5. §. 10. h.* vel propriâ autoritate *l. 1. §. 2.* (extra ordinem causâ necessitatis) jactu lapilli, aut verbali denuntiatione, *l. 1. §. 6. l. 5. §. 10.* Finis est, ut infecti damni causâ caveatur, interveniente stipulatione, *d. l. 1. §. 17.*

2. *De damno infecto, & de suggrundis & protectionibus.* Infectum damnum timeatur etiam in ædibus ruinosis. Quo nomine datur triplex remedium. 1. Actio ex edicto ad cautionem præstandam, utque judex certum diem statuatur intra quem caveatur, *l. 4. §. 2. l. 7. h.* 2. Actio ex stipulatu, domino præcipuè cujus in bonis prædium est cui damnum imminet, adversus dominum ædium ruinosarum, & qui cautionem promisit, ad damnum sarcendum. 3. Missio in possessionem ex primo decreto, ejus rei cujus nomine intra præstitutum diem cautum non fuerit, in damni securitatem, *d. l. 4. §. 1. & h. seqq.* Protectum est pars tecti quæ ita provehitur ut nulli bi requiescat, stillicidia à pariete arcens. Suggrunda pars tecti ultra structuram ædium projecta & prominens, *l. 242. ibiq; Goddæ & Wegnerus de V. S.* Horum hic fit mentio, quod ex illis ferè damnum metui solet.

3. *De aqua & aqua pluvia cavenda.* Adhæc vereri possumus damnum ex aqua pluvia, propter opus aliquod contra eam exstructum. *l. 1. pr. & §. 1. h.* Hinc datur actio pluvie arcendæ, superiori contra inferiorem, ne aquam quæ naturâ fluit, operæ factò prohibeat per suum agrum decurrere. Competit & inferiori adversus superiorem, ne hic opere factò aliter aquam mittat, quam fluere naturâ solet, *d. §. 1. & §. 10. 22. 23.* Estque non modò directa, sed & utilis, æquitate suggerente competens, licet jure deficiamus, ut habet *l. 2. §. 5.* Extra hoc autem usus aquæ pluvie impediri non potest, puta fluxus aut decursus ejus naturalis, vel per diversionem agri colendi causâ, *l. 1. §. 10.* Idque ratione naturali, quando prodesse sibi unusquisque dum alii non nocet, non prohibetur, *l. 1. §. 11.* Agitur quoque hîc de servitute aquæ ducendæ, ad quam voluntas, & eorum in quorum loco aqua oritur, & eorum ad quos aquæ usus pertinet, exigitur: juxta principia humanæ actionis, & ne dominis in vitis jus suum minuatur, *l. 8. l. 9. §. 1. & 2.* Neque verò concessò ductu aquæ, per lapidem ducere licet, nisi hoc in servitute constituenda sit expressum, ne domino noceatur, *l. 19. §. 1. h. l. 3. §. de itin. act. ug. priv.*

4. *De publicanis, & vectigalibus, & commissis.* Insuper in causa publica (contra publicam utilitatem) sit damnum à publicanis, quando vectigalia à fisco conducta habent,

habent & vel dolo exigunt vectigal, aut per concussionem extorquent, vel ex mercibus quid surripiunt, *l. 1. pr. h.* Sed & in genere Publicani dicuntur qui publico fruuntur, sive fisco vectigal pendant, sive tributum consequantur sive aliud quid à fisco conducant, *d. l. 1. §. 1.* Est hinc actio in factum Prætoria de publicanis, pœnalis, illi competens qui damnum passus est, contra publicanos, contra annum in duplum, post in simplum, *d. l. 1.* Contra furtum & damnum familiæ publicani quoque prospicitur, ut dominus conveniatur, sine noxæ deditioe. §. 6. quod sibi imputare debeat cui tales prapositionerit, *l. 3.* utque summa insolentia istius generis hominum coerceatur. Vectigal est quod propter usum viæ publicæ penditur, *l. 21. pr. de don. int. vir. & ux. de his rebus quæ invehuntur aut evehuntur, l. 7. C. b.* Commissum dicitur quodcumque ex mercibus ob non solum Vectigal fisco cedit, *l. 14. b.*

5. *De donationibus.* Ita prospicit de damnis Prætor. Donatio est actus liberalitatis, quo quis in alterum donum confert, *l. 1. b.* Uude in *l. 29. eod.* dicitur donari videri quod nullo jure cogente (ex iustitia particulari profecto) conceditur. Ex naturali enim beneficentia hominis erga hominem profecta est *d. l. 1. & §. 1.* Alia vero Mera est & simplex (pura) propria, quæ ex sola fit liberalitate, alia non mera, & impropria, quæ remunerandi causâ, *d. l. 1.* Dein alia dicitur inter vivos, alia causâ mortis. Illa est, cum quis eâ mente dat, ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti, idque nullam aliam ob causam quam ut liberalitatem & munificentiam exerceat, *l. 1. pr.*

6. *De mortis causa donationibus & capionibus.* Donatio causâ mortis est, cum quis ita donat, ut non statim, sed post mortem demum fiat accipientis. Vel cum quis habere se mavult, quam cum cui donat, magisque cum cui donat, quam heredem suum, ut de Telemacho Piræo donante refert Homerus citatus *l. 1. pr. & §. 1. b.* Mortis causâ capio est, cum quis accipit quod causâ mortis donatur, sive sit donans sive alterius, *l. 18. b.*

LIBER XL. Tit. 1.

De manumissionibus. Jura manumissionum hujus libri revocantur commodè ad tria capita, de definitione, de divisione, & actionibus eo nomine comparatis. Manumissio est de manu missio i. e. datio libertatis, *pr. 2. de libertin.*

2. *De manumissis vindicta.* Inter alia fit manumissio vindicta (virgâ magistratus ratione servorum ad singulos spectantium) vel testamento.

3. *De manumissionibus quæ servis ad universitatem pertinentibus imponantur.* Quos manumittendi jus habent ipsæ universitates, ex D. Marci concessione, *l. 1. b.*

4. *De manumissis testamento.* Quæ testamentaria manumissio reliquis omnibus laxior est, & favore ultimæ voluntatis plurimum extensa. *tit. de L. Fus. Canin. toll.*

5. *De fideicommissariis libertatibus.* Hæ sunt, ubi non ipse testator directè imponit libertatem, (purè vel sub conditione) sed fidi heredis committit, ut hunc aut illum manumittat. Quorum non minus favor summus est, ut ex *l. 24. §. 10. §. ult. l. 27. l. 38. 39.* & passim h. t. manifestum est.

6. *De ademptione libertatis.* Effectus testamentariæ manumissionis aditâ hereditate nullus est, ubi libertas à testatore adempta, ob contrariam voluntatem. Idem obtinet si lege admittatur; namque pro non data habetur. *l. un. b.*

7. *De statu liberis.* Et eodem pertinet, si in statu libero conditio defecerit, vel ille conditione (possibile) non paruerit, *l. 3. & seqq. b. t.*

8. *Qui sine manumissione ad libertatem perveniunt.* Hic modus consequendi libertatem extra ordinem receptus est, favore libertatis. Exempla plura extant, in *l. 1. 2. 3. & seqq.*

9. *Qui & à quibus manumissi liberi non sunt, & ad Legem Aliam Sentiam.* Manumitti prædictis modis nequeunt servus alienus, *t. C. qui à non domin. manumiss. ad perpetua vicula damnatus, t. C. qui non poss. ad libert. perven. relegatus sed in urbe moratus, l. 2. b.*

10. *De jure aureorum annulorum.* Ad effectum manumissionis spectat, quod manumissi fiant libertinae conditionis, ideoque patronum agnoscere teneantur. Excipitur qui consentiente patrono jus aureorum annulorum (gestandorum; alioquin enim libertinis non nisi ferreos gestandi jus erat) impetravit; hic enim pro ingenuo est, *l. pen. & ult. b.*

11. *De Natalibus restituendis.* Idem obtinet, si consentientibus patronis natalibus sint restituti tunc enim illis natalibus restituuntur in quibus omnes homines fuerunt, *l. 23. §. seq. b.*

12. *De liberali causa.* Actiones de liberali causa duorum sunt generum, 1. si quis ex libertate in servitutem petatur, ubi is actoris partes sustinet, qui servum suum dicit. 2. si quis ex servitute in libertatem proclamatur, qui partes actoris sustinet *l. 7. §. f. & passim h. t.*

13. *Quibus ad libertatem proclamare non licet.* Sunt enim quibus hoc vetitum, ut si major 25. annis ad pretium participandum se venundari passus est, *l. 1. & seqq. h.*

14. *Si ingenuus esse dicatur.* Datur quoque actio illi, qui, ubi est manumissus, dicit se in genuum. Hocque si probare potest, non fit libertinus, sed ingenuus manet. Modò actionem instituat intra quinquennium, à tempore manumissionis, *l. 2. §. 1. 2. l. ult. h.* Quod hic extraria ratione definitum est, causâ litium minuendarum, arg. *l. 2. pr. de aqua & aqua plu. arc. & ne in certo usque moraretur patronus, l. 1. de usurpat. & usuc.*

15. *Ne de statu defunctorum post quinquennium quaratur.* Et hoc ipsum in favorem libertatis constitutum est, ne qui pro libero mortuus est, servus asseratur, neque privatim, neque filii nomine, *l. 1. h.*

16. *De collusione detegenda.* Denique collusione cum domino habitâ, vel ex nimia indulgentia dominorum, servi sapè proclamabant ad ingenuitatem, cum tamen revera servi essent. Idque in hunc finem, ut ad honores proveherentur. Cum verò sic amplissimus ordo per id genus hominum inquinaretur, juxta cautionalia principia, quodque hoc indecorum esset & inhonestum; factum est SCrum Domitiani temporibus, ut si quis intra quinquennium à sententia super ingenuitate lata, probasset per collusionem quicquam factum, istumque hominem servum esse, præmium fieret servus ipsi qui detexit collusionem, *l. 1. l. 2. h.*

LIBER XLII. Tit. 1.

DE acquirendo rerum dominio. Post jura manumissionum sequitur jus Possessionum, unde maximè originem habent quacunque contentioz jurisdictionis: Quia verò possessio naturaliter & initio ex dominio capit, *l. 1. §. 1. de acq. pos.* & sic quodammodo domini pars est, juxta naturæ ordinem de hoc quoque videndum erit. Dominium 1. latè capitur pro quocunque jure in rem constituto: 2. strictius pro illo quod quis habet in ipsam rei corporalis substantiam. Et tunc est jus in re corporali constitutum, quo res propria est; Proprietas, *l. 13. pr. & §. 1. h. l. 28. l. 36. eod.* Acquiruntur dominium jure naturali vel civili, de quo agitur Instit. *de rer. div. & acq. rer. dom.*

2. *De acquirenda vel amittenda possessione.* Possessio accepta pro facultate qua res corporalis detinetur, ut accipitur *l. 12. §. 1. h.* propriè significat jus detinendi rem corporalem, cum animo sibi habendi, *l. 1. §. 3. l. 3. eod. l. 67. de furt.* Acquiruntur corpore, ratione Physicâ; quod aliter positio dici nequeat, tum animo ratione civili, quatenus actus juris est, qui, juxta principia humanæ actionis, non potest peragi absque animi affectione, *l. 3. §. 1. h. junct. l. 55. de obl. & act.* Iisdem verò modis etiam amittitur, *l. 8.* quamvis principaliter animo, ut si in fundo sis, nō lens possidere, *l. 3. §. 6.* qui enim animo amittit possessionem per consequentiam quoque vult corpore non psidere. Inde etiam solo animo retinetur possessio, non quidem Physicâ, sed civili & externa ratione, quod alias confusio & incertitudo rerum existeret, si relicta possessione, alteri eam protinus invadere & occupare liceret, *l. 6. §. 1. l. 25. §. 2. l. 44.*

3. *De usurpationibus & usucapionibus.* In his non minimus consistit possessionis vis & effectus. Usurpatio est usucapionis interruptio, *l. 2. h.* Usucapio dici potest adjectio (acquisitio) domini, per continuationem possessionis, temporis lege definiti *l. 3. h.* Absolutè considerata jurisgentium est, pluribus populis usurpata. Nec modò civili & externâ, ratione incertitudinis dominiorum litiumque evitandarum inducta fuit, *l. 1. l. f. pro suo.* sed & rationi naturali convenit, quatenus Majestati civili jus est circa bona privatorum, ne eorum administratio Reip. officiat, arg. *§. ult. Inst. de his qui sua*

vel al. jur. & secundum principia à circumstantiis rerum deducta, quæ media inter interna & externa sunt.

4. *Pro emptore.* Inter alia iusto titulo opus habet usucapio; *pr. Inst. de usucap.* cum, inducitur ex statu hominis secundo, rerum proprietate, scire possim, debeam, id quod meum non est, ad alium pertinere. Ejusmodi titulus est, ubi quis possidet, quod revera emi ab eo, qui dominus quidem non est, quem tamen dominum putabat, *l. 2. h.*

5. *Pro herede vel pro possessore.* Pro herede, qui revera alicui heres existens, putat aliquid esse ex hereditate, quod non est, *l. 3. h.* Pro possessore, qui revera possidet ex causa Prætorie bonorum possessionis, *l. 3. §. 1. de bon. poss.* putatque rem ex illa esse, cum non sit.

6. *Pro donato.* Ubi ex vera donatione rem teneo, donatam à non domino, animo usucapiendi, *l. 1. h.*

7. *Pro derelicto.* Ubi possideo rem verè pro derelicto habitam, ab eo quem putabam esse dominum, *l. 1. 2. 4. 6. h.*

8. *Pro legato.* Si teneo mente usucapiendi, quod revera mihi legatum est, ab eo, quem dominum ejus censebam, *l. 1. 4. & ult. h.*

9. *Pro dote.* Quando revera accepi in dotem, ab eo, quem dominum arbitrabar, *l. 1. l. f. h.*

10. *Pro suo.* Vel ubi quis generaliter putat se rem possidere ut suam & propriam, *l. 1. h.* Vel cum alius titulus cessat, & tamen æquitas suadet, ut se tueatur bonæ fidei possessor, loco domini existens, *l. 136. de R. l.* Quo nomine hic titulus extra ordinem prospicit b. f. possessoribus, *l. ult. h. t.*

LIBER XLII. Tit. 1.

DEve *judicata & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus.* Dependet quoque multum è rerum possessionibus, quas dat Prætor tuerique, res judicata. Hæc est quæ finem controversiarum pronuntiatione judicis accepit, quod vel absolutio-
ne vel condemnatione contingit, *l. 1. h.* Sententia est pronuntiatio judicis de controversia in iudicium deducta. Quæ vel Definitiva, quæ reus condemnatur, vel absolvitur. Vel Interlocutoria, quæ de parte controversiæ (incidenti articulo, ratione litis ordinandæ) pronuntiat, *l. 9. C. de sent. & interloc. omn. judic.* Ad hujus naturam pertinet, quod Prætor tollere vel corrigere possit, quod ita statuit, licet in sententiis (definitivis) sit contra *l. 14. h.* Quia in ordinanda lite varia occurrunt, quæ ut rectè sese habeant, Magistratus, ceu legis loquentis gubernationi subjacent. Effectus definitivæ est, quod iudex ubi semel sententiam dixit, talis esse desinat, nec amplius eam corrigere possit; sive malè enim, sive benè dixit, officio functus est, *l. 55. h.* Et nimirum interest, ut litibus, quocumque licet modo sopitis, Resp. in tranquillitate permaneat. Præcipuè verò sententia fertur, ut executioni mandetur, sicque iustitia actu in Remp. inducatur, *l. 15. pr. h. t.* Fit hoc ordinariè per immisionem in bona debitoris, causa pignoris in iis capiendi *d. l. 15. §. 1.* ut citra vitium litigiosi, deinceps alienari non possint *l. 2. de litig. & denique causa distrahendi, d. §. 1.* In quo quidem certus ordo præscriptus est, & plenè satisfaciendum, juxta restrictæ iustitiæ principia *d. l. 15.* In personis verò quibusdam conjunctis, ut parentibus, patronis, sociis & similibus, ratio humanitatis, ne egeant, habetur, *l. 16. & seqq.*

2. *De confessis.* Confessus pro iudicio est, qui quodammodo sua sententia damnatur, *l. 1.* Ideoque & in hoc locum habet, prævia sententia declaratoria, dicta in bona immissio & venditio.

3. *De cessione bonorum.* Cedere bonis est omnia sua bona creditoribus dimittere. Quod, cum juris rigore olim etiam corpus teneretur, *L. Julia;* ex benignitate inductum est, causa evitandi carceris molestias & creditorum vexationes, *l. 1. 4. C. qui bon. ced. poss.*

4. *Quibus ex causis in possessionem eatur.* Itur quandoque in bonorum possessionem, non ut distrahantur bona auctoritate judicis, sed rei servandæ causa. Quod extra ordinem & externa ratione inductum est, ut is contra quem petitur b. possessio, radio affectus tandem officium suum faciat. Obtinet (1.) in bonis ejus qui iudici

cui sit

ei sistendi causâ fidejussorem dedit, neque defendendi sui causâ potestatem facit, neque defenditur: item si quis fraudationis causâ latitat, indefensus: (2) legatorum servandorum gratiâ, (3) ventris nomine, *l. 1. h. t.*

5. *De rebus auctoritate iudicis possidendis, vel venundandis.* Contingit hoc maximè debitor latitante, ne conveniatur. Ubi si plures concurrant creditores, ordo inter eos est servandus, juxta quem unus alteri præfertur, habitâ juris potioris, quo gaudent, quodque variè æstimandum, ratione. *l. 16. & seqq. h. t.* Nota hic quod in vulg. edit. post *l. 15. h. t.* incipiat *t. de privil. cred. 6.*

6. *alias 7. De separationibus.* Si tunc etiam concurrant circa bona commixta, creditores defuncti & heredis, antea ære alieno gravati, rigore juris jungendi sunt omnes creditores circa unum commixtum corpus bonorum concurrentes. Verùm juxta principia moderatæ justitiæ separationi fit locus, Decreto Prætoris, ita ut ex bonis defuncti satisfiat creditoribus hereditariis, ex bonis heredis verò creditoribus heredis. *l. §. 1. h. t.* ne alteri per alterum iniquior conditio inferatur. Quod tamen intra quinquennium tantùm obtinet in chirographariis, *l. 1. §. 13.* semper verò inter hypothecarios, *d. l. 1. §. 3.*

7. *al. 8. De curatore bonis dando.* Curator bonis datur ex variis causis, hîc maximè ubi plures concurrunt creditores, *l. 1. h. t.* Hujus, (sive consensu creditorum, sive magistratus auctoritate constituti,) tunc est, curam gerere bonorum, juxta principia Oeconomica, actiones vice debitoris latitantis excipere, utiles exercere, quandoq; bona distrahere, & creditoribus satisfacere.

8. *al. 9. Quæ in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.* Obtinetur hoc in primis actione Paulianâ, quâ curator vel creditores in quorum fraudem alienatum est, quocunque contractu, petunt restitui res alienatas, ac omnia in pristinum statum restitui, in quo ante alienationem fraudulentam fuerunt, ab illis qui, scientes debitorem non esse solvendo, alienaverint, *l. 1. pr. l. f. §. 1. h. t.* Ne fraus si, dolus proffit fraudanti, contra principia à substantia justitiæ deducta.

LIBER XLIII. Tit. I.

DE interdictis, sive. extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt. *Judicia possessoria* extraordinaria sunt interdicta. Olim interdicta ex lege Majest. erant formulae & conceptiones verborum, quibus Prætor aut jubet aliquid fieri, aut prohibet. Fiebatque hoc tunc maximè, cum de possessione aut q. inter aliquos contendebatur, *pr. l. h. t.* Et enim subinde, in primis ubi de possessione agitur, temporario aliquo remedio opus est, ne optimo Reip. fini tranquillitati officiat. De in loco formularum, (quæ rudiori ætati propriæ erant) introductæ à Prætoře (secundario legumlatore) sunt actiones in factum, de possessione vel q. competentes, *§. ult. cod.* Extraordinariæ dicuntur, & quod ex Prætoris jurisdictione fluant, *arg. §. 3. de act. l. 7. §. 1. de l. & l. & quod formulis sublatis omnia jud. sint extraord. d. §. ult.*

2. *Quorum bonorum.* Datur hoc bonorum possessori Prætorio, contra eum qui pro herede vel pro possessore possidet, ad bonorum hereditariorum possessionem adipiscendam, *l. 1. §. 3. de interd.*

3. *Quod legatorum.* Hoc agit heres ad legatorum propria auctoritate à legatariis occupatorum possessionem acquirendam, *l. 1. §. 1. & 2. h. t.* etenim æquisimum Prætori visum est, unumquemque non sibi jus dicere occupatis legatis, sed ab herede petere, *d. §. 2.*

4. *Ne vis fiat ei qui in possessionem missus erit.* Est hoc interd. de detentione, daturque & ei qui non fuit admissus ad possessionem, & ei qui est depulsus, quanti interest actoris vim factam non fuisse, *l. 1. §. 1. 3. 5. l. ult. §. 2. h. t.*

5. *De tabulis exhibendis.* Datur omnibus quibus aliquid in tabb. (testamento, codicillis) adscriptum, contra eum penes quem sunt, vel ad exhibendum eas, vel ad præstationem ejus quod interest, *l. 1. §. 2. 3. 4. 5. l. 3. §. 2. 3. 4. l. 4. h. t.*

6. *Ne quid in loco sacro fiat.* Incipiunt hîc Interd. dependentia ex politicis pri-

principiis, principaliter ad tuendam Rempubl. spectantia. Quo et in sacra hactenus pertinent. Competit autem h. t. interd. contra eum qui in loco sacro generaliter in rebus divinis, *l. 1. 2. 3. h.*) facit aliquid deformitatis vel incommodi, ut in pristinum statum restituatur, *d. l.*

7. *De locis & itineribus publicis.* Ne illa à quopiam occupentur, alioquin enim cuilibet permissum est in publicum petere ut prohibeatur occupatio eorum quæ ad usum omnium pertinent, *l. 1. 2. h.*

8. *Ne quid in loco publico vel itinere fiat.* Datur cuilibet, contra eum qui ad impediendum publici loci vel itineris usum facit quid vel immittit, præter id quod licitè poterat, ad id, ut factum immisum restituatur, i. e. tollatur, *l. 2. §. 3. 4. 35. 36. h.* Quo ipso tam publicis quàm privatorum utilitatibus prospicitur, *l. 2. §. 2.*

9. *De loco publico fruendo.* Publicæ utilitatis causâ conceditur Publicanis vel fociis, qui ex locato fruuntur loco publico, contra turbatores (i. vim facientes, ad tuendam eorum q. possessionem, & vectigalia conservanda, *l. 1. pr. §. 1. 2. 3. h.*

10. *De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.* Datur cuilibet, contra eum qui quocunque modo vias publicas impedit, vel non reficiendo, non purgando, quid immittendo, projiciendo, effodiendo, subruendo, exstruendo, exarando, quod tolli jubetur, ad id ut quod factum est restituatur, & via reficiatur, *l. un. §. 1. & seqq. h.*

11. *De via publica, & itinere publico reficiendo.* Competit cuilibet, contra impedientem reficere viam publicam vel iter, *l. 1. h.* Datur & actio viæ rejectæ ei in cujus agrum rejecta est via publica (lutum viæ) contra rejicientem injuria, ut tanti condemnetur quanti interest, *l. si in agrum 3. h.*

12. *De fluminibus, ne quid in flumine publico, ripave ejus fiat, quo pejus navigetur.* Interd. de fluminibus in genere datur cuilibet, contra eum qui quid in flumine publico navigabili ripave ejus facit vel immittit, quo statio iterve navigio deterior fiat, ad restituendum quod factum est, *l. 1.*

13. *Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque vel priori estate fluxit.* Inspecie hoc agit de fluminis cursu seu fluxu non mutando. Datur contra eum qui derivationibus illicitis facit, ut flumen vel excresecat, vel aliter fluat aqua, aut muratus alveus injuriam adferat, ad destruendum si quid tale factum est, *l. un. pr. §. 1. 2. 3. 11.*

14. *Ut in flumine publico navigare liceat.* Convenitur hoc qui navigationem publici fluminis & quæ eo pertinent, prohibet, ad similitudinem ejus qui viâ publica uti vetat, *l. 1. pr. §. 1.*

15. *De ripa munienda.* Prohibitorium hoc interd. datur tuenti, munienti, reficienti ripam fluminis, agrumve qui circa ripam est, ne ipsi vis fiat, *l. un. h.*

16. *De vi, & de vi armata.* Rei familiaris tuendæ causâ interdicta spectant vel ad res nostras, vel ad servitutes nobis debitas. Ex illis est restitutorium seu recuperandæ possessionis h. t. ei competens qui per vim de possessione rei immobilis dejectus est, contra vim facientem, ad restitutionem possessionis & omnium rerum mobilium quæ ibi fuerunt, cum deiceretur, *l. 1. pr. §. 1. 3. 6. 23. 33. 39. h. §. 6. de interd.*

17. *Uti possidetis.* Datur possidenti (non vi, clam aut precario) res soli, & q. possidenti res in corporales, adversus eum qui sibi hanc possessionem arrogat, aut quovis alio modo turbat possidentem, *l. 1. §. 1. 4. & seqq. l. f. h.* ad id, ut cesset à turbatione, in futurum non turbet sed satisfaciat, atque damna illata cum fructibus perceptis restitutis, resarciat, utque iudex possidentem tueatur, *d. l. 1. §. 4. l. 2. 3. 4.*

18. *De superficiibus.* Competit superficiario (utile dominium habenti superficiei positæ in alieno solo quod ad inædificandum ibi conduxit in perpetuum, vel ad tempus) contra turbantem in possessione, ad modum interdicti uti possidetis, *l. 1. §. 1. & 4.*

19. *De itinere actus privato.* Est interd. de servitutibus, duplex. Primum pro retinendo servitutis usu, ei competens qui servitute itineris, actus, aut viæ usus (non vi, clam, aut precario) fuerit hoc anno, licet modico tempore, per se vel per alium, contra quemcunque prohibentem, ut liceat uti itinere, actu aut viâ, & utens in eo defendatur, *l. 1. §. 1. & seqq. h.* Alterum etiam interd. est h. t. *l. 3. §. 11.* de itinere, via & actu reficiendo, ut adversarius permittat nobis reficere quò magis uti possimus modò ipsi caverimus damni infecti, quod per operis vitium contingere potest, *l. 3. §. 11. l. 5. §. f.*

20. *De aqua quotidiana & æstiva.* Hæ aquæ, (privatæ) usu differunt, non jure; Illa est quæ assiduè duci solet, sive æstivo tempore sive hyberno, etiam si interdum ducta non sit, vel usum intermissione temporis divisum habeat, *l. 1. §. 2. 3.* Hæc quæ æstate sola uti expedit, quamvis & hyeme duci queat, *d. l. 1. §. 4.* Hinc tria hujus Interd. de tuenda q. possessione Aquæ ductus capita existunt I. De aqua quotidiana, *l. 1. §. 1. seqq.* II. de aqua æstiva, *d. l. 1. §. 30. 31. & seqq.* III. De aqua ex castello ducenda, *d. l. 1. 38. & 39.*

21. *De rivis.* Interd. hoc datur reficiendi, purgandi rivos, specus, septa, aquæ ducendæ & compellendæ causâ comparata, contra impediendum, ut liberè liceat reficere, purgare, *l. 1. pr. & §. §. seqq.* Non refectis enim rivis omnis usus aquæ auferretur, & homines siti necarentur *l. ult. h. t.*

22. *De fonte.* Hoc de fonte seu aquæ viæ haustu, competit adversus impediendum haurire, ut sine impedimento ex fonte, lacu, puteo, piscina haurire liceat, neque refectio earum impediatur, *l. 1. pr. & §. 6.*

23. *De cloacis.* Cloaca hic est locus cavus, per quem colluvies quædam fluit, civitatis vel domus alicujus *l. 1. §. 4.* ein verdeckter Grabe/dadurch der unflat wegfleust. Hinc interd. hoc datur ei qui cloacam privatam purgare aut reficere voluerit, contra quemlibet impediendum, ut liberè liceat reficere & purgare, *l. 1. pr.* item ut tollatur quod in cloacis publicis factum vel immissum, *l. 1. §. 15.* aut vis non fiat ei qui novam cloacam facturum est. *l. 2. h.*

24. *Quod vi aut clam.* Generale hoc interd. est restitutorium, pro domino prædii, cui vi aut clam quid factum est (sive in publicis sive in privatis causis) contra facientem, ut id restituatur, & damnum resarciatur, *l. 1. pr. & §. 1. h. t.*

25. *De remissionibus.* De his agitur ob affinitatem, ubi facta est, & tenet novi operis facta nunciatio, quando sc. nuncians jus habuit prohibendi, *l. un. h.*

26. *De precario.* Datur ei qui precario dedit roganti usum vel possessionem rei, contra eum qui precario habet, ut restituatur res precario data in pristinam causam, cum fructibus & omni accessione, *l. 8. §. 4.*

27. *De arboribus cadendis.* Quò domino adium datur, quarum luminibus officitur, aut tectis nocetur, contra dominum arboris, ut is eam adimat, vel permittat actori eam ex stirpe excindere & tollere ligna: aut ut arborem, in fundum impendentem pedes quindecim à terra coerceat, *l. 1. pr. & §. 5. 7.*

28. *De glande legenda.* Si in alicujus fundum glandes (fructus cujuscunque generis) cadunt, datur ei contra vicinum ex cujus fundo prolapsi sunt hoc interd. ut sibi liceat tertio die quo lapsi sunt, eos colligere & auferre, *l. un.*

29. *De homine libero exhibendo.* Officii causâ comparatum est unicum hoc interd. Nam communis humanitatis officium exigit, ut liber homo invitus non detineatur sicque in servitute forte trahatur, aut retineatur. Hinc datur cuivis, *l. 3. §. 9.* contra eum qui detinet liberum hominem dolo malo, ut eum exhibeat, *d. l. §. 8.*

30. *De liberis exhibendis, item ducendis.* Si quis eum quem in potestate mea (vel maritali) habeo, retineat, enim eamve exhibere cogitur, & quò minus ducere mihi liceat, ad operas præstandas ad quas adstricti sunt, vetatur, *l. 1. pr. & §. 1. 2. 3. 4. & seqq.*

31. *Utrubi.* Pertinet hoc proprie ad possessionem rerum mobilium tuendam, adversus quemcunque impediens, quanti interest possessionem retinere, vel in ea non fuisse turbatum, *l. un.*

32. *De migrando.* Præsto id habet inquilinus, soluta pensione volens migrare, & res suas alio transferre, *l. 1. §. 1.* contra locatorem impediens res illatas abducere, ut liberè auferre liceat.

33. *De Salviano interdicto.* Quod contrarium superiori, pertinet ad rem pro mercede domus pignoris nomine obligatam. Datur domino prædii rustici vel urbani locati, adversus conductorem (utiliter contra extraneos, in quos res alienata est à conductore, *l. 1.*) ut locator possessionem adipiscatur earum rerum quæ sibi obligatæ erant pignori, & vel adhuc extant apud conductorem, vel alium in quem sunt alienatæ, *l. 1.* Atque hoc remedium, in quo tantum inspicitur quod conductor res intulerit (importaverit) *d. l. §. 1.* utilius est actione Servianâ.

LIBER XLVI. Tit. I.

De exceptionibus, præscriptionibus, & præjudiciis. Exceptio, Rhetoribus, Depulsio, proprie est exclusio ejus quod ab actore in intentionem condemnationemve deductum est, *l. 1.* Præscriptio (species exceptionis) quæ non tam actioni ipsi quam ejus exercitio opponitur, ut cum tempore finita dicitur actio, vel eum fori objicitur præscriptio. Vulgò dicitur exceptio præscriptionis. Præjudicium vocatur exceptio quæ futuræ graviori actioni præjudicium facit, ut si institutâ actione de parte fundi, quam tuam esse dicis, pendente lite communi dividundo agas, quomodo agere non licet, nisi prius partem tuam esse constet, *l. 13. 16. 18. 21.* Vulgò exceptio præjudicialis.

2. *De exceptione rei judicata.* Competit reo pro quo judicatum est, ad perimendam actionem, qua actor de eadem re denovo experitur, *l. 4. 12. 13. 14. h.* Ne enim aliter modus litium multiplicatus, summam atque inexplicabilem faciat difficultatem, *l. 6.* res semel judicata est pro veritate, jure extraordinario.

3. *De diversis temporalibus præscriptionibus, & de accessionibus possessionum.* Exceptio præscr. temporalis est quæ temporis beneficio acquiritur, ut si quis longo tempore rem aliquam possederit, *l. 3. 9. 12. h.* Hic enim, licet dominium non habeat, (quod solo tempore non acquiritur) defendendus est oppositâ exceptione; extraneâ quidem ratione, quod inter sit Reip. non facile movere antiquas possessiones, ne tranquillitati ejus officiat. Accessiones possessionum vocantur, quando tempora præcedentis possessoris profunt sequenti v. c. emptori, heredi, aut simili. Aliter enim alterius personam repræsentat, *l. 13. pr. & §. 1.*

4. *De doli mali & metus exceptione.* Quæ datur ei qui metu dolove promissit, contra petentem id quod taliter promissum. Ne cui dolus suus per occasionem stricti juris civilis proficit, contra naturalem æquitatem, *l. 1. §. 1.* & principia justitiæ, cui nihili magis contrarium, quàm vis & dolus. Vnde etsi rectâ viâ non competat actio de dolo, datur tamen per indirectum & anfractus, doli exceptio.

5. *Quarum rerum actio non detur.* Quandoque res ipsæ, quibus de agitur, inducunt exceptionem, ut si actoris intentio ipso jure non subsistit (si stipulatio est sublata per solutionem, si juratum est, *§. 11. de act.*) aut ipso quidem jure competit, sed à Prætoribus (secundario legislatore) actio denegatur, propter exceptionis evidentiam, *l. 1. §. 2. l. 2. §. 1. N. 127. c. 2.*

6. *De exceptione rei litigiosæ.* Rebus, ubi lis coepta erat, venditis, nulla quidem, ratione ipsius rei contra emptorem ad quem transit, exceptio est, uterque tamen & emptor & venditor, puniuntur, externâ ratione; cum fieri soleant ejusmodi alienationes ferè causâ potentioris adversarii substituendi. Cum itaque hæc res mala sit, & odio & invidia contrahentium procedens, merito punitur, non quidem in rem venditam, sed in contrahentes ipsos delinquentes.

7. *De Obligationibus & actionibus.* Obligatio est juris vinculum, quo quis necessitate adstringitur alicujus rei solvendæ, secundum nostræ civitatis jura, *pr. Inst. h.* Natura enim illius non in hoc consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut personam nobis adstringat, ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præstandum, *not. ab. l. 3. h. t.*

PARS VII.

C

1. de natura verborum obligationis

1. Quid sit & quomodo rectè contrahatur Lib. XLV. 3.
1. de verborum obligationibus.

2. de Personis quæ stipulantur qui

Liberi { Vnus
Plures tit. 2. de duobus reis condituendis.
Servi t. 3. de stipulatione servorum

3. Quomodo confirmetur accessoria obligatio per stipulationem fidejussoriam. Lib. XLVI. t. 1. de fidejussor. & mandator.

4. quomodo solvatur

Novatione & delegatione t. 2. de Novationibus & delegationibus.
Solutione t. 3. de solutionibus & liberativonibus.
Acceptilatione t. 4. de Acceptilationibus.

2. Singulatim de stipulationibus Prætoriiis tit. 5. de Prætoriiis stipulationibus. Quarum hîc quidem species recensentur.

Rem pupilli salvam fore tit. 6. rem pupilli vel adolescentis salvam fore.
Judicatum solvi t. 7. Judicatum solvi. rem ratam haberi, t. 8. rem ratam haberi & de rati habitione.

Privata Lib XLVII

t. 1. de privatis delictis

Ordinaria

Furtum de speciebus furti

In genere t. 2. de furtis.

Tigni alieni alterius ædif. juncti t. 3. de tigno juncto.
Hereditati jacenti à statuto libero fact. t. 4. si quis testamento liber. & c. adversus nautas, caupones stabularios t. 5. furti adversus nautas. à familia nostra alteri fact. tit. 6. Si familia furtum fec. dic. arborum [quò refer vites, hederas, arundines, saliceta, stirpes] furtim cesarum t. 7. arbor. furtim cesarum.

2. Rapina t. 8. vi bonor. raptor. cujus actione etiam ferè tenentur qui in tumultu seu turba furati sunt. t. 9. de incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata.

3. Injuria t. 10. de injuriis, & famosis libellis.

Extraordinaria

Sepulchri violatio t. 12. de Sepulchro violato

Concussio t. 13. de concussione. Abigeatus, t. 14. de abigeis. Prævaricatio t. 15. de prævaricatione. Receptatio t. 16. de receptoribus. Furtum balnearium t. 17. de furibus balneariis. Effractiones & expilationes t. 19. de effractoribus & expilatoribus. Expilatio hereditatis t. 19. Expilata hereditatis. Stellionatus s. stellatura t. 20. Stellionatus

Termini moti t. 21. de termino moto. Illicita collegia t. 22. de collegiis & corporibus. Quia autem sunt horum extraordinariorum criminum accusationes populares; additur in fine hujus lib. t. 23. de popular. actionibus.

Publica, de quibus

In genere Lib. XLIIIX. t. 1. de publicis judiciis.

1. quomodo constituantur

1. per accusationem t. 2. de accusationibus. & inscriptionibus.
2. denunciationem. 3. Inquisitionem. Has subsequi solet custodia rei. t. 3. de custod. & exhibitione reorum.

2. de generibus delictorum delinquitur vero

In rem privatam aut

In res singulorum per

In rem publicam vel principem læsæ majest. t. 4. ad L. Juliam Majestatis.

In personam singulorum per injuriam

In res singulorum per

adulterii t. 5. ad L. Jul. de adult. coercend. vis publica t. 6. ad L. Jul. de vi publ. vis privata t. 7. ad L. Jul. de vi privata. Homicidii, veneficii, Incendii t. 8. ad L. Cornel. de sicariis. Parricidii t. 9. ad L. Pompei de parric.

Falsi crimen t. 10. ad L. Cornel. de falsis. repetundarum t. 11. ad L. Jul. de annonæ, Peculatus, Sacrilegii, residui t. 13. ad L. Jul. peculatus ambitus t. 14. ad L. Jul. ambitus Plagii crimen tit. 15. de L. Fab. de plag.

3. de processu Judiciorum publicorum

1. De ejus contrariis s. impedimentis quæ solent existere per

Calumniam prævaricationem t. 16. ad S. C. Turpili-anum
desistentiam
abolitionem

4. de Executione: ubi hoc

2. de ipso processu qui consistit in hoc

1. ut absens antequam damnetur, requiratur & citetur edictis t. 17. de requirendis vel absentibus damnandis.
2. ut præsens reus quæstioni subjiciatur t. 18. de questionibus.

Vid. Tab. p. 2.
Criminalia Judicia vel sunt

ante sententiam sibi mortem conscive-
 D Infiguntur cō- | runt convicti.
 de pœnis t. 19. | fessis & pro iis | Corrupto adversario mortui sunt t. 21.
 de pœnis, & pu- | habitis, qui sc. | de bonis eorum qui ante sententiam &c.
 blicatione bo- | Cessant quoad publicationem bonorum in interdictis,
 norum t. 20. de | relegatis. tit. 22. de interdictis & relegatis.
 bonis damnat. | Remittuntur aut | Restitutionem tit. 23. de
 pœnæ vero per | sententiam passis & resti- | Legi-
 | tit. | Principis.
 | | Liberationem Principis
 De cadaveribus punitorum tit. 24. de cadaveribus punitorum.

1. In genere Lib. XLIX. tit. 1. De Appellationibus.
 De Appellat. | 1. De appella- | Judicis à quo appellare licet, tit. 2. à quibus appellare non licet.
 agitur | tione institu- | Judicis ad quem, tit. 3. quis & à quo appelletur.
 Vid. | enda, ratione | In recipiend. vel non tit. 5. de Appell. recipiend.
 Tab. d. | pertinet, officium | In datione Apostolorum tit. 6. de libellis dis-
 p. 2. | judicis. | missoris.
 | | Nihil innovari appellat. interposita tit. 7. ni-
 | | hil innovari.
 2. In specie | Quædam tamen sententiæ non rescinduntur per appellationem
 | tit. 8. quæ sententiæ sine appellatione.
 | 2. De proseguenda | An per procuratorem tit. 9. an per alium causa appellationum,
 & exercenda | Si tutor vel curator vel Magistratus creatus appellaverit
 | tit. 10. si tutor vel curator.
 | 3. tollenda & finienda per mortem appellatoris sine hærede defuncti, tit. 13. Si
 | pendente appellatione.

Fiscalia de Jure fisci tit. 14. de Jure fisci.
 Militaria | de captivis, de postliminio, de redemptis ab hostibus tit. 15. de captivis & postlim.
 | De re militari seu mili- | Privilegium castrensis, peculii tit. 17. de castrensi peculio,
 | tia tit. 16. de re militari | Privilegia veteranis. tit. 16. de veteranis.
 | quo pertinet
 De personis municipum qui | Sine dignitate, honore, participes tamen d. r.
 Municipalia | Municipales Lib | Decurionatus, t. 2. de decurionibus & t. 3. de albo scribendo.
 vel | 1. ad | Alterius muneris | Legem t. 5. de vacat. & excusat.
 | Municip. | bus excusantur | Principem, concessio jure immunitatis
 | | quidam per | t. jure immunitatis.
 | | Quæstura, ædilitatis, præfecturæque civitatum tit. 4. de
 | | administrat. | Propter Legationem tit. 7. de legatio-
 | | | nibus.
 | | Hi verò decreta pro utilitate municipii possunt facere, de
 | | quibus t. 9. de secretis ab ordine facientis.
 Incolæ
 Coloni
 De rebus, ut operibus publicis tit. 10. de operibus publicis.
 de nundinis tit. 11. de Nundinis.
 de pollicitationibus tit. 12. de Pollicitationibus.

De causis publicis jud. sunt Vid. d. Tab.
 Extraor- | Quæ citra conventionem & actionem ordinariam ex æquitate officio magistra-
 dinaria | tus summarie expediuntur tit. 13. de extraord. cognitio.
 cogniti- | Proxenetica tit. 14. de proxenet.
 onis | Censibus tit. 15. de censibus. His tandem
 | Coronidis loco adjiciuntur | de verborum significatione tit. 16.
 | | | de regulis juris tit. 17.
 | | | tituli Universales

EX-

EXPOSITIO.

LIBER XLV.

Tit. I.

DE verborum obligationibus Licet stipulationes ortum habeant ex jure civili, in judiciis tamen plerumque, ut cautiones, ex usurpatæ fuerunt Prætori, quibus ea corobantur, ideoque hæcenus & ad Judicia Prætoria stipulationes referuntur. Verborum obligatio nomen accepit, quod non simplicibus verbis, sed certâ formulâ conceptis contrahatur. Originem autem manifestè habet ex principiis cautionalibus, quia vinculum est & nexus omnium obligationum, ut quicumque contractus per eam firmetur, & ad certam & civilem formam, unde efficaciter agi possit, traducatur, *pr. l. h.* Metonymicè autem dicitur verborum obligatio pro Stipulatione, q. obligatio stipulationis s. ex stipulatione. Nam stipulatio est conceptio verborum, quâ quis respondet se daturum facturumve id quo est interrogatus, *l. 5. §. 1. h. pr. l. eod.*

2. *De duobus reis constituendis.* Stipulatio obtinet non modò inter singulos, sed & inter duos aut plures. Rei constituendi sunt, qui promittunt, rei stipulandi, qui stipulantur, *l. 1. l. 4. h. pr. l. eod.* ratione rei, quæ in stipulationem venit, ejusdem. Illi rem eam in solidum debent, his verò in solidum debetur, *l. 2. §. 1. l. 3. §. 1.* Petitione tamen vel acceptilatione unius tota solvitur obligatio, *ead. l.* quia ratione objecti non est nisi una, sed saltem quoad personas, utpote animi & juris, per plures diffusa stipulatio.

3. *De stipulatione servorum.* Servi quidem stipulari possunt, communes, hereditarii, fructuarii; at non ex sua persona. Fingitur itaque dominus juris interpretatione, per manum servi, tanquam per instrumentum stipulari; sive hic domino, sive sibi stipuletur, sive absque illa adjectione, *l. 1.* Instrumentum enim vel naturaliter acquirit ei, cujus est instrumentum, qui hic est domini persona *pr. l. h.*

LIB. XLVI. Tit. I.

DE fidejussoribus & mandatoribus. Non modò obligatio principalis, sed & accessoria fidejussorum & mandatorum firmari potest per stipulationem. Creditoris enim inter est, ut horum in subsidium, firma existat obligatio. Fidejussor est quis, quod alius debet, stipulatione interveniente, fide suâ esse jubet, seu alieno nomine obligatur, *l. 1. §. 8. O. & A.* Mandator, cujus mandato, citra stipulationem alteri pecunia creditur. Utraque res ex diffidentia hominum orta est unde & pignus profectum, ut creditoribus magis cautum existat.

2. *De Novationibus & delegationibus.* Novatio prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem transfusio atque translatio, h. e. cum ex præcedenti causa ita nova constituitur, ut prior perimatur. Novatio enim à novo nomen accepit & à nova obligatione, *l. 1.* Verbi causa, si, quod debebatur ex mutuo, deductum est in stipulationem, promissis etiam fortè usuris, *l. 6. C. si cert. per.* Quo casu tollitur mutui obligatio, & nova stipulationis constituitur. Delegatio est alterius rei à debitore creditori facta substitutio, *l. 7. h.* Fitque per stipulationem vel per litis contestationem, *d. l. §. 1.*

3. *De solutionibus & liberationibus.* Solutio latè dicitur liberatio à debito, quovis modo facta, *l. 54. h. l. 47. l. 176. de V. S.* Strictè est, ejus quod debetur numeratione pecuniæ liberatio, *l. 49. h.* Liberationis una est significatio, sc. sublatio debiti quovis alio modo quam numerorum solutione, *arg. d. l. 47. h.*

4. *De Acceptilatione.* Ut naturaliter solutione, ita acceptilatione civiliter fit debiti liberatio. Undeque hæc est liberatio per mutuam interrogationem, quâ utriusque contingit ab eodem nexu absolutio, *l. 1.* Cum autem non sit nisi stipulationis, ex Galli Aquilii IC. invento deinceps & quæcunque alia obligatio sic tolli coepit, sc. primum debito deducto in stipulationem, deinde eadem sublata per acceptilationem: Germanis est *Schenzahlung.* Utque ultima à secundis legatoribus coepit, ita omnis in genere ex justis extraordinariis principiis exorta est, per cutiones & anfractus, *§. 1. & 2. l. quib. mod. toll. oblig.*

s. De

5. *De stipulationibus Prætoris.* Prætorix dicuntur quod ex merò magistratus, si Prætoris officio proficiantur, certisque formulis sint comprehensæ §. 2. de div. stip. neque tam imponantur contractuum gratiâ, ut civiles, quàm judicii firmandi causâ. Rectè verò omnes stipulationes naturâ suâ dicuntur Cautionales; hoc enim agitur, ut quis cautior sit, & securior interpositâ stipulatione, §. 1. §. 4. Prætorix tamen aliæ sunt Judiciales, quæ propter judicium interponuntur. Cautionales specialiter sic dictæ, quæ instar actionis habent, & ut nova sit actio, intercedunt: ut de legatis præstandis, & Communes, quæ sunt judicio sistendi causâ, l. 1. pr. §. 1. 2. & 3. r. t. l. de divis. stipul.

6. *Rem pupilli vel adolescentis salvam fore.* Ex hisce agitur hic de tribus. Prima est ex Cautionalibus h. t. ubi tutor Curator, eorumque fidejussor, interpositâ etiam stipulatione promittunt, rem pupilli salvam fore. Hincque actio ex stipulatu rem pupilli vel adolescentis salvam fore, datur finitâ tutela vel curâ, pupillo vel adolescenti, contra tutorem, curatorem, eorum fidejussores & heredes, ut præstetur quicquid ex gesta tutela dari fieri oportet, l. 1. 2. b. Interponitur hæc stipulatio & à pupillo ipso, si dari potest, vel adolescente, vel à servo ipsius, vel publico, jure planè singulari in gratiam pupillorum, l. 2.

7. *Judicatum solvi.* Secunda judicatum solvi, Judicialis stipulatio est, ne frustra in judicio litigeretur, quam præstat reus ejusque procurator aut defensor, de judicatum solvendo, de re defendenda, dolum malum abfuturum. Has enim tres clausulas continet, l. 6.

8. *Rem ratam haberi, & de rati habitione.* Ad communem stipulationem Prætoriam spectat hæc rem ratam haberi, §. f. l. de div. stipulat. Hanc præstat procurator actoris vel rei, de cujus mandato probabiliter dubitatur. Unde datur actio ex stipulatu scil. cautione rem ratam haberi, contra illum, qui alieno nomine litem infert, vel suscipit, nec non contra promissores & fidejussores, ad id quod interfuit ejus, qui stipulatus est rem ratam haberi, l. 13. l. 1. & seqq. b. Rati habitio est ejus, quod nomine meo ab altero gestum est, approbatio, l. f. C. ad Senat. Macedon. l. 9. de neg. gest.

LIBER XLVII. TIT. I.

DE *privatis delictis.* Ad justitiam in Remp. inducendam haut sufficit justitia, quæ bonum, s. ut justè vivatur, sed & requiritur ut injustitia, quæ malum, absit. Hinc lex dicitur regula justis non modò, sed & injustis, l. 2. inf. ac jurisprudentia justis & injustis scientia, §. 1. de just. & jur. Nimirum principia formalia à justitia manantia (quæ circa formam legis versantur, ad id quod justum est certâ ac viâ ratione in Remp. inducendum) sunt tum bona voluntas cum scientia & potentia conjuncta, d. pr. tum suum cuique tribuere, pr. d. t. tum verò ut isthæc executione mandentur, l. 2. §. 13. de O. l. 1. §. 1. ff. de l. & l. Hinc in primis opus est *Disciplinâ*, quæ circa appetitivam animi partem versans, voluntatem bonam in hominè & Remp. inducit per præmia & pœnas (voluptate alliciendo, & dolore deterrendo, 3. Eth. 7.) l. 1. §. 1. d. t. Inde & *Leges* requiruntur, per quas civès ad virtutem vi quadam civili compellantur. *Magistratus & Judicia* desiderantur (inductaque in iis fontium puritio) quæ medicina, l. Reht. 14. per quam leges, jura, ad effectum deducuntur, arg. d. l. 2. §. 13. de O. l. Judicia hic Criminalia in genere dicuntur quæ sunt de criminibus, delictis, Romanis præsertim, optimè exculta. Ex his Privata sunt de privatis delictis, ubi agitur ad commodum privatum. Privata dicuntur quod in singulos privatim committuntur.

2. *De furtis.* Commodum privatum læditur maximè quo ad res s. bona fortunæ, & quo ad personæ existimationem. Ad aliud spectant furtum & rapina. Furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratiâ, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus, possessionisve, quod legè naturali (sec. principia justitiæ de alterum non lædendo, (suum cuique tribuendo) prohibetur, §. 1. de oblig. quæ ex dol. nasc. l. 1. §. f. b. r.

3. *De tigno juncto.* Ubi quis sive fur sive alius, tignum furtivum ædibus aut vineis suis junxit, inde datur hæc actio, ad duplùm, contra eum qui scienter junxit ad tigni æstimationem, l. 1. Quod externâ ratione, ne ædificia sub prætextu tigni vindicandi diruantur, aut vinearum cultura turbetur, justum est. Tigni appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium constat, vineæque necessaria, l. 1. §. 1.

H

4. 9

4. *Si is qui testamento liber esse iustus erit, post mortem domini, ante aditam hereditatem subripuisse aut corrupisse quid dicetur.* Dicitur hoc furtum jacenti hereditati à statu libero factum. Unde actio dupli, intra annum, *l. 1.* quam Prætor naturalem secutus æquitatem, extra ordinem constituit, ac jure civili deficiente: Ne impunitus sit, qui hac spe audacior factus est, quod se nec ut servum coerceri posse intelligat, spe imminentis libertatis; neque ut liberum damnari, quia hereditati, ceu dominæ, furtum fecerit, cui nulla cum servo suo sit actio, ut eleganter ratiocinatus est Labeo, *l. 1. §. 1.*

5. *Furti adversus nautas, caupones, stabularios.* Et hinc actio in duplum datur, ob furtum ministrorum, quorum operâ navis, caupona stabulum exercetur, *l. 1.* Nimirum honorario jure, ob publicam utilitatem, sicut quis cautus sit in ministris adhibendis; naturali enim ratione ipsi delinquentes tenerentur, cum noxa caput sequatur, *l. un. b.*

6. *Si familia furtum fecisse dicatur.* Inde est actio Prætorica contra dominum servorum quo ignorante furtum factum est, ad id ut vel servos noxios dedat, vel pro omnibus tantum offerat, quantum præstaret si unus liber deliquisset, scilicet vel duplum vel quadruplum, *l. 1.* Licet enim singuli ex affectione furandi in solidum obligati sint, externâ tamen ratione, ne domino sic facile periret omne patrimonium, ipsi optio ad dictum modum relinquitur, *d. l. pr.*

7. *Arborum furtim casarum.* Hinc non furti, sed ex L. Aquila & L. XII. tab. datur actio arborum (clam) casarum, domino contra cædentem ad id quod interest, *l. 1. §. 7. 8. & pass.* Cædere est succidere, ferire cædendi causa, *l. 5.* Arborum appellatione & vites continentur, hederæ, harundines, salicæta, *l. 7.* Si quis talia lucri faciendi causâ contrectaverit, etiam furti tenetur, *l. 8. §. penult.*

8. *Vi bonorum raptorum. & de turba.* Rapina est furtum vi factum, (improbum) unde L. XII. tab. actio est in duplum, *l. 1. l. 2. §. 10.* Ex edicto Prætoris, quo rapina à furto distinguitur, in quadruplum, *l. 2. & seqq.* Turba, ex genere tumultus appellata, est multitudinis hominum (decem aut quindecim) turbatio & cætus; Rixa etiam duorum, *l. 4. §. 3.* Si damnum in turba datum, actio datur à Prætoris in anno in duplum, post annum in simplum, *d. l. 4.* Major autem hic pœna est quàm in L. Aquilia, quod per turbam etiam optimo fini civilis societatis, tranquillitati sc. officiat.

9. *De incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata.* Hinc actio Prætorica competit, ei, cui ex incendio, ruina, naufragio, rate vel navi expugnata quid raptum vel damnum datum est, in anno in quadruplum, post annum in simplum, *l. 1. §. 1. l. 3. §. 7. l. 6.* Cujus equidem utilitas evidens & justissima severitas est, ut qui in casibus istiusmodi miserimis improbè nocent, durius puniantur. *d. §. 1.*

10. *De injuriis & famosis libellis.* Ita personæ existimationi nocetur. Injuria in specie hic est Contumelia *l. 1. pr.* Fit re, quoties manus inferuntur, verbis ubi fit convitium, *d. l. §. 1.* Infertur in corpus, ad dignitatem, ad infamiam, §. 2. Datur inde actio civilis, præcipuè ex L. Cornelia, ob injuriam quæ manu facta. *l. 5.* & Prætorica ad æstimandam injuriam specialiter designatam (ne quis cum discrimine alterius existimationis vagetur) & à judice moderandam, *l. 7. pr. §. f. l. 15. h.* Libellus famosus est liber ad infamiam alicujus scriptus, compositus, editus &c. *l. un. C. de fam. lib.*

11. *De extraordinariis criminibus.* Extraordinaria judicia hæc sunt, in quibus certa pœna non præscribitur, nec certa petendi formula observatur, ut in ordinariis, sed petitur pœna infligi pro arbitrio judicis, & qualitate commissi delicti, extra ordinem, *Wesenb. pr. h.* Hinc & extraordinaria crimina, ad modum contractuum innominatorum, non malè dicuntur innominata, *arg. l. 9. verb. cujus rei admissum. l. ult. h.*

12. *De sepulchro violato.* Hinc datur ex edicto Prætoris actio in factum, domino sepulchri, contra eum qui dolo violavit, ad id quod interest; item cuivis contra inhabitantem dolo, *l. 3.* ad pœnam. Violare hic est corpus tumulatum extrahere, ossa eruere cadavera spoliare, sepulchra confringere, destruere. Sepulcrum denotat omnem sepulturæ locum, *d. l. 3. §. 2. l. ult.* Hocque ut sanctum salvumque maneat, naturalis ratio, & pietas dicitur, ne Deo & defunctis injuria fiat.

13. *De Concussione.* Qui concutiunt homines prætextu officii, terrore injecto, extorquentque aliquid, & injusti sunt particulariter, pluris usurpatores, & sec. injustitiam universalem simulato Reip. munere peccant, *arg. l. 1.*

14. De

14. *De abigeis.* Hi dicuntur qui pecora ex pascuis, armentis, stabulis subtrahunt, studium abigendi quodammodo q. artem exercentes, *l. 1. §. 1. l. 3. §. 1.* Durius puniuntur & ratione rerum quas auferunt, (cujus usus major in agris colendis & ad victum, unde magis privatus & Resp. læditur) & quod ferro plerumque utantur; adeoque ratione circumstantiarum, quæ aliquid intendere solent vel remittere, *d. l. 1. pr. l. 2. arg. l. 16. de pœn.*

15. *De prævaricatione.* Prævaricator dicitur q. varicator, nomine tracto à variacertatione. Nam qui prævaricatur, ex utraque parte consistit, verbis ex una, re factove ab altera, *l. 1. pr.* Quæ re nihil principiis humanæ actionis, fidei atque justitiæ magis contrarium est. Hinc Prævaricatio dicitur ipsius accusatoris vel advocati cum reo collusio, *d. l. 1. §. 1. l. 2. & seqq.*

16. *De receptoribus.* Pessimum hoc genus hominum si non existeret, non diu possent latere delinquentes, *l. 1.* Puniuntur autem, quod scientes celent crimen, & in id consentiant, consentiū factum subsequente, adeoque in pari causa cum ipsis delinquentibus sint habendi, *a. l. 1.* In cognatis tamen & adfinibus receptorum puniendorum moderatio adhibetur, quod naturalis ratio stimulet eos recipere, *l. 2. & sanguinem suum quocunque modo redimere, l. 22. §. f. ad L. Jul. de adult.* Multò magis id obtinet in nesciente quem recipiat, *l. 2. C. de his qui latron.* Quid sit recipere habetur in *l. 1. §. 2. de serv. corr.*

17. *De furibus balneariis.* Dicuntur illi qui in publicis balneis vestes & alia furantur. Gravior eorum pœna est, quod & loci publici (in quo juxta politica principia major debet esse securitas, cum in eo non possit arcta esse custodia) ratio habenda quodque hominibus nudis damnum inferatur, *arg. l. 1. b.*

18. *De effractoribus & expilatoribus.* Effractores sunt hîc qui ex carcere effracto erumpunt. Qui, ob locum justitiæ violatum, gravius ut puniantur Reip. interest; *l. 2.* Expilatores dicuntur atrociores fures, quod ne pilum quidem relinquunt furando, *l. §. 1.*

19. *Expilata hereditatis.* Explicatio hereditatis est, quando res hereditariæ, ante aditam hereditatem, vel aditam, sed possessionem non apprehensam, invertuntur, *l. 2. §. 1. l. 70. de furt.* Pœnam habet ex oratione D. Marci, cum jure restricto sic furtum non committatur, *l. 1. d. l. 2. §. 1.*

20. *Stellionatus.* Est omne crimen dolosum, quod proprio nomine caret; ubi enim species desunt, juxta rerum naturam, nomen generis usque fungitur vice speciei, *arg. l. 2. de præscr. verb.* Indeque quod in privatis civilibus judiciis est de dolo actio, hoc in criminibus, deficiente titulo, est stellionatus persecutio, *l. 3. §. 1. l. 1. 2. 4. C. eod.*

21. *De termino moto.* Pessimum hoc crimen eorum est, qui terminos agrorum distinctione dominiorum positos, transferunt, remonent, *l. 2. 3.*

22. *De collegiis & corporibus.* Subintellige *illicitis*, quæ contra jus, sine permisso Majestatis usurpantur, *l. 1. l. 3. §. 1.* Ratio, *arg. l. 2.* est ex princip. politicis, quod per collegia, ceu turbam & hominum multitudinem, commodam factionibus & seditio-nibus, Reip. tranquillitati facile officiat. Unde cautionis est, vel ex *d. l.* ea difficulter admittere, ne ex multis collegiis corpus magnum Reip. adversarium excrescat. In licitis ergo collegiis sodalibus licet facere pactiones (statuta) modo legibus haut contrarias, *l. f. b.*

23. *De popularibus actionibus.* Datur de modò recensitis extraordinariis criminibus persecutio, etiam cuilibet de populo, ita ut is cujus interest, præferatur, *l. 3. §. 1.* Hinc populares actiones dicuntur, quæ suum jus populo tuentur, *l. 1.* Licet namque hæc crimina adeo gravia non sint, ut in publicum crimen incidant, Reip. tamen interest, ea impunita non reliqui, sed plurimos constitui persecutores, quod optimis civilis societatis finibus, justitiæ & tranquillitati publicæ, immensum contrarientur.

LIBER XLIX. Tit. 1.

De judiciis publicis. Sunt ea hoc loco quæ veniunt legibus publicorum judiciorum, ac cuius competit in publicam Reip. vindictam, *l. 1.* Alia Capitalia dicuntur, quibus est pœna mortis, aut aquæ & ignis interdictionis; per has enim pœnas eximitur caput de civitate: Vel non capitalia, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio, pœna est, *l. 2.* Alia quoque media & mixta, quibus corpus, bona & fama affliguntur, *l. 8. de pœn.*

2. *De accusationibus & inscriptionibus.* Accusatio est maleficii alicujus apud iudicem solennis facta delatio & persecutio, ad vindictam publicam. Inscriptio est, cum unus vel plures, qui alium accusant, se inscribunt in crimen, se hoc persequi velle. Quae res ex accusationis natura quidem non requiritur, sed orra est ex principiis cautionalibus, ne facile quis profiliat ad accusationem, cum sciat inultam sibi accusationem non futuram, l. 7.

3. *De custodia & exhibitione reorum.* Post accusationem institutam reus vel in carcerem conjicitur, vel militum custodiae traditur, vel fidejussoribus, se ipsum exhibituros, promittentibus: vel suae nonnunquam fidei committitur, l. 1. Quod cum lege non sit definitum, arbitrio iudicis relinquitur aestimandum, ratione circumstantiarum, qualitatis criminis, dignitatis, facultatum, innocentiae accusati, d. l. 1. Inde hic vel ex vinculis causam dicere debet, vel se ipsum debet exhibere, aut fidejussores ad id tenentur, l. 2. pr. §. 1. l. 4. h.

4. *Ad L. Juliam Majestatis.* L. Julia vindicat crimen laesae Maj. quod adversus populum Romanum, vel securitatem ejus committitur, l. 1. §. 1. Dicitur Sacrilegio proximum in l. 2. pr. quia, ut summa in civili societate religio est, ita politicae & regimini Reip. posteam secundus locus debetur.

5. *Ad L. Juliam de adulteriis coercendis.* Adulterium jure Caesareo proprie dicitur, quod in nuptam committitur à soluto vel conjugato l. 6. §. 1. Neque modo societati conjugali, (omnis humanae societatis seminario) sed & Reip. per liberorum procreationem conservandae, planè est contrarium, marito & cognatis summe injuriosum, sui naturam ex luxuria & libidine descendens, contra castitatem & temperantiam, vitium deterrimum. Stuprum in virgine & vidua committitur, supra dicto jure, sive ab uxorato sive à soluto, d. §. 1.

6. *Ad L. Juliam de vi publica.* Officitur per vim justitiae praecipue, & publicae tranquillitati. Publica vis est, quae convocatis hominibus & armis adhibitis committitur, l. 1. 2. 3.

7. *Ad L. Juliam de vi privata.* Vis privata, quae admittitur sine armis, hominibus convocatis, l. 1. 2. 5. & seqq.

8. *Ad L. Corneliam de sicariis & veneficiis.* Vindicatur hæc homicidium, veneficium, incendium. Homicidium est voluntaria caedes hominis, l. 7. Veneficium ubi hominis necandi causam venenum conficitur, datur, l. 3. Utrumque naturam penitus & civili societati adversatur, alterum etiam imprimis divino Numini, si magicæ artes adhibeantur, t. C. de malef. & mathemat. Incendio, quod dolo malo commissum, & alteri suum eripitur, & in Remp. (absque fortunæ bonis non valentem consistere) peccatur. Sicarii à sicis dicti sunt, qui parvi gladii, ad homines necandos clam fieri soliti, Vid. l. 1. & 3. h.

9. *De L. Pompeja de parricidiis.* Parricidium non saltem praedictis modis committitur, sed & simplici homicidio tanto gravius crimen est, quanto scelestius existit, eum, qui nos generavit, occidere, vel quem ipsi in lucem produximus, cum tales pro iisdem sint, arg. l. 1.

10. *De L. Cornelia de falsis, & de Scto Liboniano.* Sequuntur crimina quae ad res singulorum (principaliter) pertinent. Ex his est falsi crimen, quod mendacis & perfidiâ, Reip. valde repugnantibus, committitur; veritas enim & fides partes insigniores sunt justitiae societatem civilem conservantis. Spectat L. Corn. proprie ad eos qui falsas testationes fecerunt, tabulas cerae corruperunt, pecuniam adulterarunt, falsis insignibus usi sunt, l. 1. 2. 6. 8. 9. 13. 25. & pass. & sic deinceps. Libonianum Sctum refert ad falsum eum quoque, qui sibi aut quem in potestate habet, testatore consentiente, hereditatem aut legatum adscripsit, l. 15. pr. ubi hoc dicitur Claudianum, quia ex edicto Claudii factum est, teste Sueton. in Nerone c. 17.

11. *De L. Julia repetundarum.* Crimen repetundarum ab iis committitur, qui in administratione officii publici (gratis obeundi) quò magis aut minus quid ex officio facerent, pecunias à privatis vel acceperunt, vel retinuerunt, & ipsis quorum res est, & Reip. injurii, l. 1. 3. 4. 6. 7. 9. Poena ordinaria est quadrupli restitutio, extraordinaria relegatio, exilium, ordinis remotio, l. 7. §. 2.

12. *De L. Julia de annona.* Crimen annonae est eorum, qui vinum, frumentum aliasque res annonarias sordide coemunt, & quo cariores fiant, ut Dardanarii reservant,

vant, vel monopola exercent, *l. 3. r. t. C. de monopol.* Officitur ita fini præcipuo Reip. indigentia hominum supplendæ, per annonam ad vitæ necessitatem. Unde singulare hic est, quod & mulieres ad hujusmodi nunciationem admittantur, ob maximam Reip. utilitatem, *l. 3. §. f.*

13. *Ad L. Juliam peculatus, & de sacrilegis. & residuis.* Sacrilegium, jure Cæsareo, est furtum rei sacræ ex loco sacro, *l. 5.* Peculatus propriè furtum pecuniæ publicæ *l. 1.* De residuis, ubi aliquid residui est ex pecunia publica apud ejus administratores; maxime si delegatam in usum aliquem, retinuerint, neque in eum consumpserint, in Reip. detrimentum, *l. 2. l. 4. §. 4.*

14. *De L. Julia ambitus.* Ambitus est magistratus vel sacerdotii, suffragiis clam pecuniâ emptis, petitio, *l. un. §. 1.* Dicitur ab ambiendo i. e. domus eorum obeundo qui suffragium habent, *d. l. §. f.* Neque leve hoc crimen est, cum & in publicum committatur, lucri vel honoris causa ad Remp. accedendo, quod virum bonum non decet, & privatim, promotores corrumpendo, trahendoque in commercium id, cui commutationis ratio advertatur.

15. *De L. Fabia de plagiaris.* Plagium propriè committunt, qui scientes, dolo malo, liberum hominem pro servo vendunt, vel emunt; *l. 1. 4.* Quomodo & privatim homini fit injuria, & Reip. civis furripitur, *arg. l. 3. §. 1.*

16. *Ad S. C. Turpilianum, & de abolitionibus criminum.* Dicto S. C. to pœnam luunt qui tergiversantur in accusando, calumniantur, prævaricantur. Ut enim fontes sunt puniendi, ita & interest Reip. ac vult justitia defendi innocentes. Nec itaque toleranda est temeritas accuatorum, quæ tribus modis detegitur, & tribus pœnis subicitur: Aut enim calumniantur, aut prævaricantur, aut tergiversantur, *l. 1.* Tergiversatio tamen quæ fit per abolitionem criminis est impunis. Estque hæc, accusati è reorum numero publica exemptio, *l. 8. & seqq. t. C. de gener. abolit.*

17. *De reqvirendis, vel absentibus damnandis.* Ubi reus est ob crimen capitale absens, adnotari ipsius nomen debet, isque requiri (ubi moretur) & citari (edictis vel apud magistratus) quod æquitatis ratio non admittat damnare in auditum, *l. 1. pr. & §. 2.* Simulque bona ejus adnotantur, obsignantur, ut fuga reprimatur & copiam sui faciat, seque purget. Alioquin post annum in fiscum coguntur bona in contumaciam, *d. l. 1. pr. h. l. f.* Qui comparet & se purgat, rem integram habet, idem est si intra annum mortuus sit, *d. l. 1. §. 4.*

18. *De Quæstionibus.* Ubi indicia adsunt contra reum præsentem, de capitali crimine, ad torturam sufficientia, is quæstioni subiciendus est. Quod, ubi alia argumenta & probationes haberi non possunt, *l. 1. §. 1.* causâ eruendæ veritatis (ad cognitionem criminum necessariam) & publicæ utilitatis (cum absque punitioe fontium Resp. salva existere nequeat) extra ordinem institutum fuit.

19. *De Pœnis.* Pœnæ ex Disciplina, quam juxta formalia justitiæ principia, esse necessariam in Rep. constat ex dictis *ad tit. de priv. delict.* originem habent, & sec. politica principia, sicut ad rei emendationem, ad exemplum aliorum, utque malitia de medio tollatur, *arg. l. 1. §. 1. de I. & I.* Septem ejus præcipuæ sunt circumstantiæ, quæ ex principis moralibus dependentes, aliquid intendunt vel remittunt, memoratæ J. C. to in *l. 26. h. t.*

20. *De bonis damnatorum.* Ubi pœnâ capitalis erat, ut vita adimeretur, aut civitas, aut servilis conditio irrogaretur, tunc in consequentiam & bona damnatorum simul publicabantur, h. e. confiscabantur, *l. 1. h. l. 3. in f. de bon. eor.* Ita tamen ut liberorum ratio haberetur, ne illi alieno admisso graviolem pœnam luerent, quos nulla contingeret culpa, interdum in summam egestatem devolutos, *l. 7.*

21. *De bonis eorum qui ante sententiam vel mortem sibi consciverunt, vel accusatorem corruperunt.* Publicantur bona etiam eorum, qui pro, confessis habentur, ut qui criminis rei, ante sententiam accusatione institutâ sibi mortem consciverunt, *l. 3. p. & §. 1. h. l. 45. §. 2. de jur. fisc.* aut corrupto adversario mortui sunt. *l. 1. 2. h.* Ast reo criminis, quod pœnam mortis infert licitum est adversarium corrumpere transigendo. Ignoscendum enim legislatores censuerunt ei, qui sanguinem suum qualiter qualiter redemptum voluit, *d. l. 1.* Nimirum externa saltim ratione, deducta ab imbecillitate humanæ naturæ, hoc permissum fuit, non præceptum. *§. 6. de l. N. G. & C.* Non enim bonus, sed malus & injustus est quicumque delinquens; ideoque internâ ratione puniendus.

22. *De interdictis, & relegatis & deportatis.* In his cessat bonorum publicatio, *l. 1.* Interdicti dicuntur, qui loco officio, negociatione, aut aliâ re, in perpetuum vel ad tempus, remouentur. *l. 7. §. 17. & seqq.* Relegatio est, quâ quis sine ademptione civitatis certo loco manere, aut abesse iubetur, *d. l. 7.* Deportatio in insulam, perpetua relegatio cum amissione civitatis, *l. 15.* In genere hæc veniunt nomine Exilii, *l. 15.*

23. *De sententiam passis & restitutis.* Remittitur sententiam passis pœna; adeoq; & publicatio bonorum, aut per Restitutionem, aut per liberationem Principis. Restitutio fit ex lege, ut quando de ambitu damnatus, restituitur, si alium eiusdem criminis reum convicerit. *l. 1. ad L. Jul. de amb.* ubi transfugæ alios transfugas indicant, his paritur, *l. 9. §. f. de rest. milit.* Summus Princeps quandoq; ex iustitia restituit bona, famam, honores; interdum ex gratia, clementia, jure singulari, *§. 6. de I. N. G. & C.* ubi pœnæ tantùm fit remissio, non vero bona recuperantur quæ ad alium pervenerunt, *l. 2.* Obtinet autem hic tit. præcipuè in iis qui in exilium misi sunt, *arg. d. l. 5. præc. tit.*

LIBER XLIX. Tit. 1.

DE *appellationibus, & relationibus.* Appellatio est, ab inferiore iudice ad superiorem gradatim facta provocatio. Usus ejus, summè necessarius, in hoc consistit, quod iniquitatem judicantium, vel imperitiam recorroget, cum plus videre soleant plures, *l. 1.* Relatio est, vel deliberandi in jure, aut re dubia, aut reddendæ rationis de re aliqua ad superiorem missa consultatio, *l. 22. 26.*

2. *À quibus appellare non licet.* Non à Principe, qui summus in Rep. & ultimus, ubi quis ante sententiam professus est se à iudice non appellaturum: nec ab eo appellatur qui privilegium habet de non appellando, *l. 1. §. 2. 3. 4.*

3. *Quis à quo appellatur.* Non à pari ad parem, à superiori ad inferiorem, ab eo cui mandata jurisdictio, sed à mandante vel ejus successore, *l. 1. pr. & §. 1.*

4. *Quando appellandum sit, & intra qua tempora.* Non ante sententiam, quod cessent gravamina, sed post. Ubi verò biduum saltim vel triduum conceditur, ex die sententiæ probatæ, ne diu q. in dubio hæreat res judicata, atque iudicibus sua dignitas fervetur. Ubi absens fuit iudicatus, biduum vel triduum ex quo quis scit computandum est, *l. 1. §. f. Hodie tempus interponendæ appellationis est decendum.*

5. *De appellationibus recipiendis vel non.* A iudicè à quo appellatur. Ob iudiciorum namque auctoritatem, & ne facillè illusoria reddantur, interest non admittere appellationes quorum non interest, qui mandatum non habent, qui non conjuncti, si à Principe appelletur, si res moram non patiat. *l. 1. & seqq. h.*

6. *De libellis dimissoriis, qui Apostoli dicuntur.* Apostoli dicuntur literæ quibus is, à quo appellatum fuit, causam dimittit ad superiorem, ad quem fuit appellatum, *l. un.* Requiritur ordinis in iudicio servandi causa, & saltim petendæ sunt ab appellante cum contestatione; sicq; iudex eas tunc deneget, ipsi hoc imputabitur, non requirendi, *d. l. inf.*

7. *Nihil innovari appellatione interpositâ.* Hoc enim agitur appellando, adeoque perinde habendum, ac si sententia dicta non esset, usque dum de appellatione pronuncietur, sive ea recepta sit, sive non, *l. 1. pr. §. 1.*

8. *Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur.* Si calculi error intervenerit, ubi condemnatus est qui tempore sententiæ in rebus humanis non fuit, ex edicto peremptorio de quo non constat; si præceptum quod impossibile, cui parere rerum natura non permittit; si contra sacras constitutiones (de jure constitutionis, non de jure litigatoris) pronuncietur; quod iudicis sit juxta leges & constitutiones, non autem de illis iudicare, *l. 1. 2. 3.*

9. *An per alium cause appellationum reddi possunt.* sc. per procuratorem. Admittitur hoc in pecuniariis causis non quoque in capitalibus, ne, cum alter pro altero puniri non possit, iudicium reddatur elusorium.

10. *Si tutor vel curator, vel magistratus creatus intervenit.* Et enim ex his causis quoque appellatio permittitur, *l. 1.* Damnum si interea Reip. contingat, ad periculum appellantis pertinet, si appellationem non probaverit: si apparuerit necessario provocatum fuisse, principis est id æstimare, *d. l. 1. l. 1. de jur. deb.*

11. *Eum qui appellaverit, in provincia defendi debere in aliis suis causis, licet appellationis causa peregrinetur, l. 1.*

12. *Apud eum à quo appellatur, aliam causam eogere compellendum, eum qui provocavit.* In alia enim causa eundem judicem habere cogitur à quo provocavit. Nec utitur hoc pretextu, quasi apud offensum judicem non debeat experiri; quia hoc de eo, qui sacrosanctæ justitiæ præest, non præsumitur, & potest de novo provocare, *l. 1.*

13. *Si pendente appellatione mors intervenerit appellantis in causa criminali; si enim absque hærede mortuus sit, cujuscunque generis appellatio evanescit, l. 1.*

14. *De jure fisci.* Agitur ex hoc de quibusdam juris publici. Ejusmodi sunt hic Fiscalia. Jus fisci partim ad res pertinet, quat. bona privatorum variis ex causis in fiscum (ærarium) deferuntur, recensitis *b. l. 1.* partim ad personas, quat. multa sunt fisci privilegia, ex jure singulari proficiscentia, præcipue quod fiscus tantum tacitam hypothecam habet, debitorem debitoris convenire potest, jure minorum fruitur, quamvis tamen illa in aliis non obtineant, *l. 3. §. 6. l. 4. §. 6. n. 17. 28. 37. 46. §. 3.*

15. *De Captivis, & de postliminio & de redemptis ab hostibus.* Captivus est, qui in bello captus, servus hostium factus est, *l. 4. l. 5. §. 3.* Hostes sunt, quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano: Cæteri latrunculi vel prædones appellantur, *l. 24.* Postliminium est, cum è captivitate hostili ad suos quis revertitur, fictione juris inductum ratione singulari, (cum recta via id fieri nequeat) in militia favore, *d. l. 5.* Unde jus postliminii est jus amissæ rei recipiendæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ, inter nos & liberos populos, regesque moribus, legibus constitutum. Ratio introductionis æquitas est, ut qui per injuriam ab extraneis detinebatur, is ubi in fines suos redisset, pristinum jus suum reciperet, *l. 19.* Redempti ab hostibus sunt, qui ab eis pretio liberati, quod hi liberatoribus restituere tenentur, nexi jure pignoris, *l. 18.*

16. *De remilitare.* De hac in genere h. agitur, & maximè quoad delicta. Hæc vel communia sunt, furtum, adulterium, homicidium: vel propria, ubi contra disciplinam militarem committitur, ex segnitie, contumacia, desidia, *l. 23. pr. & §. seqq. l. 6.*

17. *De Castrensi peculio.* Est hoc quod à parentibus & cognatis in militia agenti donatum est, vel quod ipse filiusfam. in militia acquisivit: quod, nisi militaret, acquisitus non fuisset. Nam quod erat & sine militia acquisiturus, id peculium ejus castrense non est, *l. 11.* Oritur sunt ejusmodi peculia, ut invirarentur homines ad militiam & patriæ defensionem, præmiisque propositis allicerentur, *arg. l. 1. §. 1. de l. & l.*

18. *De veteranis.* Dicuntur illi milites qui honestè sacramento soluti sunt, *l. 2.* Privilegia habeant in delictis; in pœnis, *l. 1.* vectigalibus & oneribus, *d. l. 2. §. 1. l. 3. 4. 5.*

LIBER L. TIT. I.

AD municipalem, & de incolis. Municipales generaliter sunt cives municipales, quos facit nativitas, manumissio, adoptio, *l. 1.* Proprie Ulpiano dicuntur muneris participes, recepti in civitate, ut munera nobiscum facerent. Abusivè vocantur cujusque civitates cives, ut Campani, Puteolani, *d. l. §. 1.* Lex municipalis est quæ ad municipia, & eorum magistratus civesque pertinet. Incolæ, qui domicilium in aliquo domicilio collocatum habent, ubi magistratibus parent & munera publica obeunt, *l. 29. 34.*

2. *De decurionibus & filiis eorum.* Cum honore sunt Decuriones, q. senatum municipii constituentes. De his agitur qui in eorum numerum recipi possunt, qui non, *l. 2. l. 3. 5. 11. 12. 13.* quæque sint privilegia, *l. 6. 7. 14.* Filii Decurionum dicuntur qui patre Decurione concepti & nati sunt, *l. 2. §. 2.*

3. *De albo scribendo.* Ut in civitatibus, ita & municipiis ordinem esse oportet. Hæc ergo in albo, tabula publica describuntur, eorumque ordo & in sententiis dicendis attenditur, *l. 1. l. 2.*

4. *De muneribus & honoribus.* Munus municipale est, quod in administrandâ Rep. cum sumptu, sine dignitatis titulo consistit, *l. 214. de V. S.* Dividitur in Personale, patrimonii & mixtum, *l. 1. pr. l. 18.* Honor municipalis est administratio Reip. cum dignitatis gradu, cum vel sine sumptu, *l. 14.*

5. De

5. *De vacatione & excusatione munerum.* Vacationem nonnulli vel excusationem habent. Et vacatio ad tempus conceditur, excusatio in perpetuum ex legitima causa, quæ æquitati nitatur, *l. 1. & seqq.*

6. *De jure immunitatis.* Est hoc quod ex dictis causis existit. Solerque sui naturâ esse personale, ut quod personis datum, ad hæredes non transmittatur, nisi ita specialiter concessum fuerit. Quo casu nec ad fœminas pertinet, *l. 1. §. 1. & 2. l. 4.*

7. *De legationibus.* Hæ sunt quæ Reip. causâ suscipiuntur, de rebus apud Principem vel alibi agendis: In quibus ordo servandus est, *l. 4. §. 5.*

8. *De administratione rerum ad civitates pertinentium.* Ea in hoc occupata est, ut bona civitatis benè gubernentur, & ita, ut in alios usus non convertatur quod ad certam speciem civitati relinquatur, nisi necessitas urgeat, Principis auctoritate accedente. *l. 1. l. 4.* Magistratui dolus lata & levis culpa præstanda est, *l. 6.* Nominum quæ in idonea facta tempore curatoris, periculum ad ipsum pertinet, *l. f. §. 9.*

9. *De decretis ab ordine faciendis.* Quod ordo Decurionum, legitimo numero coacto (minimum duabus partibus adhibitis) decrevit, non est rescindendum, *l. 2. 3.* nisi publica utilitas hoc urgeat, *l. 5.* Qui ignorans adversus decretum facit, poenam non luit. *l. ult.*

10. *De operibus publicis.* Opera publica etiam privatus regulariter facere potest suo sumptu, si id Reip. utile existat, *l. 3.* Inscriptio quoque licita est facienti, cum munificentia fructus, *l. 2.*

11. *De nundinis.* Hæ, quæ Romæ nono quoquo die habebantur (inde nomen adeptæ,) sunt quæ mercatus causâ in civitate instituuntur, à Principe prius impetratæ, *l. 1.*

12. *De pollicitationibus.* Pollicitatio est solius offerentis promissio, *l. 3.* Fit etiam Reip. vel Deo, diciturque Votum, personam tantum obligans, non rem quæ vovetur, *l. 2. pr. §. 1.*

13. *De extraordinariis cogitationibus, & si iudex litem suam fecisse diceretur.* Extraordinariæ cogitationes hic dicuntur quæ certam & ordinariam juris formam non habent, & ab ipso Magistratu expediuntur, *arg. l. 2. C. de jur. Reip. l. 1. pr. §. 7. h. 1.* Ob excellentiam: cujusmodi sunt, quæ Philosophis & liberalium artium Professoribus, Jctis, ac similibus exhibentur. Ubi iudex ad causam datus est, & sententiâ suâ aliquem læsit, litem suam fecisse dicitur, *pr. de obl. quæ ex q. delict.*

14. *De Proxenicis.* II. Ob vilitatem, ut Proxenetica. Hæc illis dantur qui in negotiis contrahendis, faciendo nomini &c. interveniunt, & proxenetæ dicuntur, *l. 2. 3.* Opera eorum ferè sordida est, opercula, quale quale ministerium, *d. l. 4.*

15. *De censibus.* III. Ob moræ periculum, extraordinariè cognoscitur de censibus. Nervus enim Reip. & belli in his consistit, neque publicæ necessitates moram in iis patiuntur. Quomodo autem professio & solutio census fieri debeat, præscriptum est aureâ & ab æquitate refertissima *l. 4. h. t.*

Tandem prædictis omnibus mantissæ loco subjiciuntur *tit. 16. de Verborum significatione & t. 17. de regulis juris,* ad interpretationem legum in universum pertinentes: Illi enim ad Grammaticam spectant expositionem, quæ in verborum explicationibus occupatur, quorum Juris consultos oportet sæpè esse studiosissimos: Hic in æthologica interpretatione consumitur, ut illud cur lex velit, intelligatur, & quomodo id extendendum sit vel restringendum. In his enim maximè summa totius Legum Philosophiæ capita conspicua sunt; quoniam ex verbis & ratione lex primò componitur, & ad eadem per interpretationem reducenda est.

IN

I N D E X
P R A E D I C T O R V M L I B R O R V M
E T T I T V L O R V M

uni conspectui redditorum

P A R S I.

Lib. I.

1. De justitia & jure.
2. De origine juris, & omnium magistratuum, & successione prudentium.
3. De legibus, Senatusq; consultis, & longa consuetudine.
4. De constitutionibus principum.
5. De statu hominum.
6. De His qui sui vel alieni juris sunt.
7. De adoptionibus, & emancipationibus & aliis modis, quibus potestas solvitur.
8. De divisione rerum, & qualitate.
9. De Senatoribus.
10. De officio consulis.
11. De officio praefecti praetorio.
12. De officio praefecti urbi.
13. De officio quaestoris.
14. De officio praetorum.
15. De officio praefecti vigilum.
16. De officio proconsulis, & legati.
17. De officio praefecti Augustalis.
18. De officio praesidis.
19. De officio procuratoris Caesaris, vel rationalis.
20. De officio juridici.
21. De officio ejus, cui mandata est jurisdicatio.
22. De officio assessorum.

Lib. II.

1. De jurisdictione.
2. Quod quisq; juris in alterum stauerit, ut ipse eodem jure utatur.
3. Si quis jus dicenti non obtemperaverit.
4. De in jus vocando.
5. Si quis in jus vocatus non jert: sive quis eum vocaverit, quem ex edicto non debuerit.
6. In jus vocati ut eant, aut satis, vel cautum dent.
7. Ne quis eum, qui in jus vocabitur, vi eximat.
8. Qui satisfacere cogantur, vel jurato promittant, vel sua promissioni committuntur.
9. Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caveatur.
10. De eo, per quem factum erit, quo minus quis in judicio sistat.
11. Si qui cautionibus in judicio si-

- stendi causa factis non obtemperaverit.
12. De feriis, & dilationibus, & diversis temporibus.
13. De edendo.
14. De pactis.
15. De transactionibus.

Lib. III.

1. De postulando.
2. De his qui notantur infamia.
3. De procuratoribus, & defensoribus.
4. Quod cujuscunque universitatis nomine vel contra eam agatur.
5. De negotiis gestis.
6. De calumniatoribus.

Lib. IV.

1. De in integrum restitutionibus.
2. Quod metus causa gestum erit.
3. De dolo malo.
4. De minoribus viginti quinque annis.
5. De capite minutis.
6. Ex quibus causis majores viginti quinque annis in integrum restituantur.
7. De alienatione judicii mutandi causa facta.
8. De receptis qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.
9. Nauta, caupo, stabularii ut recepta restituant.

P A R S II.

Lib. V.

1. De judiciis, & ubi quisque agere vel convenire debeat.
2. De inofficioso testamento.
3. De hereditatis petitione.
4. Si pars hereditatis petatur.
5. De possessoria hereditatis petitione.
6. De fideicommissaria hereditatis petitione.

Lib. VI.

1. De rei vindicatione.
2. De Publiciana in rem actione.
3. Si ager vectigalis, id est, emphyteuticarius petatur.

Lib. VII.

1. De usufructu, & quemadmodum quis usatur fruatur.

2. De usufructu accrescendo.
3. Quando dies usufructus legati cedat.
4. Quibus modis usufructus vel usus amittitur.
8. De usufructu earum rerum, quae usu consumuntur vel minuitur.
6. Si usufructus petetur, vel ad alium pertinere negetur.
7. De operibus servorum.
8. De usu & habitatione.
9. Usufructuarius quemadmodum caveat.

Lib. VIII.

1. De servitutibus.
2. De servitutibus praediorum urbanorum.
3. De servitutibus praediorum rusticorum.
4. Communia praediorum tam urbanorum, quam rusticorum.
5. Si servitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur.
6. Quemadmodum servitutes amittuntur.

Lib. IX.

1. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.
2. Ad legem Aquiliam.
3. De his, qui effuderint, vel deiecerint.
4. De noxalibus actionibus. (vint.)

Lib. X.

1. Finium regundorum.
2. Familiae erciscunda.
3. Communi dividundo.
4. Ad exhibendum.

Lib. XI.

1. De interrogationibus in jure faciendis, & interrogatoris actionibus.
2. De quibus rebus ad eundem judicem eatur.
3. De servo corrupto.
4. De fugitivis.
5. De aleatoribus.
6. Si mensor falsum modum dixerit.
7. De religiosis & sumptibus funerum, ut & funus ducere liceat.
8. De mortuo inferendo, & sepulchro aedificando.

X I N D E X.

P A R S I I I.

Lib. XII.

1. De rebus creditis, si certum petatur. & condictione.
2. De iurejurando sive voluntario, sive necessario, sive judiciali.
3. De in litem jurando.
4. De condictione causa data causa non secuta.
5. De condictione ob turpem vel injustam causam.
6. De condictione indebiti.
7. De condictione sine causa.

Lib. XIII.

1. De condictione furtiva.
2. De condictione ex lege.
3. De condictione triticiaria.
4. De eo, quod certo loco dari oportet.
5. De pecunia constituta. (tet.)
6. Commodati, vel contra.
7. De pignoratitia actione. vel contra.

Lib. XIV.

1. De exercitoria actione.
2. De lege Rhodia de jactu.
3. De institoria actione.
4. De tributoria actione.
5. Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicatur. (no.)
7. De Senatusconsulto Macedonia.

Lib. XV.

1. De peculio.
2. Quando de peculio actio annalis.
3. De in rem verso. (est.)
4. Quod iussu.

Lib. XVI.

1. Ad S. C. Vellejanum.
2. De compensationibus.
3. Depositi, vel contra.

Lib. XVII.

1. Mandati vel contra.
2. Pro socio.

Lib. XVIII.

1. De contrahenda emptione. & de pactis inter emptorem & venditorem compositis, & qua res venire non possunt.
2. De in diem additione.
3. De lege commissoria.
4. De hereditate, vel actione vendita.
5. De rescindenda venditione, & quando liceat ab emptione discedere.
6. De periculo & commodo rei vendita.
7. De servis exportandis, vel si ita mancipium venierit, ut manumittatur, vel contra.

Lib. XIX.

1. De actionibus emti, & venditi.
2. Locati, conducti,

3. De estimatoria actione.

4. De rerum permutatione.

5. De praescriptis verbis, & in factum actionibus.

P A R S I V.

Lib. XX.

1. De pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.
2. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.
3. Quae res pignori vel hypothecae datae, obligari non possunt.
4. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum succedunt.
5. De distractione pignorum, & hypothecarum.
6. Quibus modis pignus vel hypotheca solvitur.

Lib. XXI.

1. De edilitio edicto, & de reabilitatione, & quanto minoris.
2. De evictionibus & dupla stipulatione. (dita.)
3. De exceptione rei venditae & tractatae.

Lib. XXII.

1. De usuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, & mora.
2. De nautico fenore.
3. De probationibus & praesumptionibus.
4. De fide instrumentorum, & amissione eorum.
5. De testibus.
6. De juris & facti ignorantia.

Lib. XXIII.

1. De sponsalibus.
2. De ritu nuptiarum.
3. De jure dotium.
4. De pactis dotalibus.
5. De fundo dotali.

Lib. XXIV.

1. De donationibus inter virum & uxorem.
2. De divortii & repudiis.
3. Solutio matrimonio dos quemadmodum petatur.

Lib. XXV.

1. De impensis in res dotales factis.
2. De actione rerum amotarum.
3. De agnoscendis, & alendis liberis, vel parentibus, vel libertis.
4. De inspiciendo ventre, custodiendoque partu.
5. Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.
6. Si mulier ventris nomine in possessione calumniae causa esse dicatur.

7. De concubinis.

Lib. XXVI.

1. De tutelis.
2. De testamentaria tutela.
3. De confirmando tutore, vel cura.
4. De legitimis tutoribus. (tore.)
5. De tutoribus & curatoribus datis ab his qui jus dandi habent, & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt.
6. Qui petant tutores vel curatores, & ubi petantur.
7. De administratione, & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt, vel non & de agentibus, vel conveniendis uno vel pluribus.
8. De auctoritate & consensu tutorum, & curatorum.
9. Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri possunt. (ribus.)
10. De suspectis tutoribus & curatoribus.

Lib. XXVII.

1. De excusationibus.
2. Ubi pupillus educari, vel morari debeat, & de alimentis ei praestandis.
3. De tutela & rationibus distrahendis, & utili curationis causa actione. (ctione.)
4. De contraria tutela, & utili actione.
5. De eo, qui pro tutore, prove curatore negotia gessit.
6. Quod falso tutore auctore gestum esse dicatur.
7. De fidejussoribus & nominatoribus & heredibus tutorum & curatorum.
8. De magistratibus conveniendis.
9. De rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis.
10. De curatoribus furioso, & aliis extra minores dandis.

P A R S V.

Lib. XXVIII.

1. Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamenta fiant.
2. De liberis & posthumis heredibus instituendis vel exheredandis.
3. De injusto rapto, irrito facto testamento.
4. De his, quae in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur.
6. De heredibus instituendis.
6. De vulgari & pupillari substitutione.
7. De conditionibus institutionum.
8. De jure deliberandi.

Lib. XXIX.

1. De testamento militis.
2. De acquirenda, vel omittenda hereditate.

3. Testa-

I N D E X.

PARS VI.

Lib. XXXVII.

3. Testamenta quemadmodum aperiantur, inspiciantur, & describantur.

4. Si quis omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato vel alio modo poſſideat hereditatem.

5. De S. C. Siliano & Claudio, quorum teſtamenta ne aperiantur.

6. Si quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coegerit.

7. De iure codicillorum.

Lib. XXX.

1. De legatis & fideiſſimis.

Lib. XXXI.

1. De legatis & fideiſſimis.

Lib. XXXII.

1. De legatis & fideiſſimis.

Lib. XXXIII.

1. De annuis legatis & fideiſſimis.

2. De uſu, & uſufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideiſſimum dati.

3. De ſervitute legata.

4. De dote prælegata.

5. De optione, vel electione legata.

6. De tritico, vino, vel oleo legato.

7. De inſtructo, vel inſtrumento legato.

8. De peculio legato.

9. De penu legato.

10. De ſuppellectile legato.

Lib. XXXIV.

1. De alimentis & cibariis legatis.

2. De auro, argento, mundo, ornamentis, unguentis, veſte vel veſtimentis, & ſtatuis legatis.

3. De liberatione legata.

4. De adimendis vel transferendis legatis vel fideiſſimis.

5. De rebus dubiis.

6. De his, que pœne cauſa relinquuntur.

7. De regula Catoniana.

8. De his, que pro non ſcriptis habentur.

9. De his, que ut indignis auferuntur.

Lib. XXXV.

1. De conditionibus, & demonſtrationibus, & cauſis, & modis eorum, que in teſtamenti ſcribuntur.

2. Ad legem Falcidiam.

3. Si cui plus, quam per legem Falcidiam licuerit, legatum eſſe dicatur.

Lib. XXXVI.

1. Ad S. C. Trebellianum.

2. Quando dies legatorum aut fideiſſimorum cedat.

3. Ut legatorum ſeu fideiſſimorum ſervandorum cauſa caveatur.

4. Ut in poſſeſſionem legatorum vel fideiſſimorum cauſa eſſe liceat.

1. De bonorum poſſeſſionibus.

2. Si tabula teſtamenti extabunt.

3. De bonorum poſſeſſione furioſo, infante, muto, ſurdo, cæco competente.

4. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

5. De legatis præſtandis contra tabulas bonorum poſſeſſione petita.

6. De collatione bonorum.

7. De dotis collatione.

8. De conjungendis cum emancipato liberis ejus.

9. De ventre in poſſeſſionem mittendo, & curatore ejus.

10. De Carboniano edicto.

11. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.

12. Si à parente quis manumiſſus ſit.

13. De bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis.

14. De jure patronatus.

15. De obſequiis parentibus, & patronis præſtandis.

Lib. XXXIX.

1. De operis libertorum.

2. De bonis libertorum.

3. De liberis univerſitatum.

4. De aſſignandis libertis.

5. Si quid in fraudem patroni factum.

6. Si tabula teſtamenti nullæ extabunt, Unde liberi.

7. Unde legitimi.

8. Unde cognati.

9. De ſucceſſorio edicto.

10. De gradibus & aſſinibus, & nominibus eorum.

11. Unde vir & uxor.

12. De veteranorum & militum ſucceſſione.

13. Quibus non competit bonorum poſſeſſio.

14. Ut ex legibus, ſenatusve conſultis bonorum poſſeſſio detur.

15. Quis ordo in bonorum poſſeſſionibus ſervetur.

16. De ſuis & legitimis heredibus.

17. Ad S. C. Tertullianum, & Orphitianum.

Lib. XXXIX.

1. De operis novi nuntiatione.

2. De damno infecto, & de ſuggrundis, & protectionibus.

3. De aqua, & aquæ pluvie arcende.

4. De publicanis, & vectigalibus, & commiſſis.

5. De donationibus.

6. De mortis cauſa donationibus, & capionibus.

Lib. XL.

1. De manumiſſionibus.

2. De manumiſſis vindicta.

3. De manumiſſionibus, que ſervis ad univerſitatem pertinentibus imponuntur.

4. De manumiſſis teſtamento.

5. De fideiſſimariis libertatibus.

6. De ademptione libertatis.

7. De ſtatu libertin.

8. Qui ſine manumiſſione ad libertatem perveniunt.

9. Quid & à quibus manumiſſi, liberi non ſiunt, & ad legem Sentiam.

10. De jure aureorum anulorum.

11. De natalibus reſtituendis.

12. De liberali cauſa.

13. Quibus ad libertatem proclamare non licet.

14. Si ingenuus eſſe dicetur.

15. Ne de ſtatu deſunctorum poſt quinquennium queratur.

16. De colluſione detegenda.

Lib. XLII.

1. De acquirendo rerum dominio.

2. De acquirenda, vel amittenda poſſeſſione.

3. De uſurpationibus, uſucapionibus (Pro ſoluto)

4. Pro emptore.

5. Pro herede vel pro poſſeſſore.

6. Pro donato.

7. Pro derelicto.

8. Pro legato.

9. Pro dote.

10. Pro ſuo.

Lib. XLII.

1. De re judicata, & de affectu ſententiarum & de interlocutionibus.

2. De confeſſis.

3. De ceſſione bonorum.

4. Quibus cauſis in poſſeſſionem eatur.

5. De rebus auctoritate judicis poſſidendis, ſeu vendendis.

(De privilegiis creditorum)

6. De ſeparationibus.

7. De curatore bonis dando.

8. Quæ in fraudem creditorum facta ſunt, ut reſtituantur.

Lib. XLIII.

1. De interdicitis, ſive extraordinariis cognitionibus, que pro his competunt.

2. Quorum bonorum.

3. Quod legatorum.

4. Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus fuerit.

5. De tabulis exhibendis.

6. Ne quid in loco ſacro fiat.

6. De locis & itineribus publicis.

8. Ne quid in loco publico, vel itinere fiat.

9. De locis

I N D E X.

Lib. XLVII.

9. De loco publico fruendo.
10. De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.
11. De via publica, & itinere publico resciendo.
12. De fluminibus: ne quid in flumine publico, ripam ejus fiat, quo pejus navigetur.
13. Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque uti priore estate fluxit.
14. Ut in flumine publico navigare liceat.
15. De ripa munienda.
16. De vi & de vi armata.
17. Uti possidetis.
18. De superficiebus.
19. De itinere, actus, privato.
20. De aqua quotidiana, & aestiva.
21. De rivis.
22. De fonte.
23. De cloacis.
24. Quod vi aut clam.
25. De remissionibus.
26. De precario.
27. De arboribus cadendis.
28. De glande legenda.
29. De homine libero exhibendo.
30. De liberis exhibendis, item ducendis.
31. Utrubi.
32. De migrando.
33. De Salviano interdicto.

Lib. XLIV.

1. De exceptionibus, praescriptionibus, & praedictis.
2. De exceptione rei judicatae.
3. De diversis temporalibus praescriptionibus.
4. De doli mali, & metus exceptione.
5. Quar. rer. actio non datur.
6. De litigiosis.
7. De obligationibus & actionibus.

PARS VII.

Lib. XLV.

1. De verborum obligationibus.
2. De duobus reis constituendis.
3. De stipulatione servorum.

Lib. XLVI.

1. De fidejussoribus, & de mandatoribus.
2. De novationibus & delegationibus.
3. De solutionibus & liberationibus.
4. De acceptilatione.
5. De stipulationibus praetoris.
6. Rem pupilli, vel adolescentis salvam fore.
7. Judicatum solvi.
8. Ratam rem habere, & de ratihabitione.

1. De privatis delictis.

2. De furtis.

3. De tigno juncto.

4. Si is, qui testamento liber esse justus erit, post mortem domini ante aditam hereditatem, surripuisse, aut corripuisse quid dicatur.

5. Furti adversus nautas, caupones, stabularios.

6. Si familia furtum fecisse dicatur.

7. Arborum furtim caesarum.

8. Vi bonorum raptorum, & de turba.

9. De incendio, ruina, naufragio.

10. De injuriis, & famosis libellis.

11. De extraordinariis criminibus.

12. De sepulchro violato.

13. De concussione.

14. De abigeis.

15. De pravaricatione.

16. De receptoribus.

17. De furibus balneariis.

18. De effractoribus & expilatoribus.

19. Expilatae hereditatis.

20. Stellionatus.

21. De termino moto.

22. De collegiis & corporibus.

23. De popularibus actionibus.

Lib. XLIIX.

1. De publicis judiciis.

2. De accusationibus & inscriptionibus.

3. De custodia, & exhibitione reorum.

4. Ad legem Juliam majestatis.

5. Ad legem Juliam de adulteris coercendis.

6. Ad legem Juliam de vi publica.

7. Ad legem Juliam de vi privata.

8. Ad legem Juliam de sicariis, & veneficis.

9. De lege Pompeja de parricidiis.

10. De lege Cornelia de falsis, & de S. C. Liboniano.

11. De lege Julia repetundarum.

12. De lege Julia de annona.

13. Ad legem Juliam peculatus & de sacrilegiis, & de residuis.

14. De lege Julia ambitus.

15. Ad legem Fabiam de plagiaris.

16. Ad SC. Turpillianum, & de abolitionibus criminum.

17. De requirendis vel absentibus damnandis.

18. De quaestionibus.

19. De poenis.

20. De bonis damnatorum.

21. De bonis eorum, qui ante sententiam vel mortem sibi consciverunt.

runt, vel accusatorem corrupe-

22. De interdictis, & relegatis, & deportatis.

23. De sententiam passis, & restitutionis.

24. De cadaveribus punitorum.

Lib. XLIX.

1. De appellationibus, & relationibus.

2. A quibus appellare non licet.

3. Quis a quo appelletur.

4. Quando appellandum sit, & intra qua tempora.

5. De appellationibus recipiendis, vel non.

6. De libellis dimissoriis qui apostoli dicuntur.

7. Nihil innovari appellatione interposita.

8. Qua sententia sine appellatione rescindantur.

9. An per alium cause appellationum reddi possunt.

10. Si tutor, vel curator, vel magistratus creatus appellaverit.

11. Eum, qui appellaverit, in provincia defendi.

12. Apud eum, a quo appellatur, aliam causam agere compellendum.

13. Si pendente appellatione mors intervenerit.

14. De jure fisci.

15. De captivis & de postliminio, & de redemptis ab hostibus.

16. De re militari.

17. De castrensi peculio.

18. 18. De veteranis.

Lib. L.

1. Ad municipalem & de incolis.

2. De decurionibus & filiis eorum.

3. De albo scribendo.

4. De muneribus & honoribus.

5. De vacatione & excusatione munerum.

6. De jure immunitatis.

7. De legationibus.

8. De administratione rerum ad civitatem pertinentium.

9. De decretis ab ordine faciendis.

10. De operibus publicis.

11. De nudinis.

12. De pollicitationibus.

13. De extraordinariis cognitionibus, & si iudex litem suam fecisse dicatur.

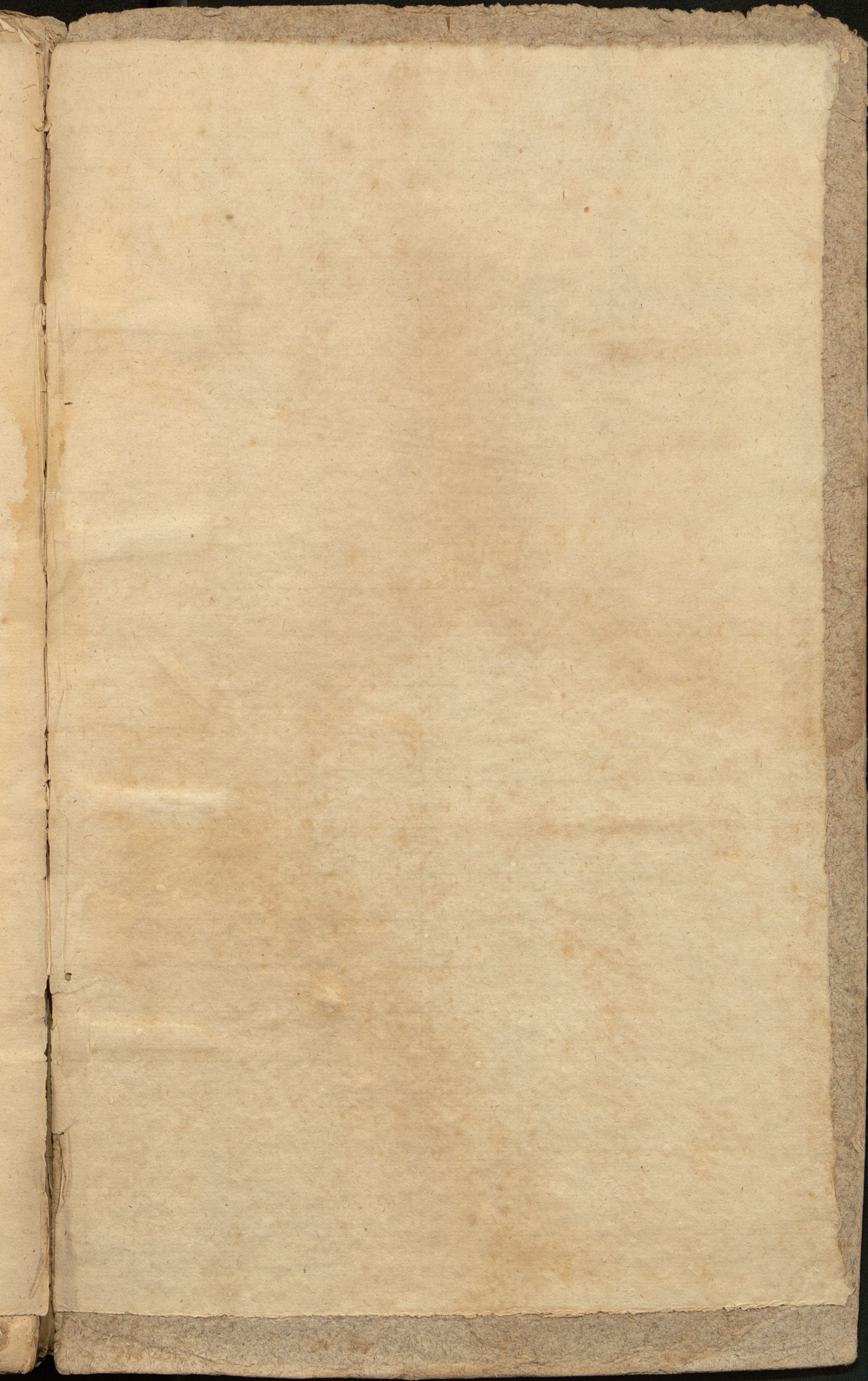
14. De proxenetis.

15. De censibus.

16. De verborum significatione.

17. De diversis regulis juris antiqui.

F I N I S.

ALVENSLEBEN
T
11

ERIOR.

non fuit sententia Aristotelis. 80. a. F. ob universa
tamen suam consideratur a Metaphysico. ib. non
propositionem affirmativam tantum est restringen-
ted est etiam in propositionibus negativis. 37. a. D.
Theologia. quod est, in Philosophia falsum esse ne-
cessaria. 90. b. E.
num sumitur dupliciter. 92. b. C. strictim sumtum
rum honestum. ibid. D.
catus unus idemque dici potest. 81. a. D. (C. D.
parere verum & Theologo. & Philosopho. 90. b.
perfectionem aliquam alicui inesse quid. 95. a. C.
endi. Vide. Agendi Virtus.

DISPOSITIO PANDECTARUM, VII. TABVLIS CVM SINGVLORVM TITVLORVM EXPOSITIONIBVS

Ex ipsis textibus, verisque legalis Philosophiæ
fontibus subindicatis exhibita,

Ab

HENRICO HAHNIO, J. C.
ET ANTECESSORE.

Usui cupidae L. L. juventutis in Aca-
demia Julia,

T 11 (6)

JENÆ,

Sumtibus Matthæi Birckneri, Bibliopolæ
Jenensis & Helmstadiensis.

Typis Johannis Jacobi Bauhofferi,

ANNO M DC LXIII.

bonum ratione alterius. 92. a. A. consistit in de-
ne extrinsecâ. ib. comparatur, & cum fine, & vel
contingens quid? 73. b. F. (cum subiecto. ib.
Z. (B. a. D.
plicatur. 74. b. A. B. C. refutatur. 41. a. F. 76.

